

PHILOS

2018 / 3-4

tudomány - irodalom - művészet

TARTALOM

PHILOS/ARS

- Kukorelly Endre:** (Titok, a. 1.) / (Titok, a. 2.) / (Út) / (U) **4**
Kollár-Klemencz László: Miért nincs az embernek hátul szeme **13**
Kiss Ottó: A kísérlet **16**

PHILOS/LOGOS

- Csányi Erzsébet:** Szellemi együttathók
(Egy épület, egy tribün – több nyelv, több folyóirat) **20**
Branczeiz Anna: „Az egészet magával vitte korai sírjába”
(Tóth Árpád költészetének recepciója a nekrológok tükrében) **43**
Gandis Csongor: A detektívtörténetek színeváltozása **56**
Pásztor-Kicsi Gergely: Atyák vagy vőlegények?
(A korinthusiakhoz írt első levél két református
fordításának összehasonlító elemzése) **65**
Fekecs Emese: Nyelvi tájkép Székelykevéen **81**
Dukai Edit: A vajdasági fiatalok nézőpontja
a választott felsőoktatási intézményről **89**
Grabovac Beáta: Vajdasági magyar–szerb kétnyelvű
személyek teljesítménye érzelmi-konfliktusos Stroop-helyzetben **101**

PHILOS 2018/3–4

Negyedévi folyóirat

Alapító szerkesztő: Dr. CSÁNYI Erzsébet

(egyetemi tanár, Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék,
Újvidék, Szerbia, erzsebet.csanyi@gmail.com)

Főszerkesztő: Dr. NOVÁK Anikó

(docens, Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék,
Újvidék, Szerbia, uneco84@gmail.com)

Fedőlap- és arculatterv: VASS Szabolcs

(Újvidéki Egyetem, Művészeti Akadémia, Képzőművészeti Szak, Képgrafikai Tanszék,
Újvidék, Szerbia, djembello@gmail.com)

Szerkeszti a szerkesztőbizottság.

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. FENYVESI Kristóf (Finnország)

Dr. LÁBADI Zsombor (Horvátország)

Dr. BORDÁS Sándor (Magyarország)

Dr. NÉMETH Zoltán (Szlovákia)

Dr. BÍRÓ Annamária (Románia)

Lektor: KISS Zsuzsanna

Kiadó:

- Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, 21000 Novi Sad / Újvidék, dr. Zoran Đinđić 2.
- Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 21000 Novi Sad / Újvidék, Vojvode Mišića 1.

A kiadásért felel:

- Dr. Ivana ŽIVANČEVIĆ SEKERUŠ dékán, ÚE, BTK, Újvidék
- Dr. CSÁNYI Erzsébet elnök, VMFK, Újvidék

A szerkesztőség címe:

PHILOS

Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium
Kolegijum za visoko obrazovanje vojvođanskih Mađara
21000 Novi Sad / Újvidék
Vojvode Mišića 1.
Szerbia

A kéziratokat a szerkesztőség címére várjuk:

philoszerk@gmail.com

PHILOS PORTÁL: www.philos.edu.rs

Jelen számunkat ÚJHÁZI Adrienn Gaia ciklusai című sorozatának darabjaival illusztráltuk.

Magyar Tudományos
Akadémia

Nemzeti
Tehetség Program

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Újvidék

001+82+7

PHILOS : tudomány, irodalom, művészet / főszerkesztő Novák Anikó. – 1. évf. 1. sz. (2015)–.– Újvidék : Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium : Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, 2015–.– 27 cm.

Évente négy szám. – Elérhető online is: <http://www.philos.edu.rs>

ISSN 2466-2798 (Philos Print)

ISSN 2466-3891 (Philos Online)

COBISS.SR-ID 299718407

Kukorelly Endre

(TITOK, A. 1.)

A titok a Hosek volt. Hosek egy pincében lakott, egyedül. Műhely és lakás, szemben a kertünkkel, az ablakból épp oda lehetett látni. A víkendház ablakából, a szúnyogháló mögül. A pincéjébe nem engedett be senkit. Néhány lépcső lefelé, meg egy nagyobbacska raktár, annak legtöbbször nyitva hagyta az ajtaját. Ki-be járkált a Hosek. Neve Hosek. Fűrészeltetett. Középtermet, vékony, inas, ilyesmik. Kora?

Az arca olyan nem tudom, milyen volt.

Magyar anyanyelvű. Nem tudni, milyen anyanyelvű. Magyar? Hosek. Legtöbbször titok. Délben titok, délután, estefelé, különben asztalos és biciklista. Versenykerékpáros. Nem valami nagy.

Nem egy nagy titok.

De, nagy. Nem pokoli.

Ma egész éjszaka fáj a fejem, le-föl rohangáltak benne a dolgok.

A szúnyoghálónk zöld volt, zöldre festette a tájat, a szilvafa lombját, egy égdarabkát, a kerítés rozsdáját, szemben a házfal kopott sárgáját is.

A Hosek bringázott. Felhúzott magára egy régi fradista dresszt, felpattant a versenygépére, állva taposta a pedált, hajrázott boldog pofával, pislogott a vastaglencsés szemüvege mögül. Aki ismerte, kiabált utána, hajrá, Hosek!, ő meg visszaintegetett. Mindenki ismerte, senki nem tudott róla semmit. Hogy ő a Hosek. Vagy Hosek úr.

Gondoltam én is, hogy hajrá, Hosek, de nem kiabáltam. Nem mertem, vagy miért, hát mégis, azt, hogy Hosek, csak úgy?

A kertkaput becsuktuk este nyolc körül. Égett a gyertya. Szemben, a műhelyben egy szál vilánykörte lógott a plafonról, jól lehetett látni, ott mászkált benn a körte alatt. Békakoncert volt. Tücskök és békák. A raktár ajtaja fölött pedig, a málladozó falon, nagybetűkkel odamázolva: HANGYA. Hangya, jó, de mi az, hogy hangya? Hosek mint hangya.

Hosek úr, mondták neki, ha akartak tőle valamit, Hosek úr, itthon van? Kijött a pincéjéből, föl a lépcsőn, szemüvegét a homlokára tolta, a svájcisapkája alá, úgy nézett, pislogott felfelé, biccentett is, megbillentette a fejét, hogy na, mi van, de nem szólt egy szót se.

Megcsinálta a bicikliket.

Valamit folyton gyalult. Gyalulta azt a valamit, felpakolta egy targoncára, a triciklijére, felpattant rá, és ugyanúgy tekerte, mint a versenybiciklit. Hajrá, Hosek, röhögtek rajta, ahogy tekert, tényleg röhejes volt a biciklijeivel. Kerékgyűjtemény, pumpagyűjtemény. Bicikli-csontvázak a falra felszögelve.

Sosem evett a Hosek. Nem láttam, hogy evett volna. Mikor evett? A képes felén fehér borosta, mindig ugyanaz a hossz. Mindig rajta volt a sapkája, olykor levette, egy rongydarabbal megtö-

rölte a feje tetejét. Vörösbarna az arca, homlokán éles, fehér sáv, ameddig a sapka leért, hófehér csík. A micisapka ilyen: , lapos, fektetett nagy dé betű, antennával.

Néha átjött valamit megjavítani.

Köszöntem.

Köszönt a nagymamámnak. Engem, azt hiszem, nem látott. Nemigen szólt semmit, megcsinálta azt a dolgot, aztán kiment a kapun. Kicsit oldalazva. A nagy kérdezte, hogy mennyi, mivel tartozik, de a Hosek csak legyintett, hogy majd. Amikor a nagyanyám oda akarta neki adni azt a százast, azt mondta, hogy majd a' izékor tessék, naccságos asszony.

Izékor. A' izékor, ezen kicsit lehetett mulatni.

A nagy vitt át barackot. Mondta, hogy vigyem át én, de nem vittem át.

Egyszer átvittem a biciklimet, mert folyton leesett a lánc, és nem fogott a fék. Alig fogott. Le-mentem a lépcsőn, három lépcsőfok, kopogtam, felszaladtam. Az első kerékben volt egy nyolcas, nekimentem valami kőnek. Hosek kis idő múlva kijött. Tegye le oda, mondta, mutatta, hogy hova tegyem le. Délután, amikor visszahozta, nem voltam otthon, mert fociztam. Megolajozta, elmúlt valahogy a rozsdas a tárcsáról, és abbahagyta a kattogást, mert addig kattogott is, ki tudja, mitől. Csillogott a gép.

A nyolcas megmaradt, de lelapult.

Évekkel később, egy kora tavaszi reggel, földszag volt, friss olvadás szaga, jöttem ki a telekre. A hévmegálló töltésén lefelé, a járdára fel. Jött szemben a Hosek a járdán, gyalog. Sose gyalogolt, mindig biciklivel ment mindenhol. Valamelyik biciklijével. Sose mentem a járdán, akkor véletlenül a járdán mentem, és ott jött pont a Hosek. Kicsi volt, valahogyan jóval kisebb és vékonyabb, mégis ugyanaz. Ősz borosta, vastag szemüveg, ugyanolyan, csak kisebbben. Rég nem láttam, most meg itt jön. Jött egy titok.

Most mit csináljak. Mit mondjak neki, nem is tudja, vagy mi, nem ismer, nem ismerem. Jó napot, Hosek úr, majd ezt mondom, és kész. Jött a járdán, nézett befelé, a kertekbe, egy fadarabbal kerepelt a kerítés deszkáin. Ez nem is vesz észre, úgy kell majd félreállnom, hogy ne jöjjön nekem. Akkor már ott is volt. Odaért a Hosek, megállt előttem, megálltam én is. Fogta a karom, épp csak megérintette. Hogy van, fiatalúr, kérdezte, és nézett föl, ferdén felfelé, ahogy a madarak. Szemüvegét a homlokára tolta, a micisapka pereméig. Kijött kicsit a Nap miatt, mi? Jött hallgatózni a kertbe? No hát, az ég áldja meg, mondta, és visszabillentette a szemüvegét. Felhúzta a homlokán a bőrt, a szemüveg visszabillent az orrára. Kilátszott a fogínye. Az arca csupa ránc.

Néztem, ahogy megy. A nadrágján, hátul, az ülepénél, széles rozsdabarna bőrfolt. Mint egy biciklinyereg.

A Hangya földműves takarékszövetkezet volt a két háború között. Hangya Értékesítési, Beszerző és Fogyasztási Szövetkezet.

(TITOK, A. 2.)

Egyik reggel nem találtam az órát, a kulcsot, és nem emlékeztem a kocsim rendszámára. Arra, hogy a kocsit hol hagytam, emlékeztem, itt lenn, pont szemben velünk, az ablak alatt. Kinyitottam az ablakot, kinéztem, tényleg ott volt. Igaz, hogy mintha a másik oldalon lenne, mint ahol hagytam, de az a magasság. Biztosan nem a másik oldalon hagytam, rosszul emlékszem, vagy nem pontosan. A telefonszámomra emlékeztem, egy, egy, kettő, három, öt, satöbbi. Aztán megnéztem a naptárat, hogy mi is van ma, miféle ügyek. A naptárat egyből megtaláltam. Alatta volt az órá. Az íróasztalon, a naptár alatt. Nyilván tegnap, amikor hazajöttem és levettem az órát, megnéztem, hogy mi lesz holnap, és rátettem a naptárat. Viszont meg kellett nézmem a forgalmimat a rendszám miatt. A forgalmi és a hogyishívják, a vezetői engedély meg a személyim ott volt a – jogosítvány, na! – ott volt a helyén, az egyik fiókban. Abban a fiókban, ahol tárolom, hogy könnyen megtaláljam, ha kell. A rendszám nem kell, csak bosszant, miért nem jut eszembe. Még jobban bosszant, hogy eszembe jutott, hogy nem jut eszembe, most már mindegy, legjobb, ha megnézem. De épp amikor előszedtem a forgalmit, eszembe jutott a rendszám, CEV hétszáznegyvenhat. Múltkor valamiért, most nem jut eszembe, miért, be kellett volna mondanom a kocsirendszámát a telefonba, csak hogy nem jutott eszembe. Próbáltam húzni az időt, kérdeztem mindenféle hülyeséget, mert ráadásul a forgalmit se találtam. Nem volt a fiókban. Mert a farzsebemben volt, ott viszont nem kerestem. Húztam az időt. Húzni az időt, ez elég jól hangzik, nem?, gondoltam. Aztán arra gondoltam, hogy a kulcs nyilván a kabátzsebemben van. Biztos. Kimentem az előszobába, de nem volt ott a kabátom. Megnéztem a szekrényben, ott se volt, megnéztem a fürdőszobában meg a konyhában, de semmi. Miért is lenne a kabátom a fürdőszobában. Vagy a konyha. Benéztem még egyszer a szekrénybe, ott lógott az egyik ingem, az, amelyiket néhány nappal ezelőtt vagy fél órán át keresgéltem. Bementem a középső szobába, innen a másikba, vagyis harmadik, de semmi. Megint ki, végig az előszobán, úgy kellett lebeszélmem magam arról, hogy ne nézzek be harmadszor is a szekrénybe, kimentem a cselédszobába, az anyámhoz, hogy szerinte hol lehet a kabátom. Azt mondta, nem tudja, honnan tudná. Hát, azt nem tudom, hogy honnan. Láta véletlenül. Elpakolta. Bepakolta a szekrénybe. A szekrényben nincs. Vagy a nem tudom, hová, honnan tudjam, épp gombot varr fel rá! Hogy ő utál gombot varrni, egyébként meg fogalma sincs, mindjárt jön, és megkeresi. Nézte a tévét. Nem tudok keresni, jelentette ki. 'Nem tudsz keresni!' Akkor szépen kijöttem az anyámtól, és megláttam a kabátomat a konyhában, az egyik széken. A másikon, nem azon, amelyikre tenném, ha, nem a logikusabb, vagy milyen, kézenfekvőbb, hanem a másik, az asztal mögött, kilógott kicsi a csücskéből. Legalább ez megvan, legalább megvan a kabátom! Nem volt benne a kulcs. Nincs sehol, egyik zsebében sincs. Elvesztettem?

A kabátot felakasztottam a fogasra. Reggel, nyolc felé. Álltam az asztal mellett, a felső ablakon besütött a Nap.

Alaposan.

Alaposan megtanultam megkülönböztetni magam mindattól, ami körülvesz, és most elkülönülten állok e szép világban.

Volt még valamennyi maradék bejgli. Cé, e, vé. Álldogáltam a konyhában, bejgliztem. Nyitva volt az előszobaajtó. Nyolc óra, negyed kilenc. A kulcs benne volt a zárban.

(ÚT)

Ülök a pályaudvaron, ez durva lesz. Idefelé még elment, kibírtam valahogy, aludtam a kusetben, de most, haza, már az állomáson csak az van bennem, hogy durva lesz. Fél óra még, az élelmiszeres bódé zárva, pad nincs, keresek egy árnyékos részt, a falnak dőlök. Jön a szerelvény, aztán tizenhat óra vonatozás, keresztül Erdélyen. Fél Románián. Nagyjából tizenhat. Minden csak nagyjából van. Olvassak? Olvasok, nézek ki az ablakon. Négyen vagyunk, nem lehet majd aludni, harminchat fok, ragad az ülés, mindenhez hozzáragadsz. Minden a világon hozzád ragad. Jön a román kalauz, kezd magyarázni, nem értem, nézek rá, akkor hangosabban magyaráz, pénz kell neki. Integet, hadonászik. Nincs kuset, ezt többször is elmondja, mert többször megkérdem. Nem tudom, miért kérdezősködök, úgy látszik, nem hiszem el neki. Eleve semmit. Nem létezik, hogy ha mutatok neki egy ötezt, akkor sincs. Mutatok neki egy ötezt, kétségbeesett pofával néz rám, nincs, és kész, széttárja a karját, jól van. Hogy én adjam oda neki a jegyemet, majd visszahozza. Odaadom a jegyet, úgysem fogja visszahozni. Pár perc múlva visszahozza. De miért vitte el? Csíkszeredában megáll a vonat, látok a jókora nagy nyüzsgésben egy hófehér szakállú, nagyon öreg embert gáborcigány kalapban, az állomás kijárata melletti padon ül. Egy öreg cigány, meg a fia. Aki most iszonyú nehezen talpra ráncigálta az apját, és elindulnak egyenesen a mi vagonunk felé. A fiatal, vékony cigány fürgén mozog, valósággal húzza maga után az öreget, mint egy fabábot. Föltuszkolja a lépcsőn, megfordul, elsiet. Komikusan gyorsan megy. Nem néz vissza, eltűnik a kijáratnál. Indul a vonat, ez meg mindjárt bejön. Az öreg cigány, és leül, ide fog ülni, mellém, hova máshová, az első kupé a mienk, ide fog beülni, miért menne tovább? Nem is tud menni, ahogy láttam. Alig tud menni. Alig van hely. Nincs hely. Van és nincs, elvileg nyolc ülőhely van, gyakorlatilag is nyolc ülőhely van, és csak négyen vagyunk. Fölállok, kilépek a peronra. Az öreg a végében ül, nyitva az ajtó. Oda ült be. Az ülőkén gubbaszt. Ez megnyugtat. Nagyon megnyugtató. Kurvára nyugtalanító. Aztán, úgy tíz perc múlva megjelenik a kupé ajtajában, és románul kezd mondani valamit. Azonnal átvált magyarra. Én nagyon öreg ember vagyok, fáj a lábam, nem tudok állni, leülhetek-e, mondja tökéletes magyarsággal. Mint valami szépkiejtési versenyen. Mint egy pedáns gimnáziumi magyartanár az első órán. Pálcikavékony öreg cigány, széles karimájú kalapban, szövetségében. Tulajdonképpen elegáns, akármilyen hülyén hangzik is így. Itt ez a szó. Vagy bármiféle szó. Elegáns, és kész, és leül mellém, na ez most tényleg durva lesz, mert jól van, elegáns, de alig van hely, és biztos szaga van, nincs mese. Pont énmellém, még oldalt se tudok majd dőlni, az oldalamba, bárhová, mert ez itt fog nekem szuszogni, meg mit tudom én, hogy még mit fog. Szaglani. Lenni. Csak

azért, baszd meg, mert ebbe a peron melletti kibaszott kupéba szól a helyjegyet, az isten faszát, és nem eggyel odébb! Százzal odébb! Nem mondom, csak gondolom. Ezeket a szavakat, Isten, fasz, így együtt és külön, szép lassan, nem kimondom, hanem kigondolom. Senki se szól amúgy egy szót se, nem néznek rá. Egymásra se nézünk. Senki, sehova, senkinek. Az egyik csávó banánt eszik, a szeméttartóba dobja a héját. Kár, hogy kidobta, megettem volna, mondja az öreg, nagyon halkán. Nagyon hangos a vonat, igazából itt üvöltözni kellene. Üvöltöteni kéne. Mit ettél volna meg, te nyomorult, a héját? A majmok se eszik meg a héját, baszd meg! Adok neki egy zsömlét, sajtot, meg a maradék fél üveg kefirre. Jó, mondja a kefirre. Aludttej, mondja. Egy fogam sincs, ez nem panaszosan hangzik, még rövid nevetés-félét is produkál hozzá. Nyámmog, megeszi. Szétkeni, fölpasszírozza a nyelvével a szájpaddlására, lassan megy. Nincs paradicsom? Nincs. Paradicsom! Ha mond valamit, enyhén felém fordítja a fejét. És vissza. Én is felé fordítom a fejem. És gyorsan vissza. Látom, hogy nem lát, vagy nem sokat, merő fehér hályog a szeme. A morzsát akkurátusan összesöprögeti az ölében, felcsipegeti. Nem lát semmit és látja a morzsát? Nem piszkos, nem érzek szagot. Óvatosan szaglászok, aztán már nem annyira óvatosan, semmi. Hogy ő most kimenne rágyújtani, jelenti be. Menjél! Mit érdekel! Viszont nem tud egyedül fölállni. Olyan a felső karja, mint egy hurkapálca. Megfogom a karjánál a zakója ujját, és nincs benne semmi. Hogy is mondjam, az ember. Csak a csont. Szorítom össze, és semmi, aztán egy csontdarab. Valahonnan előszed az öreg egy összecsucskható széket, lezöttyen, halkán nyög, elegánsan tartja a cigarettát. De honnan a jóistenből varázsolta elő azt az összecsucskható széket? Honnan vette elő? Komótosan végigszívja a cigarettáját, a füstöt az ablak felé irányítja, én meg most kicsit addig így kinyújtom a lábam, igen. És jó volna elaludni, legalább öt percig. És kicsit addig jó volna, ha eltűnne innen a francba. Behunyom a szemem, csöppet sem vagyok álmos. Hallom a hangját, most visszajönne, jól van, gyere, baszd meg, de mi lesz a fölállással? Mi lenne, ha mélyen aludnék? Úgy csinálnék, mint aki alszik, és aludnék is. A lába alatt tócsa. Kisebbfajta tócsa van a cipője körül, ez bevizelt! Odahugyozott a folyosóra. Folyik a lábából a víz, mondja, pedig nem is kérdeztem. Látja? Lát rajtam valamit? Ezért van itt, mondja, utazik Marosvásárhelyre a kórházba a folyás miatt. Emiatt a folyás miatt, mutat a lábára. Mintha maga alá vizelt volna, de nem vizelt maga alá, tényleg a lábából jön. Be van bugyolálva a lába nejlonzacskókkal, abból szivárog kifelé. Ez sok. Ez így már nagyon, de nagyon sok. Neki huszonhat unokája van, közli. Alig lát, csak foltokat, vakon született. Három fiú, négy lány, meg az unokái. Mi cigányul beszélünk otthon, mondja, olyan tiszta magyarsággal, semmi erdélyies éneklés meg sözés, semmi mórrikálás. Azért mondja, mert kérdezem tőle. Tényleg kérdeztem! Ez melyik állomás, kérdez vissza, gondterhelt, mégis nyugodt basszushangon, kinézek, Dés, mondom. Dés? Az. Hogy ő Vásárhelyre utazna, ismétli, olyan hangon, úgy rezeg és zeng, hogy a szomszéd kupéból is átnéznek. És át is szólnak, egy nagydarab férfi meg a hozzá tartozó nő, szinte egyszerre, hogy hát, bácsi, ez a vonat nem megy Vásárhely felé. Hanem. Hanem Kolozsvárnak. Honnan jön ki ebből a csontváz öregből ez a mély hang. Honnan jön ki belőle a víz. Honnan szivárog elő a lábából a víz? Ott áll a folyosón, csorog belőle valami leves, nagyon öreg, nagyon kicsike, most már van kétségtelenül némi szag is, a román kalauz üvöltözik vele, azt hi-

szem, közben elaludtam, áll a vonat. Kinézek. Ez Kolozsvár. Leszáll. Leszállítják. A kalauz mint-ha taszigálná is, tolja maga előtt a táskájával, igyekszik nem hozzáérni. Tolja lefelé. A csomagja füle leszakadt, bajos lesz így, mondja neki egy asszonyosság. Leszakadt a csomagja fogantyúja, így bajos lesz, hallom, bajos, bajos. Bajos. Teljesen besötétedett, a vonat nagy zöttyenéssel indul. A tócsa eltűnt. Fölszáradt, feltörölték. Nem volt tócsa. Egy kifejezetten öreg diófa van a kertemben, ki lesz vágva. Mellette nő vadon egy ifjonc.

(U)

Volt egy biciklink, 1956-ban hagyta a szenespincénkben az unokabátyám.

Azzal kerekezett Pestig egy Boconád nevű faluból, ahová ki voltak telepítve, részt vett az eseményekben, a határzárás előtti utolsó pillanatban lelépett Németországba.

Szép, nagydarab, masszív, nehéz, nehézkes, öreg bicikli, kivittük a telekre, azzal jártam boltba. Meg bárhová, átkerekeztem a dűlőúton Budakalászra, hoztam kristályvizes üvegben ivóvizet, mindenfélét, amit kellett.

Zöld üvegek, csinos, krémszínű porceláncsattal.

Letekertem a Dunához, a bányatavakhoz, délután mentem focizni.

Mindenki biciklizett, hatvanas évek.

Volt a telepen egy moszkvics meg egy pobjeda.

Szemben velünk lakott a Hosek, a hajdani Hangya-szövetkezet épülete pincéjében.

Hosek úr valaha hivatásos versenyző volt, kerékpáros, ő reparálta a telep biciklijeit, az enyimet is. Vagyis a miénk, családi bicaj, viszont én használtam legtöbbször, egész nyáron.

Minden fiú biciklivel jött ki a pályára, kivéve Jankovits Bandit, ő futva érkezett a telep végétől, és mikor véget ért a foci, felénk intve hazafutott.

Sötétedésig játszottunk, csak azért hagytuk abba, mert már nem lehetett látni a labdát.

Volt egy-két vadonatúj gép is, például a Deli Lacié, váltóval, lámpával, kis bőr szerszámos táskával, működő kézifékekkel, biztos voltam benne, hogy nekem nem lesz ilyenem, ilyen működő-kézifékes, aminek a vázára rá lehet csatlakoztatni a pumpát.

1995. június elején egy évre Berlinbe költöztem.

A Halensee környékén laktunk, sokszor S-Bahnnal jöttem haza, föl a lépcsőn, a vasúti hídon át, pár lépés a lakásunkig.

Egyik nap, ahogy a gyorsvasút lépcsőjén fölszaladva a hídra fordultam, észrevettem egy vadonatúj, szuperjó biciklit, U alakú fémrögzítővel a híd korlátjához lakatolva.

Feltűnt, kitűnt a többi közül.

Lámpa, kis szerszámos táska, működő kézifékek, váltó, mindenféle.

Jobban mondva nem azt vettem észre, hogy ott egy bicikli, hanem hogy már legalább három-négy napja van ott.

Másnap direkt arra mentem, tettem némi kitérőt, hogy megnézzem, mi a helyzet.

Semmi változás, csak mintha másképp állt volna, megdőlvé, valaki megpróbálhatta leszedni onnan, vagy párat belerúgott szórakozásból.

Következő nap is megnéztem, hát ezt, nincs mese, itthagyták.

Egy hétre elutaztam Berlinből, kiment a fejemből a dolog, de hazafelé, a Kurfürstendammon eszembe villant, és direkt egy megállóval előbb szálltam le a 129-es buszról.

Ott volt a gép.

Poros bőrnyereg, a lámpa hiányzott róla.

A táska is.

Ősz lett, tél, ha arra jártam, nem voltam képes lebeszélni magam, hogy meg ne nézzem.

Lassacskán mindent leszedtek róla, csak a váz maradt.

A következő nyár elején, készültünk haza, ahogy utoljára átsiettem a hídon, nem tudtam megállni, hogy ne álljak meg előtte.

És ne érintsem meg.

Ez így kissé érzélgősen hangzik, nem is tudom, hát, érzélgősen, és azért hangzik érzélgősen, mert érzélgős.

Még annál is brutálisabb, nosztalgikusan.

Fogom a biciklivázat, rémes, most mit csinállok? azt csináltam, hogy kicsit megráztam, hátha lejön onnan, vagy valami történik, de nem jött le, nem történt semmi, mi történt volna, erősen tartotta az U-lakat.

Két év múlva, Berlinben járva elmentem a Storkwinkelhez, a lakásom elé, csak úgy, sírni.

Fölháborodni azon, hogy most már valaki más lakik ott, az én lakásomban.

A lakásom, és akkor hogy van az, hogy más lakik benne?

Leszálltam a buszról, a híd innenső oldalán.

A bicikli miatt, vagy mi miatt.

Nem volt ott a váz.

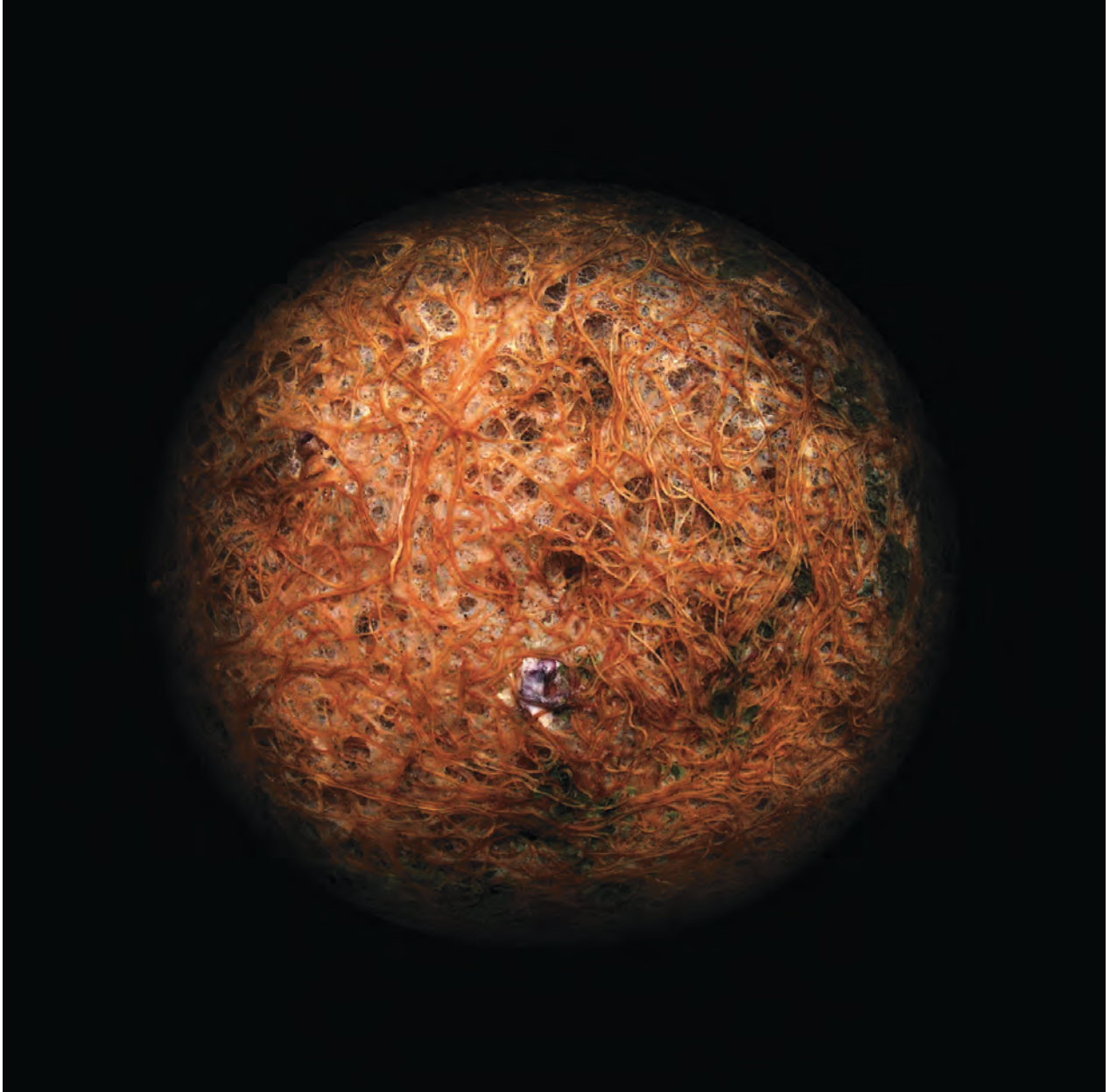
Semmi, miért, mi lett volna.

Nem semmi, mert az U-lakat megvolt.

Ennek tíz éve.

Pár hónapja megint megnéztem, megvan még a lakat.

Meddig bírja egy ilyen lakat?

MIÉRT NINCS AZ EMBERNEK HÁTUL SZEME

– Engem hatodikban buktattak meg.
– Egyet buktál? Én is hatodikban, engem meg sem tudtak buktatni pótvizsgán, mert előbb ki-rúgtak. Azt sem tudom, mi az a gyökvonás.

– Nem tudod, mi az a gyökvonás? – fordult a busz végében ücsörgő két gyerek felé a középkorú férfi. A fiú ránézett, de nem válaszolt, mintha a férfi nem kérdezett volna tőle semmit, vissza-fordult a barátjához.

– Neked nem volt furcsa, hogy a tanárok végig bemutatkoztak?
– Mi van?
– Hogy volt egy ilyen óra?
– Nálunk nem. Én annyit tudok, hogy van a zárójel, tudod, előtte meg utána és közben is, meg nem mondom mivel, meg az y-nal babrálnak valamit.
– Ennyit én is tudok.

A busz lassan elhagyta a várost és a hegyek felé kanyarodott, hosszú volt még az út a következő megállóig. Csend volt, a gyerekek bámészkodtak az ablakon át, nézték az erdőt, ahogy kanyarog a hegy felé a busz.

A férfi is kifelé nézett, de nem bírta tovább a csendet.

– És azt tudod, hogy miért nincs az embernek elől is szeme, meg hátul is? Miért nem látunk mindent? Miért nem látnak mindent más állatok is? – szólt feléjük.

A gyerekek egyszerre fordultak oda, nem szóltak, nem mertek szólni, nem értették, mit akar ezzel, hova akar kilyukadni, egyáltalán, ki ez az ember és miért nem megy arrébb, annyi itt a hely, mit szólítgatja őket hülyeségekkel?

– Hogy alakíthatta ki éppen így a természet, hogy mindannyian mindig előre nézünk? Mit je-lent az előre? Mit jelenthet egyáltalán ez? Ami előttünk van, azt kell, lehet, szükséges, fontos látni, ami mögöttünk van, azt nem? – folytatta a férfi egyre hevesebben.
– Hagyja már a fiúkat békén, nem látja, hogy nem érdeklí őket, beszélgessen inkább mással – szólt rá egy idősebb hölgy, aki épp a középkorú férfi alatt ült a buszon, s nem bírta se a szagát, se a közelségét. Leszállt volna inkább, vagy leszállította volna ezt az embert, de messze volt még a következő állomás.

– De asszonyom! Higgye el, oké, a lovak és sok más menekülő állat oldalra is lát, de hátra ők sem! Talán van egy-két olyan lény, aki, ha megfelelően mozgatja a nyakát, akkor háromszázhatvan fokban körbe tud nézni.

Ekkor erős, mély hangon egy gyerekek mellett ülő kialvatlan férfi szólt közbe, akinek addig fejhallgató volt a fülébe dugva, de valószínű, kikapcsolhatta, mikor elkezdtek a buszon beszélgetni, s hallott mindent.

– Na de, ha nem forgatja, csak ül az ágon fáradtan egy átdolgozott éjszaka után hajnalban és várja, hogy kivilágosodjon, s elaludhasson végre, akkor ő is alapból csak előre lát.

– Igaz, igaz! – válaszolt a középkorú.

A hölgy nézte őket, s rájött, hogy ezek tényleg valami fontos dologról beszélnek, oda kellene erre figyelni.

Lassan a buszon utazók is elkezdtek sustorogni. Nem mindenkinek a hangját lehetett kivenni, de annyit hallani lehetett, azon tanakodnak, miért nincs az embernek hátul szeme.

A buszsofőr többször belepillantott az utastér felé fordított tükrébe. Feltűnt neki a mozgolódás, beleszívott az elektromos cigarettájába, és alászedte a kanyarban a kormányt, bekapcsolta a mikrofonját, amin keresztül nem csak beszélni tudott, de azt is hallotta, ami az utastérben folyik.

– Ha a jövő ilyen fontos, fürkésznél, nézni bele a jövőbe, nézni előre, akkor elől van- lehet a jövő, mögöttünk meg a múlt. Figyelni azt, hogy mi következik – folytatta a mélyhangú fáradt férfinak a középkorú.

A buszsofőr hosszasan bólogatott, nézve az utat maga előtt. – Jövő, előre néz – dünnyögte. Kicsit rosszul kapcsolta be a mikrofont és az utastér beszélgetései már az utastérben is kihangosítva kezdtek szólni, ráadásul visszhangosan a hegyek között a magas fák árnyékában kanyarogva.

– Ez az előre néző szempár. Így csinálja minden élőlény a földön, figyeli, hogy mi lesz, és hogy mi van. De elsősorban mi lesz – fejezte be a középkorú.

A lesz még bevisszhangzott, de utána a buszsofőr visszakapcsolta a mikrofont jó állásba és megszólalt.

– Khmmm. Köhögött először a cigaretta után. A jelent sem tette a jóisten olyan fontossá számunkra, hogy alkalmassá tett volna bennünket arra, hogy láthassunk épp most, mindent ott ahol vagyunk. Nem. Csak előre nézhetünk. Külön lépéseket kell tenni, hogy megnézzük mindazt, ami mögöttünk van. Ez a természet a teremtés vallási világnézete, s mint ilyen ez a legfontosabb nyom, jel, amin keresztül eljuthatunk oda, hogy hogyan gondolt ránk a teremtő, hogy mit kell csinálnunk, mi a funkciónk, mi az értelme az életünknek mi az iránya. Az előre.

A gyerekek megszeppenve gubbasztottak a busz végében, mint egy rémálomban. Az egész busz jólesően, egyetértve bólogatott, ahogy kanyarról-kanyarra haladtak a hegyen felfelé.

– A jövő a legfontosabb, aztán a jelen, legkevésbé a múlt-folytatta. Mi vagyunk a legvilágosabb

lelete isten akaratának. Az élet miértjének, okának, isten szándékának azzal, hogy létrehozott bennünket. Előre irányulunk.

Az utasok közösen örültek a buszsofőr gondolatainak. A gyerekek izzadni kezdtek, hol van már a gyökvonás, hol van az évnnyitó, hol a gyerekkor?

– Nem csak a szempár, de a testünk minden tagja, mint egy nyíl.

Állt meg ennél a mondatnál a buszsofőr, szünetet tartva, s hogy még nagyobb hatással legyen az utazó közönségre megállította a hegytetőn, egész közel a szikla széléhez a buszt. Gyönyörű kilátás tárult az utasok elé, hatalmas kék ég, csodálatos végtelen erdővel borított táj alattuk, s a friss levegő.

– Miért szívjuk be előlről a levegőt? És miért hallunk kissé előlről de inkább oldalról?

– Tényleg miért nem? Mindenki a buszsofőr kabinja felé fordult a válaszra várva: ő visszamosolygott a tükrén keresztül az utasok szemébe, kacsintott, alászedte ismét a kormányt, visszakanyarodott az útra, s gurulni kezdett a megálló felé a lejtőn.

– Nézzenek oldalra. Mit látnak: gyönyörű! Az oldal inkább a jelen, pontosabban a még el nem hagyott jövő. A szakadék. A jövő ami mellett még nem léptünk el, amin még nem léptünk túl. De miért fontos a jelen a hangokban, a jövő pedig a látványban? – próbálta pontosítani a kérdést.

Ekkor sziszegve nyíltak az ajtók, s a busz lassan megállt. Tényleg igaza van fontos de miért? Beért a megállóba, kinyitotta az ajtókat, kiengedte a leszállókat, majd hosszasan integetve bemondta a mikrofonba, hogy majd legközelebb.

Csak a két gyerek maradt a busz végében. Szóhoz sem tudtak jutni, sápadtak voltak, elfelejtettek mindent, meg azt is hogy mi az, hogy mi az a gyökvonás. A buszsofőr beérve a faluba, az iskola előtti téren bekanyarodott az iskola kapuja elé, kinyitotta nekik a hátsó ajtót, a gyerekek kiszédültek a buszból. Lekapcsolta a motort, s beleszívott a májusi lombok alatt egy jó nagyot az elektromos cigijébe.

Kiss Ottó

A KÍSÉRLET

Hamzakő. Így nevezték el a tíz-tizenöt centis szabályos fehér kockákat. Három nap alatt hullottak le az égből, könnyűek voltak, akár a hópehelyek, de amikor földet értek, olyan súlyuk lett, hogy több ember is alig bírt egyet-egyet megmozdítani. Nálunk, a faluban szombat este találták meg az elsőt a templom bejáratától néhány méterre, a járdán. A pap a sekrestyés fiúval akarta arrébb tetetni, aztán kiderült, hogy még ketten se bírják, segítséget kellett hívniuk. Reggelre a kő visszakerült a járdára, akkor újra arrébb vitték, egészen be a fűbe, a nagy juharfa mögé, de hiába, mert két perc múlva megint a járdán volt. A sekrestyés fiú a templom előtt nézte végig, ahogy a kő néhány centiméterre emelkedik a földtől, aztán megkerülve a juharfát visszalebeg a járdára. Amikor a hívek első csoportjai megérkeztek, fennhangon magyarázta nekik, hogy mi történt, és azonnal le is vonta a következtetést: ez az ördög műve, más ilyet nem tudna csinálni. A pap a szentmisén mintha csak erre reflektált volna, szó szerint azt mondta, hogy a követ Isten helyezte vissza a templom elé, más ilyenre nem lenne képes. Aztán még hozzátette: bizonyára így mutatkozott meg nekünk, földi halandóknak, mert felfogni őt teljes valójában úgyis képtelenek lennénk.

A második hamzakőre a favágók bukkantak rá hétfőn délután egy erdei tisztáson, de csak a hírt hozták, a követ nem. Akkor még voltak tévéadások, működtek a rádióadók és a mobilátjátszók, műholdas adatokra hivatkozva bementék, hogy több tucat hamzakő hullott az ország keleti felére, megközelítésük tilos, hatósági eljárást von maga után.

Én hetente kétszer, kedden és pénteken jártam az erdész lányához, az apja ezeken a napokon ment továbbképzésre a városba. Vanda huszonnyolc éves volt, kicsit idősebb és magasabb, mint én, és mindig mosolyogva várt az erdészlak teraszán. Azon a kedden is ott állt, de nem engem nézett, az erdőt fürkészte. Ahogy közelebb értem, már én is láttam a kék overallosokat a távoli tisztáson. Legalább harmincan lehettek, hosszú fémoszlopokat pakoltak le három teherautóról. Néhány öltönyös is volt velük, ők irányították a munkát.

Az erdészlaktól nem láttunk rá a tisztásra, igaz, nem is nagyon érdekelt minket, mi folyik ott, de kora délután, amikor eljöttem Vandától, kihoztuk a teraszra az apja látcsövét, mert az oszlopok egy része akkor már állt. A hosszú póznákat állványokon hegesztették egymásba, úgy meredtek az ég felé, akár valami hatalmas antennarendszer. Addigra újabb autók és munkások érkeztek, néhányuk a tisztás szélén álló magasfeszültségű villanyoszlopon szerelt, a többiek az antennarendszert kerítették körbe zöld dróthálással, és a látcsóval jól látszott az is, hogy az oszloprengeteg közepén ott a hamzakő, amelyre a favágók bukkantak előző nap.

A faluban azt beszéltek, az erdőben zavaróállomás épül, egyesek szerint valami egészen más, de hogy mi, azt ők se tudták megmondani. Kedden este a tévé és a rádió még folyamatosan azt

ismételte, hogy a vizsgálatokra és egyéb okból elszállított hamzakövek mindegyike visszatért az eredeti helyére, közben több baleset is történt, ezért a kövek megközelítése tilos. Bementék azt is, hogy a kövek a légkörön kívülről érkeztek, hétfő délelőttig kisebb foltokban több tucat hullott le belőlük, de azóta nem találtak újabbat. A hamzakövek mérete és elhelyezkedése feltételezhetően bináris kód, a kisebbek jelentik a nullát, a nagyobbak az egyest, és ezek a számsorok több földrajzi helyre utalhatnak.

Nálunk a templom előtt a kisebbet, a tíz centis élűt, az erdőben a tizenöt centiset találták. A templom előttihez nem építettek semmit, nem is bántották, csak körbekerítették zöld dróthálóval, és a nagy juharfa árnyékából két fegyveres katona őrizte.

Szerda hajnalban dübörgésre ébredtem, teherautók húztak el az ablakom alatt, és mire megvirradt, az utcákat ellepte a hadsereg. Ellenőrzőpontokat állítottak fel, az orvoson és a postáson kívül csak azokat engedték a falu erdő felőli része felé, akik igazolni tudták, hogy ott laknak, de a település határát ők sem hagyhatták el. Reggelre megszűnt a tévé- és rádióadás, és telefonálni sem lehetett, a mobilok elnémultak. A hivatal épületére és néhány házfalra plakátot ragasztottak, amelyen a lakosság türelmét kérték, illetve felsorolták a katonaság intézkedéseit, többek között azt, hogy a hét minden napján délután háromkor költöztető teherautók indulnak, aki tehát el szeretné hagyni a települést, megteheti. A templom ajtaján is állt egy felhívás, a pap péntek délelőttre rendkívüli misét hirdetett. Tudtam, hogy aznap nem jutok el Vandához, beültem hát én is, hogy átgondoljam, mit tehetnék. A padsorok megteltek, a pap a globalizációról, a megsokasodó hamis prófétákról és a végítélet elközeledéséről beszélt, aztán arra kérte a híveket, hogy erősítsék meg a hitüket. Mire hazaértem, a házi néni rántott csirkét készített, és meghívott ebédre. Mióta a fia elköltözött, nem járt templomban. Azt mondta, gondolkodott rajta, hogy ma ő is eljön, aztán úgy döntött, már nem mozdul, se templomba nem megy, se a falut nem hagyja el többé, ha úgylis közel a vég, akkor legalább itt érje.

Ebéd után kifizettem neki az albérlet árát egész hónapra előre, összepakoltam a hátizsákomat, és abban a reményben köszöntem el, hogy hónap végéig vagy akár már néhány nap múlva visszatérek. Gondoltam, megkerülöm a falut, és ha a másik oldalról be tudok menni az erdőbe, mégiscsak megnézem Vandát az erdészlakban, ha meg nem, akkor begyalogolok a városba, hogy lássam, mi van ott. Alig hagytam el az utolsó házat, már látszott a katonai kordon az erdő körül, így hát megfordultam és elindultam a dűlőn, az embermagasságú kukoricaszárak között, tele volt velük a határ. A város nincs messze, aszfalton is csak nyolc kilométer, de erre talán még kevesebb. Félúton, a bányatavaknál, ahonnan már látszanak a templomtornyok, megálltam, hogy pihenjek kicsit és rágyújtsak. Két éve, amikor elküldtek a városi papírüzemből, itt húztam meg magam pár napig. Akkor még megvolt az ipartelep, a tavaktól a téglagyárba homokot és agyagot szállítottak a kisvasút csilléiben, néha fát az erdőből, és műszak végén a munkásokat. A biciklijüket feldobálták az utolsó járat kocsijaira, felugráltak, és egészen az égetőkemencéig mentek, onnan már csak három kilométer a város. A felszámolásakor a gyárudvaron rengeteg téglá megmaradt, akkor döntöttek úgy, hogy nem messze a bányatavaktól lakótelepet építenek. Végül mégsem készült el, az egyetlen megkezdett épület süllyed, az agyagos talajon erősebb ala-

pozás kellett volna, nagyobb eső után a lakótelep helyét meg se lehet közelíteni. Igaz, mostanában már szép időben sem jár erre senki, a környékbeliek évekkal ezelőtt mindent széthordtak, csak a négy fal maradt és köztük a szétázott, sárba taposott tető, amit gyerekek készítettek még annak idején a sínek mellett hagyott, összedrótozott nádkötegekből, hogy felrakják a csupasz gerendákra.

Eldobtam a cigarettát, és elindultam az épületroncs felé. Bent szétnyitott, fekete műanyagkoporsókat találtam, egymásba csúsztatva, tizenkét magas halomban álltak, lehetett belőlük vagy négyszáz. Nemrég kerülhettek ide, mert por nem volt rajtuk, és ahogy kifelé fordultam, a bejáratnál megláttam a teherautók friss keréknyomait is.

Még szűk félórát gyalogoltam, amikor megszólalt a telefonom. Hangüzenet várt Vandától. Elmondta, hogy az apjával a városban vannak, aztán többször bediktálta az utcanévet és a házszámot. Kedd óta először éreztem örömet, és átjárt az az ismerős bizsergés is, ami a találkozásaink előtt szokott.

Mire a megadott utcához értem, eleredt az eső. Gondoltam, beállok a sarki tömbház melletti fa alá, ott nem esik annyira. Kivárom, míg csendesedik, akkor átfutok az utca másik oldalára, az ereszek alá. Végül mégse mentem, mert ahogy felnéztem a virágágyással körbevett tömbház üvegezett falára, megláttam a második emeletről kihajoló nőt. Hatvan év körül lehetett, könyökét a korláton támasztotta, a haja csapzott volt, és ócska, fényes pongyolát viselt. Először azt hittem, cigarettázik, csak aztán fogtam fel, hogy nekem integet. Lassú, bizonytalan mozdulatokkal kezdte, később egyre határozottabban hívott. Ránéztem a házszámra, ugyanaz volt, mint amit Vanda megadott, úgyhogy a bejárati ajtóhoz léptem, és felszaladtam a másodikra. Ahogy befordultam a nyitott folyosóra, megcsapott a huzat, és a hajamról elindult esővíz végigcsorog az arcomon. A nő nem szólt, szélesre tárta a lakásajtót, aztán intett, hogy menjek már. Csak akkor ismertem meg.

– Vanda? – kérdeztem bizonytalanul, mert inkább mintha a saját anyját láttam volna.

– Én vagyok – mondta.

A hangja és a gesztusai ugyanolyannak tűntek, mint az erdészlak teraszán, de ez a Vanda legalább hatvanéves volt.

– Mi történt? – kérdeztem.

Nem tudom, felelte. Aztán helytel kínált, és közölte, hogy szerdán állítólag a tévé és a rádió is azt ismételte, hogy csak valami kísérlet volt az egész, de ő már nem tudja, mit gondoljon. Neki senki se hisz, pedig aznap reggel a saját szemével látta a kék overallosok összeaszott holttesteit, egyirányba feküdtek a földön, tele volt velük a tisztás. Persze ez senkit se érdekel, senki se foglalkozik vele, mennek a szappanoperák, folyik tovább az élet, mintha az egész meg sem történt volna, mintha ez kívül esne mindenben.

Leraktam a zsákomat, és végre leültem. Akkor vettem észre az apját, a másik szoba heverőjén feküdt, infúziós cső lógott ki a karjából. Az arca ráncos volt, engem figyelt, vagy legalábbis először úgy tűnt, de miután köszönésképpen a szemébe néztem és bólintottam, még csak nem is pislantott, üres tekintettel bámult tovább a semmibe.

– Így találtam rá szerda reggel az erdészlak mellett – mondta Vanda. – Azonnal kocsiba tettem, behoztam a kórházba, de nem tudtak vele mit kezdeni. Tegnap engedték haza saját felelősségre. Kinéztem az ablakon, a belső udvarra lehetett látni. Aztán, ahogy lassan felsejlett az üvegben az arcom, megrettentem.

Ránéztem a kezemre, kimentem a fürdőszobába, és a tükör elé álltam. Vagy öt percig figyeltem magam, mire valamennyire megnyugodtam. Nem láttam változást.

Szárakra töröltem a hajam, és visszaültem Vanda mellé.

Azt mondta, valamikor régen olvasott egy cikket arról, hogy nemcsak a fény, de az idő is hullámtermészetű, vagy valami ilyesmi, már nem emlékszik pontosan. A lényeg, hogy ha ez igaz, akkor a kövek miatt valahogy összezavarodhatott ez a hullám, és vele az idő is, de jöhet egy másfajta hullám, és akkor újra minden a régi lehet.

– Igen – mondtam.

– Eltelt az életem, és nem történt velem semmi – sírta el magát Vanda. A könnyei végigcsorogtak az arcán, aztán be a fényes pongyola alá. Odanyújtottam egy zsebkendőt, de eltolta magától. Még sokáig ültünk egymás mellett, hallgattuk, ahogy kopog az eső az ablakon. Éjfél után elállt. Kint alig volt fény, az udvari tócsákban tükröződött a telihold.

Csányi Erzsébet

SZELLEMI EGYÜTTHATÓK

Egy épület, egy tribün – több nyelv, több folyóirat¹

Témám az Ifjúsági Tribün és az *Új Symposion* szerkesztősége együttműködését, törekvések átfedését érinti. Az Ifjúsági Tribün tevékenységének érdemi méltatása, feldolgozása még szerb nyelven sem született meg, csupán egy, az intézmény 50. évfordulójára megjelent kiadvány tartalmazza a műsorok bibliográfiai adatait.

Jelen kutatás e kötetre (Gordana Đilas–Nedeljko Mamula. ed. 2004. *Tribina mladih 1954–1977 – građa za monografiju Kulturnog centra Novog Sada*. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada.) támaszkodva térképezi fel az Ifjúsági Tribün magyar munkatársainak és műsorainak jelentőségét, valamint az ugyanabban az épületben székelő folyóirat, az *Új Symposion* szerepét e folyamatokban. Az Ifjúsági Tribün épületében adott volt a *Polja* című szerb folyóirat szerkesztőségével való együttműködés is.

A kutatás alapján megállapítható, hogy 1973 és 1976 között megugrik a magyar programok száma, valamint eltűnik az irodalomcentrikusság. Jellemző, hogy az írók/költők sokszor lépnek fel képzőművészeti csoportokkal, maguk is foglalkoznak vizuális alkotások létrehozásával, a művésztelepek virágkorukat élik. Ugyanakkor a magyar alkotók a szerb művészekkel sok közös kiállítást, performanszt hoztak létre.

Kulcsszavak: Ifjúsági Tribün, Új Symposion, Polja, szellemi együttthatók

Munkám célja annak feltárása, mennyire volt szoros a kapcsolat egy többnyelvű művelődési központ, az Ifjúsági Tribün és egy folyóirat, a magyar nyelvű *Új Symposion* között. A kérdés annál inkább is jogos, mert a folyóiratnak 6 évig maga a tribün volt a kiadója. Az *Új Symposion* szerb testvérlapjának mondható *Polja* (Mezők) a tribün kiadásában jelent meg és jelenik meg a mai napig.

A kutatásban először a korabeli általános helyzettel foglalkozom röviden, majd a tribün műsorainak általam készített magyar repertoárja (Melléklet) alapján igyekszem kiemelni az *Új Symposion* szerkesztőségének, munkatársainak tribünös fellépéseit – érzékeltetve a nemzetközi szemléletbeli változásokat.

Az Ifjúsági Tribün a jugoszláv avantgárd és neoavantgárd művészeti törekvéseket, a konceptualizmust támogatta, vonzotta be rendezvényeire. Az *Új Symposion* pedig szintén ezeknek a szellemi törekvéseknek az égise alatt működött, megteremtve egy strukturalista-posztstrukturalista irodalomszemléletet a vajdasági magyar irodalomban.

Magának az Ifjúsági Tribünnek a története 1954-ben indult, s a *Polja* már egy év múlva, 1955-ben megjelent, míg az *Új Symposion* csak 10 évvel később, 1965-ben. A *Sympót* kezdetben, 1965–68 között a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat adta ki, majd 1968–74 között az Ifjúsági

1 [Szét]tördelt hagyományok – Szövegszervező vizualitás az *Új Symposionban*. Tudományos konferencia. 2018. március 8., Szentendre, Ferenczy Múzeumi Centrum – Ferenczy Múzeum.

A tanulmány az Újvidéki Egyetem Bölcsészka A kisebbségi nyelvek, irodalmak és kultúrák diskurzusai Délkelet- és Közép-Európában (republički projekat Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu pod naslovom *Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kulture u jugoistočnoj i srednjoj Evropi – 178017*) című, 178017-es számú minisztériumi projektumának részeredményeit tartalmazza.

Tribün, utána 1974–79 között a Kiadói Tanács, végül 1979–92 között visszakerült a Forumhoz, és sajnos a szerkesztőségi irodát is áthelyezték oda. 1992-vel véget is ért az *Új Symposion* története, mert 1993-tól már a Symposion Polgárok Egyesülete civil szervezet adja ki a *Symposion* nevű folyóiratot (az „új” jelző lemarad), amely lap megszakításokkal a mai napig jelen van. Eltűnik mögüle az állami gondoskodás, megváltozik a világ, elsősorban, ami mindent elsöpör, háborús világ kezdődik. Meg kell említeni, hogy a *Polja* sem tartja magát jobban, a 90-es évek elején megszűnik, az évtized végén indul újra.

A *Poljával* szemben az *Új Symposion* genezise nem a tribünhöz köthető, hanem az *Iffúság* című laphoz, melynek melléklete *Symposion* címmel jelent meg, először két oldalon 1961. december 21-én, szerkesztője Tolnai Ottó, munkatársai Domonkos István, Bányai János, Fehér Kálmán és Koncz István. Ez a melléklet növi ki magát, s 1965. január 15-én *Új Symposion* név alatt jelenik meg önálló folyóiratként. A *Polja* és az *Új Symposion* azonban a későbbiekben egy időszakra egyformán kötődik a tribünhöz mint kiadóhoz és a tribün épületéhez, ahol szerkesztőségi irodákat kaptak.

Az 1950-es évek Vajdaságban az intézményalapítás, az építkezés, egy új világ megalapozásának a hullámaival teltek. A világháborús megpróbáltatások után ez egy társadalmi szükséglet és kényszer is volt, nemcsak azért, mert romokban hevert a korábbi világ, hanem mert a társadalom új működését megfelelő eszmei alapokra kellett helyezni. Újvidék mint tartományi székváros ekkor válik különösen fontossá. Az oktatás és kultúra fejlesztése új intézmények létrehozását tette szükségessé. Mivel Újvidéknek központi szerepet szántak, a vajdasági magyar szellemi-kulturális élet intézményei is itt jöttek létre.

Ennek az átalakulásnak az egyik legnagyobb léptékű kezdeményezése az önálló egyetem létrehozása a tartományban. 1954-ben megkezdte munkáját Újvidéken a Mezőgazdasági és a Bölcsészettudományi Kar (kezdetben még csupán a Belgrádi Egyetem keretében). A BTK-án létrehozták a nemzeti kisebbségek katedráit is (szlovák, ruszin, román tanszékeket), így 1959-ben megnyílt a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék is, s ez meghatározta a vajdasági magyar fiatalok tájékozódását, lehetőségeit. Az 50-es években e kettő mellé még két kar, a 60-as években még négy, a 70-es években újabb négy kar csatlakozott, majd nagy szünet után 1993-ban a zombori Pedagógiai Kar, 2006-ban pedig az első magyar intézmény, a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar kezdhette meg a munkát.

Az Újvidéki Egyetem a kezdetektől a fiatalok tömegét vonzotta a városba (ma 50.000 hallgatója van). A település egyetemvárossá való átalakulása sok későbbi fejlemény előfeltétele volt, az *Új Symposion* első nemzedékének tagjai a magyar tanszék első nemzedékeiből kerültek ki, s ha legtöbben nem is fejezték be az egyetemet, de szinte mindenki „járt” a tanszékre. Akik befejezték, azok viszont a tanszék fiatal tanársegédei lettek.

Különös, hogy az Újvidéki Egyetem létrejöttéhez még Szentendre is hozzájárult. A történeti leírásokban ugyanis a mai Újvidéki Egyetem egyik legfontosabb elődjeként a zombori Norma nevű szerb tanítóképzőt (1778) és a szentendrei Preparandiját említik (a Preparandiját 1812-ben alapították Szentendrén, majd 1816-ban áttelepítették Zomborba.)

Egészében: a vajdasági felsőoktatás intézményesülésének óriási jelentősége volt, gyökeres változásokhoz vezetett, a tartomány önállósulását, a fejlődés előfeltételét jelezte. Egy új időszámítás, egy új start rajzolódott ki az ötvenes években.

Újvidék fellendülését nemcsak a kiépülő egyetemváros évszámai tükrözték. A média (újságok, lapok, rádió, TV) is itt kapott új épületeket: a vajdasági magyar sajtó fellegvára a Forum-ház lett, egy újonnan épített, többszárnyas komplexum, amelybe 1957-ben költözött be a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat a nyomdával és a Magyar Szó napilap szerkesztőségével, de itt kapott helyet a Jó Pajtás című gyermeklap, a Képes Ifjúság című ifjúsági lap és több más magyar szerkesztőség is.

A szocialista államvezetés kötelezően, programszerűen foglalkozott azzal, hogy biztosítsa a kultúra, a tudomány, a művészet fejlődésének előfeltételeit, természetesen ennek fejében kötelező volt a JKSZ (Jugoszláv Kommunista Szövetség) éppen aktuális ideológiai-politikai trendjének szorgalmas elemzése, értelmezése, követése. Mindennek majd az *Új Symposion* tagjai eleget is tettek, szenvedélyes vitairatok születtek a permanens szocialista forradalomról, az angazsált értelmiségiről, a társadalmilag hasznos irodalomról. Az újvidéki művelődési élet új épületekben is mérhető diadalmenete az 50-es években ezzel nem zárul le.

Ifjúsági Tribün

1954. október 21-én tartották meg az első olyan beszélgetős irodalmi programot az Ifjúsági Otthonban (Jovan Subotić 3.), amely programsorozat nemsokára az Ifjúsági Tribün nevet kapta (hivatalosan 1956. szeptember 1-jén) és átköltözött a Katolikus porta 5-ös szám alatt lévő legendás épületbe. Maga az épület is felvette ezt a nevet. Az akkori Jugoszlávia minden jelentős művésze megfordult itt már az első években. Az első műsor *A fiatal vajdasági költészet estje* címet viselte és a következő költők léptek fel: Miroslav Antić, Florika Štefan, Miha Babinka (szlovák), Branislav Kupusinac, Petar Popović i Miodrag Todorović. A bevezetőt *Költészet és politika* címmel Lazar Čurčić tartotta. A műsort Mileta Pavlov vezette. A tribün már egy év múlva elindított a *Polja* folyóiratot, első főszerkesztője Florika Štefan lett.

Az intézmény Ifjúsági Tribün néven 1954 és 1977 között működött, később átkeresztelték, ami jelzésértékű is egyben. 1978-ban Sonja Marinković Ifjúsági Művelődési Központtá, majd 1984-ben Újvidék Város Művelődési Központjává alakították át. Ezekkel a transzformációkkal valójában lassan kioltották azt a tüzet, amely az Ifjúsági Tribün jelentőségét a kulturális forrongás terepeként és az új művészeti szenzibilitás fórumaként határozta meg. A Művelődési Központ mai honlapján (<https://www.kcns.org.rs/istorijat/?lng=lat>) egyetlen szó sem szól arról, hogy az intézmény többnyelvű, multikulturális múlttal rendelkezik.

Az épület a város szívében helyezkedik el, a városházával szemben álló katolikus templom melletti zárt téren. A földszinten a galéria szalonja és mozi-, illetve színházterem helyezkedett el, az első emeleten a tribünműsorok terme, a második emeleten volt az *Új Symposion* és a *Polja* folyóirat szerkesztősége.

Visszatérve a kezdetekhez, a tribün indulásához, amelyből majd kinő egy komplex, pezsgő kulturális tevékenység, megállapíthatjuk, hogy a vitaesteken már a legkorábbi években jelen voltak a vajdasági magyar művészek, tanárok, írók, költők, újságírók, politikusok, ideológusok, olykor magyarországi vendégek is.

Évekre lebontva a következő kimutatást kapjuk a magyar műsorokat illetően.

1954	1
1955	11
1956	9
1957	5
1958	2
1959	7
1960	-
1961	4
1962	19
1963	2
1964	18
1965	2
1966	7
1967	13
1968	6
1969	21
1970	20
1971	17
1972	14
1973	32
1974	56
1975	44
1976	38
1977	8

Mindamellet, hogy időközben végigsöpört a jugoszláv szellemi központokon is a 68-as, 69-es egyetemista tüntetések ideológiája, hogy a neoavantgárdnak és a konceptualista új szenzibilitásnak jelentős képviselői és csoportjai lettek Vajdaságban is, a tribün szerkesztői műsorjelentéseket adtak le, s a pártfegyelem szellemében minden évben kielemezték a műsorokat, ami sokszor szintén vitatribün formáját öltötte. Az eszmei koncepció elsősorban a testvériség-egység gondolatára épült, a tribünön a szerb programok mellett biztosítani kellett a magyar, román, szlovák, ruszin szerzők, programok jelenlétét is. A nemzetiségi programok közül a legerősebb vonulatot a magyar nyelvű műsorok képezték, a tribünről szóló kötetben némely

év esetében külön tárgyalják a magyar szerkesztőség bibliográfiai adatait, legtöbbször azonban ezek az adatok ömlesztve vannak, a magyar nevek alapján kell kikeresni őket, olykor nem tudni, milyen nyelven folyt a beszélgetés. Sajnos a kötet az egyes kinevezett szerkesztők nevét sem tünteti fel az adott évben, ez további kutatási feladat. Egy hiányos névsor azonban összeállítható a magyar műsorok szerkesztőit, műsorvezetőit illetően (ez már nemcsak 1977-tel bezáródó terepszemle, hanem a későbbi évekre is vonatkozik): Fehér Kálmán, Podolszki József, Rózsa Sándor, Kovács Nándor, Csorba Béla, Vékás János, Kókai Sándor, Szeli Tivadar, Fenyvesi Ottó, Kalapáti Ferenc, Nyári Antal, Bálint Béla, Balázs Attila, P. Nagy István, Radics Melinda, Pintér Gábor.

A forrásomul szolgáló kötetben (Đilas–Mamula 2014) már 1954-ben találunk olyan műsort, amelyet magyar előadó tartott – igaz, nem derül ki a leírásból, hogy milyen nyelven: Az első magyar előadás 1954. 12. 23-án zajlott, Lőbl Árpád *A kenyérért, az igazságért és a testvériségért – agrárreformok Vajdaságban* című előadással szerepelt.

Folytatódik a sor 1955-ben, amikor is Vukovics Géza nyolc komolyzenei előadást, Lányi István egy filmmel kapcsolatos műsort, Tikvicki Géza *Életszínvonal az új gazdasági intézkedések fényében* című tribünt vezetett, és egy műsor erejéig megjelent a magyar irodalom is: 1955. december 18-án Majtényi Mihály, Gál László, Fehér Ferenc, Ács Károly lépett fel *Két nemzeték – a vajdasági magyarok irodalma* címmel.

A továbbiakban a bibliográfiából azokat az adatokat emelem ki, amelyek az *Új Symposionnal* és az irodalommal kapcsolatosak.

Az elkövetkező négy évben Majtényi Mihály, Gál László, Fehér Ferenc, Ács Károly névsora kiegészül, fellépnek még: Konc István, Major Nándor, Seffer Pál, Bori Imre, Deák Ferenc, Németh István, Herceg János, Bogdánfi Sándor. Figyelemre méltó, hogy Sinkó Ervin már 1957-ben tart itt egy előadást *Irodalom és politika* címmel. Valamint az *Iffúság* című lapról (melynek *Symposion* című mellékletéből nő ki az *Új Symposion*) tartanak vitatribünt.

1961-ben B. Szabó György grafikaiállítására kerül sor.

1962. március 2-án *Elektronikus zene* címmel beszélgetést tartanak a tribün szalonjában, vezeti Király Ernő. A bibliográfiai adat megjegyzi, hogy a magyar szerkesztőség szervezésében. Innentől tehát külön magyar szerkesztőség dolgozott a magyar műsorokon.

1962-ben Sinkó Ervin ismét fellép *Beszélgetés az értelmiségi életéről és tevékenységéről* címmel. *A jugoszláviai intellektüelről* tematikus blokk a tribünön, amelyet a *Symposion* melléklet folytatásokban közöl:

1962. április 6-án Sinkó Ervin bevezetőjével beszélgettek, a cím: *Beszélgetés az értelmiségi életéről és tevékenységéről*.

Herceg János

A társadalom és az értelmiségi. Vukovics Géza vezetésével.

Forum. Farkas Nándor előadása.

A társadalmi tudat és az értelmiségi. Rehák László előadása.

A termelőmunka és az értelmiségi. Balla László előadása.

A kultúrpolitika időszerű problémái. Nagy József vitazárója.

Ebben az évben B. Szabó György a vitatribünön is fellép. Megjelenik a *Symposion* melléklet íróinak vitaműsora. Majd B. Szabó György ismét szerepel *Néhány szó az alkotás megszűnéséről* címmel.

1964. március 18. *Szocializmus és kultúra.* Sinkó Ervin előadása. Mezőgazdasági Kar, amfiteátrum. *Jelenkorunk nyitott kérdései* ciklus. Szervezők: Ifjúsági Tribün és *Új Symposion*.

A közös szervezés megjelölése azt bizonyítja, hogy a tribün és a *Sympo* törekvései sok ponton találkoztak.

1964-ben megjelennek név szerint az új nemzedék tagjai: Domonkos István, Tolnai Ottó, Brasnyó István, Ladik Katalin.

1964. január 28-án Végel László, Bornyák István, Bányai János tart vitatribünt *Azokról a problémákról, amelyekkel a fiatal értelmiségi találkozik* címmel.

Sinkó két előadást is tart *Szocializmus és kultúra* címmel.

A szalonban Maurits Ferenc és B. Szabó György kiállítását rendezik meg.

1965. január 13-án fellép az *Új Symposion*, valószínűleg az első szám bemutatásáról van szó.

Sinkó Ervin *Szocializmus, kultúra, etika* címmel ismét előad.

1966. nov. 22-én ismét Sinkó Ervin szerepel *Költészet a jelenkori kultúrában* című előadásával.

1967-ben fellép Fehér Ferenc, majd Ladik Katalin, Tolnai Ottó, Brasnyó István, megjelenik Juhász Erzsébet neve, majd egy új nemzedék bukkan fel: Balog István, B. Varga László, Juhász Erzsébet, Jung Károly, Podolszki József, Simon István, Vicei Károly, Utsai Mária.

1968-ban a beszélgetést Tolnai Ottóval Végel László vezeti.

Laskói esték címmel Bosnyák István lép fel.

Dormán László, Hornyik Miklós neve is megjelenik.

1969-ben Böndör Pál szerepel, majd Kisjovák Ferenc.

Nem kerülnek a kényes kérdéseket, tribünt tartanak az egyetemista tüntetésekről, a kétnyelvűségről, a nyelvi egyenjogúságról, valamint *Politikusaink és a magyar nyelv, Kinek felelős az irodalmár?* címmel. Várady Tibor *Földalatti művészet – földalatti politika: amerikai párhuzamok* címmel tart beszámolót. *Vita az új regényekről – magyar próza 1969.* Fellép: Bányai János, Gerold László, Utsai Csaba, Vajda Gábor.

Több műsort tartanak az anyanyelvű egyetemi képzési lehetőségekről. 1971. május 20-án a Vajdasági (magyar) egyetemről tartottak tribünt. Az alkotók között ott találjuk Tolnai Ottó, Végel László, Utsai Csaba, Király Ernő, Ladik Katalin, Szombathy Bálint, Domonkos István, Csernik Attila nevét.

1973-ban Dormán László ad elő a jazzről, többször fellép Bodor Anikó zenei műsorokkal, 1973. április 5-én ismét vitaestet tartanak *Anyanyelvű oktatás az újvidéki egyetemen* (Fehér Kálmán, Várady Tibor) címmel. 1973. decemberében Benes József kiállítására kerül sor. 1974. február 22-én Domonkos István *Én lenni* című előadására kerül sor. 1974. február 19-én Bányai János tart előadást B. Szabó György művészetéről. 1974. december 22-én az *Új Symposion* irodalmi estjét tartották.

1975. február 28-án Symposion-est volt, már a második nemzedékkel: Danyi Magdolna, Podolszky József, Bognár Antal. Sok egyéb irodalmi műsoron nem a *Symposion* köréhez tartozó szerzők léptek fel. November 20-án az *Ifjúsági művésztelepek* című műsoron fellép Sziveri János is, mellette Ács József, Csernik Attila, Rácz János, Nagy László. 1975. decemberében három műsorral is szerepel az új nemzedék, Csányi Erzsébet, Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Szűgyi Zoltán, Becker Béla.

1976-ban az *Új Symposion* giccs-számát három színhelyen is bemutatják a szerzők: Danyi Magdolna, Balázs Attila, Virág Ágota, Beretka Ferenc, Csányi Erzsébet, Mák Ferenc, Várady Tibor, Dormán László.

1977-ben szeptember 4-én fellép Domonkos István, 11-én Tolnai Ottó, 17-én Böndör Pál.

Hevenyészett válogatásban ezek azok a műsorok, ahol a *Sympo*-nemzedékek tagjai szerepeltek az Ifjúsági Tribünön, de valójában nehezen emelhető ki egy ilyen válogatás, mert a folyóiratban sokan publikáltak, sokan próbálkoztak. 1973–1976 között megugrott a programok száma, eltűnik az irodalomcentrikusság. Jellemző, hogy az írók/költők sokszor léptek fel képzőművészeti csoportokkal, maguk is foglalkoztak a vizuális alkotások létrehozásával, a művésztelepek virágkorukat élik. Ugyanakkor a magyar alkotók a szerb művészekkel sok közös kiállítást, performanszt hoztak létre, gondoljunk itt Ladik Katalin tevékenységére.

Ami az érem másik oldalát képezi, vagyis hogy mennyire jelenik meg magában a folyóiratban az Ifjúsági Tribün tevékenysége, sokkal nehezebben kihámozható. A közösen szervezett programok azonban belső összefüggésekről tanúskodnak. Már a *Symposion* melléklet éber figyelemmel követi a tribün munkáját, hisz – mint már említettem – 1962-ben folytatásokban hozza a tribün vitasorozatának anyagát. A tematikus blokk a jugoszláviai entellektüel helyzetét feszegeti.

Az *Új Symposion* kalandjellegű folyóirat, amely eleve magában hordozta a kísérletezés mámorát, az alkotás, az ihlet perzselő veszélyét. Betájolását jó érzéssel végzi el Szerbhorváth György: „A *Symposion* helyzetének megértéséhez tehát előbb a *Híd* pozícióját kell meghatároznunk: a *Híd* mindig is egyfajta hivatalos lapnak számított, érinthetetlennek és támadhatatlannak...Az utóbbi ötven év *Híd*ja leginkább a kompromisszumok folyóiratának tekinthető. Mindannak, aminek az *Új Symposion* részben nem...Az *Új Symposion* önjáróbb folyóirat volt. Ez lett a veszte” (Szerbhorváth 2005, 39).

Valójában az Ifjúsági Tribün is hasonló sorsa jutott, ha nem is ilyen látványosan. A név- és koncepcióváltoztatásokkal kihúzták alóla a talajt. Hiszen egészen más feladata van egy ifjúsági mozgásokra figyelő nyilvános fórumnak, mint egy hivatalos városi művelődési háznak. A látszólagos fejlesztés leple alatt a politika valójában leszerelte az Ifjúsági Tribünt mint veszélyforrást. Ezzel vége is lett az eszmékkal, törekvésekkel való viszonylag szabad és nyilvános vívódásnak.

Irodalom

Gordana Đilas–Nedeljko Mamula. ed. 2004. *Tribina mladih 1954–1977 – građa za monografiju Kulturnog centra Novog Sada*. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada.

Szerbhorváth György. 2005. *Vajdasági lakoma. Az Új Symposion történetéről*. Pozsony: Kalligram.

<https://www.kcns.org.rs/istorijat/?lng=lat> (Utolsó letöltés: 2018. jan. 31.)

MELLÉKLET

AZ ÚJVIDÉKI IFJÚSÁGI TRIBÜN MAGYAR NYELVŰ ILL. VONATKOZÁSÚ MŰSORAI (repertórium) 1954–1977

1954 (1 műsor)

- 1954. 12. 23. Lőbl Árpád: A kenyérért, az igazságért és a testvériségért – agrárreformok Vajdaságban

1955 (11 műsor)

- 1955. 03. 03. Vukovics Géza: A zenéről általában
- 1955. 10. 22. Vukovics Géza: Néger spirituálék – zene lemezről
- 1955. 10. 29. Vukovics Géza: A zene óriásai – J. S. Bach.
- 1955. 1. 17. Tikvicki Géza: Életszínvonal az új gazdasági intézkedések fényében
- 1955. 11. 26. Vukovics Géza: A zene óriásai – H. H. Gluck
- 1955. 12. 03. Vukovics Géza: A zene óriásai – W. A. Mozart
- 1955. 12. 10. Vukovics Géza: A zene óriásai – W. A. Mozart
- 1955. 12. 17. Vukovics Géza: A zene óriásai – L. Beethoven
- 1955. 12. 18. Két nemzedék: a vajdasági magyarok irodalma. Fellépett: Majtényi Mihály, Gál László, Fehér Ferenc, Ács Károly
- 1955. 12. 24. Vukovics Géza: A zene óriásai – L. Beethoven
- 1955. 12. 27. Lányi István: Hogyan kell filmet nézni?

1956 (9)

- 1956-ban Vukovics Géza zenei sorozata (7 műsor)
- 1956. 03. 03. Rehák László: Kínai benyomások
- 1956. 03. 24. Két nemzedék – magyar irodalmi matiné. Fellépnek ugyanazok: Majtényi Mihály, Gál László, Fehér Ferenc, Ács Károly. Műveiket szerb és magyar nyelven olvassák

1957 (5)

- 1957-ben Vukovics Géza kétszer lép fel zenei esttel
- 1957. Végső, olthatatlan szomjunk. Fellép: Ács Károly, Fehér Ferenc, Gál László, Konc István olvassa fel műveit, bevezetőt Herceg János mond
- 1957. május 29. Sinkó Ervin: Irodalom és politika
- 1957. dec. 10. Varga László: New York és az Egyesült Államok

1958 (2)

- 1958. jan. 4. Kalapis Zoltán: Szembogár (filmest)
- 1958. nov. 18. Négy novellaíró (Major Nándor, Németh István, P. Német István és Seffer Pál)

1959 (7)

- 1959 febr. 6. Gól – beszélgetés a sportról (Gyetvai Károly, RusevljaninHugo, Lika Antal, Lepes László, Nagy Gy. József.)
- 1959. márc. 8. Vajdasági magyar írók kiadványainak kiállítása
- 1959. Költő és hegy (Ács Károly, Bori Imre, Gál László és Deák Ferenc matinéja)
- 1959. 03. 18. Herceg János szerzői estje
- 1959. 04. 26. Hamlet. A topolyai Népszínház előadása magyar nyelven
- 1959. 05. 13. Vitatribün az Ifjúság című lapról
- 1959. 05. 20. Bogdánfi Sándor szerzői estje. Magyar nyelven

1960 (-)

1960-ban nem volt magyar program

1961 (4)

- 1961. június 9-én az Ifjúsági Tribün keretében létrehozott drámacsoport előadja Brecht Lucullus a bírák előtt című darabját
- 1961. október 26-án Ács József állítja ki képeit a szalonban
- 1961. november 16-26. között Szabó György grafikakiállítása zajlik

1962 (19)

- 1962. március 2. Elektronikus zene címmel beszélgetést tartanak a tribün szalonjában, vezeti Király Ernő
- 1962. március 16-án Herceg János író bevezetőjével A magyarok tegnap és ma című vitaest volt
- A jugoszláviai entellektüelről tematikus blokk:
- 1962. április 6-án Sinkó Ervin bevezetőjével beszélgettek, a cím: Beszélgetés az értelmiségi életéről és tevékenységéről

- Herceg János
- A társadalom és az értelmiségi. Vukovics Géza vezetésével
- Forum. Farkas Nándor előadása
- A társadalmi tudat és az értelmiségi. Rehák László előadása
- A termelőmunka és az értelmiségi - Balla László előadása
- A kultúrpolitika időszerű problémái. Nagy József vitazárója

-
- B. Szabó György előadása
 - A Symposium szerkesztőinek vitaműsora
 - Az új alkotmányról. Rehák László előadása
 - József Attila-est
 - Párizsi benyomások. Benes József előadása
 - Stravinsky és Kodály – zenei est
 - Falu – város – falu – migrációs mozgások. Zsáki József előadása
 - 1962. nov. 18. A Forum hat könyvéről - vitaest
 - Hogyan folyik a társadalomtudományos ismeretek tanítása a középiskolákban
 - Néhány szó az alkotás megszűnéséről. B. Szabó György bevezetője

1963 (2)

- 1963. június 1-jén megtartották a Harmadik strážilovói találkozót a Mezőgazdasági Kar amfiteátrumában, ennek keretében felléptek az ifjúsági pártszervezetek, egyetemistaszövetségek, az Ifjúsági tribün, és egy sor folyóirat-szerkesztőség, köztük az Ifjúság és a Polja

1964 (18)

- 1964-ben (külön filmtribün és külön képzőművészeti szalon kezd működni):
- 1964. január 11. Az elektronikus zene estje – Király Ernő
- 1964. január 19. A fiatal vajdasági magyar költészet panorámája II. (Fellépnek: Domonkos István, Brasnyó István, Tolnai Ottó, Fehér Ferenc
- 1964. január 20. Hitchcock mesterei módszereiről. Lányi István kommentárja.
- 1964. január 25. Poéma a hajnalról – Király Ernő
- 1964. jan. 28. Azokról a problémákról, amelyekkel a fiatal értelmiségi találkozik – Végel László, Bosnyák István, Bányai János
- 1964. jan. 29. Ladik Katalin költészete és Deák Ferenc prózája
- 1964, febr. 8. A fiatal vajdasági magyar költészet panorámája - befejező rész. Ladik Katalin, Deák Ferenc
- 1964. febr. 11. Vitaest Bergman filmjeiről. Lányi István
- 1964. március 18. Szocializmus és kultúra. Sinkó Ervin előadása. Mezőgazdasági Kar, amfiteátrum. Jelenkorunk nyitott kérdései ciklus. Szervezők: Ifjúsági Tribün és Új Symposium
- 1964. március 30. Zárszó. Sinkó Ervin. (Október művészete ciklus.)

- 1964. április 3. A kétnyelvű oktatás lehetőségei. Minda Tibor vitaindítója
- 1964. április 10. Nemzeti komplexus és kétnyelvű közigazgatás. Varga László
- 1964. április 24. Értelmiségi integráció és kultúra. Major Nándor
- 1964. május 8. Nemzetiségek, kisebbségek. Rehák László
- 1964. május 20. Fiatal újvidéki művészek kiállítása (Aleksandar Lukic, Borislav Šajtinac, Maurits Ferenc)
- 1964. dec. 25. Kontrapunkt – magyar szerkesztőség
- 1964. április 18. B. Szabó György: Grafikák

1965 (2)

- 1965. jan. 13. Új Symposion
- 1965. március 26. Szocializmus, kultúra és etika. Sinkó Ervin előadása

1966 (7)

- 1966. okt. 28. Új verskötetek. Ács Károly lép fel két szerb költővel
- Külön blokkban szerepel a Magyar szerkesztőség 6 műsora:
- 1966. febr. 17. Forum-könyvek 1965-ben. Juhász Géza és Tomán László beszámolója
- 1966. március 4. Bori Imre beszél az 1965-ös Híd-díjas kötetéről
- 1966. március 11. A jugoszláviai magyar nyomda
- 1966. márc. 18. Beszélgetés Benes József festészetéről
- 1966. április 15: Beszélgetés a belgrádi filmfesztivál díjazott alkotásairól
- 1966. nov. 22. Költészet a jelenkori kultúrában. Sinkó Ervin bevezetője

1967 (13 műsor)

- 1967. magyar szerkesztőség
- 1967. jan. 12. A gazdasági reform eredményei. Kelemen Mátyás
- 1967. jan. 17. Az újvidéki rádió és a vajdasági nemzetiségek. Szabadka Sándor, Szalai István, Szimin Magda
- 1967. febr. 21. Szerelem és ifjúság. Pálics Miklós és Újhelyi Zoltán
- 1967. febr. 28. Szerelem és ifjúság – a szerelem felszabadulása. Pálics Miklós és Kovács Birkás József
- 1967. március 15. Költői est Fehér Ferencsel, az 1966-os Híd-díjassal. NEM TARTOTTÁK MEG!
- 1967. márc. 21. Szerelem és ifjúság – házasság előtti nemi élet. Pálics Miklós és Rajcsity Etel
- 1967. márc. 28. Szerelem és ifjúság – kettős morál. Kovács Birkás József és Újhelyi Zoltán
- 1967. nov. 7. Kinn a szélben. Ladik Katalin, Tolnai Ottó, Brasnyó István
- 1967 Zenei est: Bartók Béla: A csodálatos mandarin. Juhász Erzsébet bevezetőjével.
- 1967. nov. 21. A mi költészetünk. Fellépett: Balog István, B. Varga László, Juhász Erzsébet, Jung Károly, Podolszki József, Simon István, Vicei Károly, Utasi Mária

- 1967. dec. 12. Találkozás Saffer Pállal
- 1967. A nemzetiségek és az öngazgatás Jugoszláviában. Rehák László, Bella László, Major Nándor

1968 (6)

- 1968. márc. 8. Rovás – irodalmi est. Simon István, Vicei Károly, Cs. Molnár Attila, Soós József, Fischer Jenő
- 1968. március 26. Beszélgetés Tolnai Ottóval. Bevezetőt Végel László mond
- 1968. márc. 29. Fiatal szegedi írók és költők estje. Székely Ákos, Szuromi Pál, Gróf József
- 1968. április 10. Laskói esték. Bosnyák István
- 1968. ápr. 16. Fotó, dzsezz, vita. Dormán László, Hornyik Miklós
- 1968. április 24. UFFF! – irodalmi est. Fellépnek a Magyar Tanszék elsőéves hallgatói

1969 (21)

- 1969. február 20. Bora Iljovski: Képek. A megnyitón Ladik Katalin költészete, Njum zenei improvizáció
- 1969. május 7. A csurgói művésztelep kiálltása: Bíró Miklós, Kerekes Sándor, Török István, Torok Sándor, Đorđe Sudarski Red és Vicei Károly verseket olvas
- 1969. február 15. Böndör Pál. Zene: Kodály, Bartók
- 1969. február 26. Mégis halad (de hova?). Megismétlődnek-e az egyetemista tüntetések? Több szerb résztvevő mellett fellép Végel László is
- 1969. február 27. Ember az embertelenségben – Ady-émlékest
- 1969. március 5. Sikoly – a Szenteleky-alap pályázata. Fellép: Böndör Pál és Kisjovák Ferenc
- 1969. március 12. Újvidék kontra Szabadka – vita. vita... a választásokkal kapcsolatos alkotmánymódosításokról
- 1969. március 19. Sínek között – irodalmi est. Fellép: Dudás Károly, H. Rencsár Mihály, Sinkovics Péter
- 1969. március 26. Ifjú Szkopál Béla – proletár gyerek.
- 1969. április 2. Kétnyelvűség
- 1969. április 9. Politikusaink és a magyar nyelv. Fellép: Fehér Kálmán, Galambos László, Kelemen Mátyás, Majoros Imre, Majtényi András, Nagy József, Rehák László, Saffer Pál, Sóti Pál
- 1969. április 23. Kinek felelős az irodalmár? Fellép: Ács Károly, Bányai János, Gál László, Gion Nándor, Major Nándor, Majtényi Mihály, Németh István
- 1969. május 8. A jugoszláviai magyarok múltja és jelene. Fellép: Mirnics Károly
- 1969. május 27. A jugoszláv drámáról. Fellép: Bori Imre, Deák Ferenc, Gerold László
- 1969. október 29. Ufó-party: ismeretlen eredetű repülőgépek. Ladik Katalin költészete. Fellép: Ladik Katalin, Zlata Jakovljević, Mirko Petković, Stevan Gardinovački, Király István Njum

- 1969. október 31. Földalatti művészet – földalatti politika: amerikai párhuzamok. Várady Tibor beszél
- 1969. november 13. Kosztolányi Szabadkán. Fellép: Bognár Antal, Danyi Magdolna, Fekete Elvira, Garai László, Kovács Nándor, Lábadi Károly, Szombathy Bálint
- 1969. november 20. Valahogy így születik a nevetés – magyar nyelvű műsor
- 1969. december 4. Hangok és fények – prózaírók estje. Fellép: Dudás Károly, Habram Károly, Kovács Lukács, Pásztor László
- 1969. december 11. Nyelvi egyenjogúság. Ágoston András előadása
- 1969. december 18. Jazz, jazz, jazz. Várady Tibor

1970 (20 műsor)

- 1970. január Kalmár Ferenc: Szobrok és rajzok
- 1970. áprilisa Maurits Ferenc: Rajzok és képek
- 1970. február 19. Brasnyó István Nomádok című legújabb verseskötetéről. Fellép: Danyi Magdolna és a szerző
- 1970. február 26. Király Ernő szerzői estje. Bevezetőt mond Pándi Oszkár
- 1970. március 5. Vita az új regényekről - magyar próza 1969. Fellép: Bányai János, Gerold László, Utasi Csaba, Vajda Gábor
- 1970. április 1. A Mósa Pijade gimnázium és az Óvóképző iskola tanulói olvassák fel munkáikat
- Vita az új tendenciákról
- 1970. április 2. A közönség gyalázása. Színdarab. Peter Handke szövege. A Mósa Pijade gimnázium tanulóinak előadása
- 1970. április 23. A modern dramaturgiáról. Fellép: Gerold László, Vajda Tibor, Vicsek Károly
- 1970. május 5. A középiskolások színházművészeti vetélkedője. Fellépnek: becsei, zentai, újvidéki gimnazisták
- 1970. május 7. A tv-program születése. Fellépnek: a belgrádi televízió Magyar szerkesztőségének tagjai
- 1970. május 14. Az anyanyelven való tanulás lehetőségei az egyetemen
- 1970. május 22. Elérhetetlen ország. Fellépnek: fiatal budapesti költők. Az aforizma struktúrája
- 1970. október 15. A magyar játékfilm hatodik fesztiváljáról – Pécs, 1970
- Fellép: Ládi István, Rózsa Sándor
- 1970. november 19. Riport és valóság. Németh István előadása
- Ifjúság – politika – ifjúságpolitika
- Happening és sör
- 1970. november 25. A minőség forradalma. Németh Lászlóról
- 1970. december 3. Pantomim és avantgárd. Kele Miklós előadása

- 1970. december 10. A modern jazz kezdetei
- Egy makró emlékiratai. Fellép: Végel László

1971 (17 műsor)

- 1971. január 5. Tolnai Ottó: Költészet és próza. Fellép: Đorđije Vuković, Bosnyák István és a szerző
- 1971. január 14. Beszélgetés a munkatervről és a munkamódszerekről
- 1971. február 18. Vajdaság gazdasági helyzete
- 1971. február 25. Marxizmus és totális rendszer
- 1971. március 4. Drámapályázat. Fellépnek: Majtényi Mihály, Tóth Ferenc, Gobby Fehér Gyula, Hornyik Miklós, Feli István, Saffer Pál
- 1971. március 10. A frankfurti iskola művészi koncepciói. Zoltai Dénes előadása
- 1971. március 25. Lukács György
- 1971. március 26. A jelenkori magyar próza
- 1971. április 1. Konc István: Átváltozások
- 1971. április 8. A mai marxista filozófia irányai. Peki Ferenc előadása
- 1971. április 15. A jelenkori magyar zenei élet mozzanatai. Fellép: Pándi Oszkár
- 1971. május 6. Vajdaság szerepe az államszövetségben
- 1971. május 13. A vajdasági gazdaságról. Fellép: Csorba István, Siflis Lajos
- 1971. május 20. Vajdasági egyetem
- 1971. november 3 – december 14. Filmtribün
- Liszt Ferenc Liszt Ferenc
- 1971. március 20. Csernik Attila: Képek. Kiállítás
- 1971. március 22 – április 4. Fiatal vajdasági szerzők – a Képes Ifjúság kiállítása

1972 (14 műsor)

- 1972. március 15 – március 25. Fiatal vajdasági szerzők. A Képes Ifjúság pályázata
- 1972. április 6 – 17. Szombathy Bálint: nontextualité
- 1972. november 6 – 22. Fiatal budapesti művészek
- 1972. február 17. Nagypáti Kukac Péter. Csernik Attila előadása
- 1972. december 14. Ifjú Gábor fényképkiállítása
- 1972. február 25. RO – M – ET akciók – vallásos-rituális happening, pseudo-szobor – verbó – voko – vizuális kísérletek. Kiállítás. Fellép: Janez Kocijančič, Ladik Katalin, Lajar Simonović
- 1972. május 4. Üzenet – beszélgetés a folyóiratról. Fellép: Biacsi Antal, Barácius Zoltán, Bodrogvári Ferenc
- 1972. szeptember 28. Reklám. Fellépnek: Utasi Csaba, Végel László
- 1972. október 12. A közvélemény ítélkezik. Fellép: Bosnyák István, Várady Tibor
- 1972. október 5. Rituálék. Fellép: Domonkos István

- 1972. október 10. Az oktatás nyitott kérdései. Fellép: Engler Lajos, Ódri Bálint, Tóth Lajos, Kaszás Károly
- 1972. október 19. Kultúra és civilizáció. Fellép: Czakó Gábor
- 1972. október 26. Erőszak és ifjúság. Lázár Ferenc előadása
- 1972. február 24. A vajdasági régészeti leletek jelentősége és múltja. Fellép: Szekeres László

1973 (32 műsor)

- 1973. december 18. Előadás a jazzről. Fellép: Dormán László
- 1973. január 5. Pink Floyd, Ufó, Kraftwerk, Hawkwind. Elektronikus zenét használó együttesek. Előadás
- 1973. február 20. Hán-ballada. Beszélgetés Pribilla Valériával
- 1973. február 22. Tudományos fantasztikum. Beszélgetés Kuckó Péterrel
- 1973. február 27. Az új magyar film. Beszélgetés Ládi Istvánnal
- 1973. március 1. Barokk. Bodor Anikó előadása
- 1973. március 3. Kopernikusz. Teleki György előadása
- 1973. március 8. A fordítói irodalomról. Fellép: Juhász Géza. Bodrics István, Sava Babić
- 1973. március 15. Szimfóniák. Bodor Anikó előadása
- 1973. március 20. Kultúra és civilizáció. Fellép: Szabó Gábor
- 1973. március 29. Indiai zene. Bodor Anikó előadása
- 1973. április 5. Anyanyelvű oktatás az újvidéki egyetemen. Fellép: Fehér Kálmán és Várady Tibor
- 1973. április 10. Jazz Big Bands
- 1973. április 15. Kerekasztal a KMV versenyzőivel
- 1973. április 14. Zenei promenád a KMV-seknek. Fellép: Szloboda János, Benes József, Balló István
- 1973. április 18. A Balázs Béla filmstúdió rendezőivel és színészeivel való beszélgetés
Fellép: Törőcsik Mari, Maár Gyula, Sára Sándor, Bogács Antal
- 1973. április 16. Automaták. Antonovics István előadása
- 1973. április 19. Japán zene. Bodor Anikó előadása
- 1973. április 23. Automaták 2. Antonovics István előadása
- 1973. április 24. Elhelyezkedési lehetőségek Vajdaságban. Fellép: Martinek Antal, Végh Enikő, Gömcz Lajos
- 1973. május 3. Magyar zene. Bodor Anikó előadása
- 1973. május 15. Fekete kenyér. Röhmer Béla előadása
- 1973. május 17. Bonc Géza önálló estje
- 1973. december 13. Mit láttunk a tizedik ifjúsági és egyetemista világfesztiválon? Fellép: Thomka Gábor, Kisimre Ferenc
- 1973. december 8. Jazz-est – Sebastian Bach
- 1973. december 20. Irodalmi műsor. Fellép: Gulyás József, Pribilla Valéria, Kollár Mária

- 1973. február 20. Pribilla Valéria önálló estje
- 1973. április 13. A szót a szánkba add...költői est. Az újvidéki Bölcsészkar egyetemistáinak önálló estje. Fellép: Horvát Valéria, Kollár Mária, Csányi Erzsébet
- 1973. március 15 – 25. Szombathy Bálint: Diapozitívok. Kiállítás
- 1973. december 18 – 28. Benes József kiállítása
- 1973. május 21. Apró Zoltán fotókiállítása
- 1973. június 5. Dormán László: Párizs utcáin. Kiállítás

1974 (56 műsor)

- 1974. február 22. Domonkos István: Én lenni. Fellép: a szerző és Bányai János
- 1974. március 8. Szabadkai irodalmi kör. Fellép: Pero Vukov, Ante Vukov, Gulyás József, Slavko Matković
- 1974. március 12. Irodalmi maraton. Harminc fiatal költő olvassa verseit Vajdaság nemzeteinek és nemzetiségeinek nyelvein
- 1974. május 24. A legfiatalabb vajdasági költőnemzedék. Minden nemzet és nemzetiség nyelvén tizenöt költő olvassa verseit
- 1974. október 11. Brankovo kolo. Többek között fellép: Fülöp Gábor
- 1974. november 13. A kékfülű dalia. Fellép: Fülöp Gábor és Vujica Rešin Tucić
- 1974. február 28. Alkotómunka és társadalom. Lóbl Árpád előadása
- 1974. április 9. Fiatalok külföldön. Fellép: Kontra Ferenc
- 1974. október 22. A művelődési érdekközösség szerepe. Varga László előadása
- 1974. január 8. Fiatal zentai költők szerzői estje. Fellép: Bálint Béla, Vicei Károly, Tari István
- 1974. január 10. Miles Davis. Dormán László előadása
- 1974. február 10. Gulyás József szerzői estje
- 1974. február 19. B. Szabó György művészete. Bányai János előadása
- 1974. február 21. Vita a szabadidőről. Várady Tibor előadása
- 1974. február 26. Biológiai egyensúly – vajdasági természetvédelem. Boris Garovnikov előadása
- 1974. február 28. Alkotómunka és társadalom. Lóbl Árpáddal Szabó Márta beszélgetett
- 1974. március 7. A jelek és jelentések rendszere. Károly Sándor előadása
- 1974. március 12. Beszélgetés a tartományi alkotmányról. A beszélgetést Kovács László vezette
- 1974. március 14. Nyilvános vita a szerkesztőség munkájáról. Szeli Tivadar vezette
- 1974. március 26. Csokonai Vitéz Mihály költészetének eredetisége. Julov Viktor előadása
- 1974. április 2. Küldött rendszer a politikai életünkben. Ágoston András vezetésével
- 1974. április 4. Repülj dal! Fellép: Farkas Sándor, Biszák Júlia, Vitkay Kovács Vera, Vindis Károly
- 1974. április 9. Fiatal munkavállalók külföldön. Kisimre Ferenc előadása

- 1974. április 13. KMV színházművészeti vetélkedő
- 1974. április 14. Vita a KMV-ről
- 1974. április 15. Két szerelmes szív. A Mosa Pijade Gimnázium tanulói lépnek fel
- 1974. április 16. Kochné. A magyar szerkesztőség drámacsoportjának előadása Miron Bjalosjevski szövege alapján. Rendezte Bálint Béla
- 1974. április 17. A legjobbak diszkója. Vita. Vendég: Miroslav Nedić
- 1974. április 23. Régészeti ásatások Dombóban. Filmvetítés és előadás. Fellép: Nagy Sándor
- 1974. április 25. Determinizmus a természetben. Vendégszereplés Topolyán. Szegedi Péter előadása
- 1974. május 9. A szocialista ifjúsági szövetség szervezetéről. Fellép: Kis László
- 1974. május 11. Newport 1. Fellép: Dormán László
- 1974. május 16. A magyar ballada eredete. Vargyas Lajos előadása
- 1974. május 21. Régészeti ásatások Topolyánál. Szekeres László előadása
- 1974. május 28. Kommuna és képzőművészet. Ács József előadása
- 1974. július 11. Newport 2. Dormán László műsora.
- 1974. október 15. Mi a művésztelep ma? Ács József előadása
- 1974. október 29. Kaláka. A budapesti kvartett fellépése
- 1974. október 31. Nyelvőrségen. Fellép: Korom Tibor és Szabó Márta
- 1974. november 12. A szocialista ifjúsági szövetség szervezetének lényegéről. Fellép: Szigeti Péter
- 1974. november 14. Vita az egyetemisták életszínvonaláról. Fellép: Srekk Tibor
- 1974. november 19. Fiatal írók szerzői estje. Fellép: Bálint Béla, Szügyi Zoltán, Tari István
- 1974. november 21. Új utakon. Szeli Tivadar előadása
- 1974. november 26. Mosolygó Tisza mente. Fellép: Tőke István
- 1974. december 3. A vajdasági műemlékvédelem. Fellép: Duranci Béla
- 1974. december 4. Öt szerző irodalmi estje. Mosa Pijade gimnázium
- 1974. december 5. Ponyva és jog. Várady Tibor előadása
- 1974. december 10. Régészeti ásatások a Tisza partján. Szekeres László előadása
- 1974. december 12. A Sinkó Ervin díj nyertesének szerzői estje
- 1974. december 17. Milan Konjović portréja. Láng Irma előadása
- 1974. december 22. Hogyan élünk? Az egyetemisták életének szociográfiai elemzése
- 1974. december 22. Az Új Symposion irodalmi estje
- 1974. április 16 – május 10. Dobó Tihamér rajzkiállítása
- 1974. október 30 – november 15. Lennert Géza fotókiállítása
- 1974. április 22. Kőműves Kelemen. A szegedi pro up egyetemi színpad előadása
- 1974. április 22. Petőfi rockopera. A szegedi pro up egyetemi színpad előadása. Rendező: Pál István

1975 (44 műsor)

- 1975. január 14. A jugoszláviai magyar nyelv állapota ma. Kasza János előadása
- 1975. január 20. Kate Emerson zenéje. Parkett program. Kovács Károly előadása
- 1975. február 4. Gitárjáték. Parkett program. Becker Béla és Fehér László fellépése
- 1975. február 11. Citrafon-est. Fellép: Király Ernő, Ladik Katalin, Esad Beatović
- 1975. február 18. Hol a színház? Itt a színház. Gerold László fellépése
- 1975. február 25. A tudomány és az esztétika kapcsolata. Körmendi Ferenc fellépése
- 1975. március 4. Ifjúsági szervezetünk: hiányosságok és tendenciák. Fellép: Bunyik Zoltán
- 1975. március 11. Bird – In memoriam Charlie Parker. Dormán László előadása
- 1975. március 18. Az oktatás jövője. Dávid Mária előadása
- 1975. március 25. Őskori művészi leletek Vajdaságban. Szekeres László előadása
- 1975. február 23. Symposion-matiné. Fellép: Thomka Beáta, Bognár Antal, Böndör Pál, Danyi Magdolna, Podolszky József (Temerin)
- 1975. február 28. Symposion-est. Résztevők: Danyi Magdolna, Podolszky József, Bognár Antal (becsei gimnázium)
- 1975. április 8. Kifacsarom a szót. Szavalóest. Résztevők: Becker Béla, Bálint Béla, Farkas Emil, Kovács Katalin
- 1975. április 12. Mondd, hogy akarod. Irodalmi-művészeti program. Résztevők: Havár Piroska, Gallusz Zoltán, G. Márta, Mák Ferenc, Pataki Edit, Sági Verona, Szarkás Vicuska, Novák László (orgona), Radák Xénia (rajzok)
- 1975. április 13. Kerekasztal. KMV megbeszélés. Bálint Béla, Bordás G., Ornyik Miklós, Vajda Tibor
- 1975. április 12. KMV színházművészeti vetélkedő
- 1975. április 15. Bicskei Zoltán rövidfilmjei. Vetítés és beszélgetés. Fellép: Bicskei Zoltán és Tolnai Ottó
- 1975. április 22. A munkásmozgalmak szociáldemokrata szakasza Vajdaságban. Csehák Kálmán
- 1975. április 29. Nemzetegyesítés – álom vagy valóság? Fellép: Várady Tibor és Aleksandar Magarašević
- 1975. június 3. Tisza menti anekdoták. Fellép: Tőke István
- 1975. október 7. Lemezpanoráma 75. Fellép: Dormán László
- 1975. október 14. Papp József szerzői estje. Fellép: Papp József, Bányai János, Toplák Imre és Rudolf BruCSI
- 1975. október 16. Nyilvános vita
- 1975. október 21. Rendhagyó magyaróra. Cs. Simon István, Vicei Károly, Radák Xénia
- 1975. október 21. Kényszerleszállás. Fellép: Cs. Simon István, Tari István, Vicei Károly
- 1975. október 23. Libanon megszállt napjai. Mendrei Ernő előadása
- 1975. október 28. Benes József portréja. Fellép: Benes József, Vicei Károly (Moša Pijade Gimnázium)

- 1975. október 28. Gnómkok világa. Fellép: Benes József, Vicei Károly
- 1975. november 4. John McLaughlin. Fellép: Kopeczky Csaba, Kedves Gusztáv
- 1975. november 6. Synthesizer. Becker Béla, Eduárd Begović
- 1975. november 11. Passport. Fellép: Kopeczky Csaba, Kucserka Mihály
- 1975. november 13. Balladaest. Fellépnek: Topolcsányi Erzsébet, Novák Rozália, Szabó Erzsébet, Balázs Anna, Ladik Katalin, Radák Xénia
- 1975. november 18. Telep. Fellép: Maurits Ferenc, Danyi Magdolna, Kovács Katalin, Mák Ferenc
- 1975. november 20. Ifjúsági művésztelepek. Fellépnek: Ács József, Csernik Attila, Rácz János, Nagy László, Sziveri János
- 1975. november 25. Találkozás. Fellépnek: Kárász József, Tamási István, Fenyvesi László, Kovács Imre, Veres Mihály (Mosa Pijade Gimnázium)
- 1975. november 25. Hódmezővásárhelyi írók. Fellépnek: Kárász József, Tamási István, Fenyvesi László, Kovács Imre, Veres Mihály, Radák Xénia
- 1975. december 2. Kukoricafosztás. Színdarab. Fellépnek: Hernyák György, Szedlár Rudolf és a Bartók Béla Művelődési Központ tagjai
- 1975. december 12. Kézfogások. Fellépnek: László Gyula, Dudás Károly, Szűgyi Zoltán
- 1975. december 8. Bemutatkozások. Fellépnek: Fenyvesi Ottó, Csányi Erzsébet, Szűgyi Zoltán, Sziveri János
- 1975. december 9. Szabadgyakorlatok. Fellépnek: Csányi Erzsébet, Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Szűgyi Zoltán, Becker Béla
- 1975. december 16. Öngyilkosságok. Borislav Kapamadžija előadása
- 1975. december 17. Yes. Becker Béla előadása
- 1975. december 18. Kötet nélküli írók. Fellépnek: Szűgyi Zoltán, Csányi Erzsébet, Sziveri János (Pedagógiai Akadémia)
- 1975. december 29. Rendhagyó szociológiaóra. Borislav Kapamadžija előadása. (Moša Pijade Gimnázium)

1976 (38 műsor)

- 1976. január 13. A Híd folyóirat. Fellépnek: Bányai János, Papp József, Fehér Kálmán
- 1976. január 20. Csernik Attila művészete. Fellépnek: Ács József, Fenyvesi Ottó, Sziveri János, Becker Béla
- 1976. január 27. Kompjűter, kompjűteres zene. Fellépnek: Sándor József, Spiegel Tibor
- 1976. február 17. Weather Report. Fellép: Kopeczky Csaba, Kucserka Mihály
- 1976. február 24. Vajdaság a kétezres évben. Szecei Mihály előadása
- 1976. március 2. Dél-Amerika. Fellép: Bede Béla. (Moša Pijade Gimnázium)
- 1976. március 2. Dél-amerikai mozaikok. Fellép: Bede Béla
- 1976. március 9. Rock and jazz Prague. Nagy Illés József, Hegedűs László, Kucserka Mihály
- 1976. március 16. Beszélgetés a jugoszláv tengerről. Kopeczky László, Rácz János, Varga

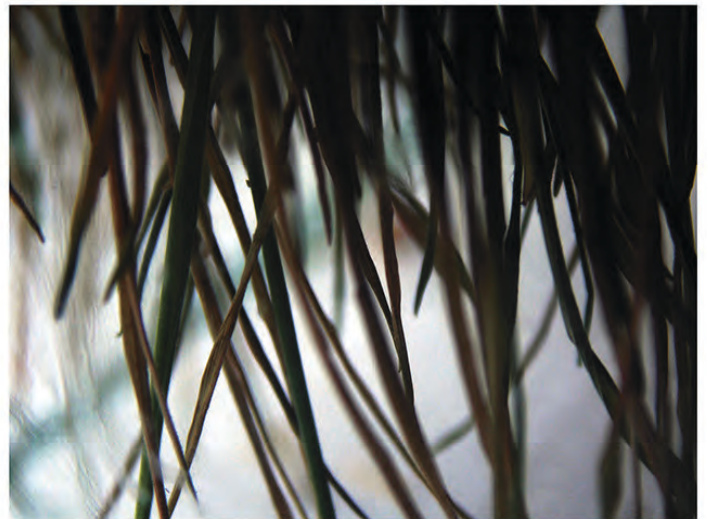
Géza, Papp Gábor

- 1976. március 23. Afrika, az ígéret földje. Fellépnek: Bálint István, Mendrei Ernő
- 1976. március 30. Hoffmann Artúr filmjei. Fellépnek: Hoffmann Artúr és Somogyi Sándor
- 1976. április 1. Amatőr fénykép. Bálint D. István, Dormán László, Lennert Géza
- 1976. április 1. Fotó No. 1-15. Fellépnek: Bálint D. István, Varga Somogyi Tibor, Dormán László
- 1976. április 5. Afrika társadalompolitikai távlatai. Fellép: Harangozó Mária, Bálint István. (Mosa Pijade Gimnázium)
- 1976. április 6. Rövidfilmek. Fellép: Harangozó Mária, Hoffmann Artúr, Somogyi Sándor
- 1976. április 6. Arnold Schönberg
- 1976. április 13. Kádár Kata
- 1976. április 16. Népballadák, Pedagógiai Akadémia
- 1976. április 20. Város hullámokon
- 1976. április 21. Művészettörténet. Moša Pijade Gimnázium
- 1976. április 29. A jövő városa. Moša Pijade Gimnázium.
- 1976. május 4. Lengyel rock és jazz. Fellépnek: Nagy Illés József, Hegedűs László, Kucserka Mihály
- 1976. május 11. A Képes Ifjúsági lap helye. Fellépnek: Bada István, Beretka Ferenc, Dormán László, Dudás Károly, Rencsár Tivadar, Urbán Valéria, Tari István
- 1976. május 18. A Bölcsészkar irodalmi csoportjának programja. Fellép: Sziveri János, Lép-haft Pál, Fenyvesi Ottó, Balázs Attila, Tari István, Sziveri Rózsa
- 1976. május 18. Türelmjáték. Színdarab. Fellépnek: Öreg Dezső, Kisiván Anna, Rodi Magdu, Keszég Károly, Dudás Károly
- 1976. június 8. Szerzői est. Fellépnek: Csányi Erzsébet, Beretka Ferenc, Sziveri János, Szűgyi Zoltán, Túri Gábor, Vass Éva
- 1976. szeptember 22. Skorpió-koncert
- 1976. október 12. A magyar zene ezer éve. Fellépnek: Becker Béla, Kovács Katalin, Pozsár Erzsébet
- 1976. október 19. Giccs. Fellépnek: Danyi Magdolna, Balázs Attila, Virág Ágota, Beretka Ferenc, Csányi Erzsébet, Mák Ferenc, Várady Tibor, Dormán László
- 1976. október 20. Az ősi zene története. Becker Béla, Kovács Katalin, Pozsár Erzsébet, Kucserka Mihály
- 1976. október 25. Esztétikai érték. Fellépnek: Danyi Magdolna, Balázs Attila, Csányi Erzsébet, Virág Ágota, Dormán László. (Moša Pijade Gimnázium)
- 1976. november 8. A mindennapok giccse. Fellép: Danyi Magdolna, Öreg Dezső, Beretka Ferenc, Csányi Erzsébet, Mák Ferenc (Pedagógiai Akadémia)
- 1976. november 9. Pásztor dalok - balladák. Fellép: Búrany Béla, Vlasity Klára, Bangurasz Anna, Kis Júlia
- 1976. november 16. Meddig jazz a jazz? Fellépnek: Dormán László, Becker Béla, Kedves Gusztáv

- 1976. november 23. Bitef 76. Fellép: Mák Ferenc
- 1976. november 24. Állam, proletárdiktatúra és szocialista öngazgatás. Fellépnek: Ágoston Károly, Mészáros Károly (Mosa Pijade Gimnázium)
- 1976. december 13. Proletárdiktatúra és szocialista öngazgatás. Ágoston Károly, Mészáros Károly
- 1976. december 14. Madárkák. Király Ernő műsora

1977 (8 műsor)

- 1977. szeptember 3. Zene csellóra és zongorára. Hartig Tibor cselló, Tóth Horti Vera zongora
- 1977. szeptember 4. Költészet és gitár. Domonkos István műsora
- 1977. szeptember 4. Zenei matiné. Tripo Simonutti hegedű, Kirn Dániel orgona
- 1977. szeptember 11. Csellózene. Fellép: Varga István
- 1977. szeptember 11. Találkozás a költővel. Fellép: Tolnai Ottó
- 1977. szeptember 17. Találkozás a költővel. Fellép: Böndör Pál, Mali Eleonóra zongorista
- 1977. szeptember 22. Régi hangszerek zenéje. Szabadkai kvartett és Hartig Tibor cselló
- 1977. szeptember 24. Találkozás a költővel. Fellép: Kovács Nándor, Kolosnyai Melánia

„AZ EGÉSZET MAGÁVAL VITTE KORAI SÍRJÁBA”

Tóth Árpád költészetének recepciója a nekrológok tükrében

Tóth Árpád elsősorban műfordítóként ismert, ugyanakkor méltánytalanul keveset tárgyalt költő a tudományos diskurzusban. Tóth halála után a *Nyugat* emlékszámat közölte, 1986-ban pedig konferenciát rendeztek születésének 100. évfordulójára – az *Irodalomtörténet* négy felszólalást hozott vonatkozó számában. Hat róla szóló könyv közül kettő személyes hangvételi, életrajzi vonatkozású, és mindössze négy tudományosan is értékelhető monográfia. Elvértve akad még néhány tanulmány, kritika, sorstársi emlékezés. Valójában a *Nyugat* emlékszáma is csak névleg szól Tóth Árpádról, arról az emberről, aki akkor nem olyan rég elhunyt, de nem a költőről, és semmiképpen sem a verseiről.

A dolgozatban a *Nyugat* 1928-as emlékszáma nekrológjaival foglalkozom, majd a befogadástörténet alakulását veszem szemügyre a nekrológok tükrében. Amellett foglalkozok állást, hogy Tóth Árpád köré sértetetlen és feltörhetetlen emlékmű épült, és az oeuvre – az életszentség jegyében – bebetonozódott. Kitérően azzal a kérdéssel is foglalkozom, hogy milyen szerepet játszhat mindez a versek értelmezésében.

Kulcsszavak: Tóth Árpád, nekrológok, recepció, Nyugat

Tóth Árpád elsősorban műfordítóként ismert,¹ ugyanakkor méltánytalanul keveset tárgyalt költő a tudományos diskurzusban (vö. Medgyes 2016b, 93; Lapis, 2011, 95). Méltánytalanul, írom, mert egyetértek a róla szóló csekély számú – talán éppenséggel kritikainak is nevezhető – megállapítással, amelyek szerint Tóth Árpád „[...] költészete szép költészet, a szónak szorosabb értelmében is, s mint minden szépség, spontánul gyönyörködtet,” (Barta 1978, 48) így tehát Tóth a múlt század „[...] egyik legnagyobb magyar költője, akinek kétségkívül ott a helye a klasszikusaink között” (Kardos 1955, 399).

És mégis: alig született jelentős értelmező munka költészetéről. Tóth halála után a *Nyugat* emlékszámat közölte, 1986-ban pedig konferenciát rendeztek születésének 100. évfordulójára – az *Irodalomtörténet* négy felszólalást hozott vonatkozó számában (vö. Keresztury 1986, 791–795; Sebestyén 1986, 796–836; Szuromi 1986, 837–850; Keserü 1986, 851–876). Hat róla szóló könyv közül kettő személyes hangvételi, életrajzi vonatkozású (az egyiket Tóth Eszter, a költő lánya jegyzi) (vö. Bakó 1992; Tóth 1985), és mindössze négy tudományosan is értékelhető monográfia (vö. Demeter 1934; Tudósy 1943; Kardos 1955; Makay 1967). Elvértve akad még néhány tanulmány, kritika, sorstársi emlékezés. Valójában a *Nyugat* emlékszáma is csak névleg szól Tóth Árpádról, arról az emberről, aki akkor nem olyan rég elhunyt, de nem a költőről, és semmiképpen sem a verseiről. Sokkal inkább egy piedesztálra emelt Tóth Árpáddal találkozunk ezekben

1 Józán Ildikó így fogalmaz: „Mindenesetre nemcsak Kosztolányi, de Babits, Tóth Árpád és Szabó Lőrinc fordításaival irodalmunk történetében először állnak rendelkezésünkre nagy mennyiségben olyan fordításművek, melyek túléltek az ilyen jellegű alkotások átlagéletkorát, az egy emberöltőt” (Józán 2010, 237). Rába György korábbi kötetében szintén kiemelten kezeli a három nyugatos költő fordítói munkásságát (Rába 1969). Kardos pedig ugyan csak kimerítő alapossggal és jelentős terjedelemben ír a műfordító Tóth Árpádról (Kardos 1955, 331–399).

a mementókban. Ha közelebbről is szemügyre vesszük a nekrológokat, feltűnhet, hogy – noha állításaik megállják a helyüket –, a legkevésbé sem ragadják meg lényegileg a Tóth Árpád-i költészetet. Sőt, ha összevetjük a nekrológokat, ellentmondásokat vélhetünk felfedezni, némely írás pedig inkább szól annak szerzőjéről, mint tárgyáról. A nekrológok ráadásul szuperlatívuszokban beszélnek Tóth Árpádról és költészetéről, ami kétséget kizáróan és igazolhatóan jó, de a róla tett megállapítások – a versek, az életmű gondos elemzése híján – közhelyessé válnak.

Természetesen nem számon kérhető egy nekrológon, miért nem nyújt alapos versinterpretációkat, a korai recepció azonban fontos szerepet játszik a későbbi megítélés szempontjából is.² A következőkben a *Nyugat* 1928-as emlékszámának nekrológjaival foglalkozom, majd a befogadástörténet alakulását veszem szemügyre a nekrológok tükrében. Amellett foglalkozom állást, hogy Tóth Árpád köre sérthetetlen és feltörhetetlen emlékmű épült, és az oeuvre – az életszentség jegyében – bebetonozódott. Kitérően azzal a kérdéssel is foglalkozom, hogy milyen szerepet játszhat mindez a versek értelmezésében.³

Tóth Árpádról szólnak-e a Tóth Árpád-nekrológok? (A Nyugat emlékszama)

Iménti kérdésem természetesen provokatív: nyilván Tóth Árpádról szólnak a Tóth Árpád-nekrológok, ám miközben a költőt állítják a középpontba, meglátásom szerint csak látszólag szólnak róla. A helyenként erősen esztétizáló hangvétel, az általánosítások, az ellentmondások gyanút keltenek. Egyes szövegek felszínesen írnak a költőről, aki csak mélabús verseket írt, és akit joggal nevezhetünk a magyar irodalom egyik legmelankolikusabb költőjének. Más nekrológok a tüdőbeteg, bánatos, mindig csendes, törekeny embert mutatják be. Megint más mementókat olvasva az lehet a benyomásunk, hogy a szerzők valójában ürügyként használják Tóth Árpád halálát arra, hogy önmagukról írjanak. A következőkben csak néhány szemléletes példát emelek ki idevonatkozóan.

Elöljáróban azonban rögtön egy kivétellel kezdeném. Meglátásom szerint Tersánszky írása árnyaltabb képet fest, egyszerre személyes és ugyanakkor (vers)értő nekrológ, a többihez képest kevésbé épít üres frázisokra. Tersánszky az *Este a temetőn* című verset idézve („Légy kegyelmes tútora, / Vén csontot, hadd várja már / Meleg cipó, csutora, / Édes asszony, víg halál...”) ekképp fogalmaz: „Ezt dúdolja magában a magyar szomorú-ének legnagyobb műve, ki kételkedik, hogy nem magáról?” Tersánszky a „legnagyobb elégiaköltőként” jellemzi Tóth Árpádot, aki „[m]aga ellen zúdítja az egész világirodalmat” (Tersánszky 1928, 642–643). Azonban nemcsak a melankolikus költőt állítja elének, de a kisemberek költőjét is – noha már-már valóságos munkásmozgalmi stílusban, mégis rámutatva Tóth költészetének rétegzettebb voltára: „Nem tagadta meg eleit! Így élt, így harcolt, így esett ki a kezéből a tolla paplanára, betegágyán, így szállt az üres égnek utolsó fohásza: még egy kis erőt, hitet a munkához! Ennek a módján volt nagy, volt hős, kisember eleinek módján!” (Tersánszky 1928, 642).

2 Ez a leginkább József Attila, vagy még inkább Radnóti Miklós recepcióján követhető nyomon.

3 A tanulmányban idézett verseket a következő kötetből veszem: Tóth 2000.

A többi nekrológ azonban – még ha írója valóban ismerte is Tóth költészetét – nem erről tesz tanúbizonyságot. Ignotus büntudatot keltő módon ekképp fogalmaz: „Kár, mert talán meg tudtuk volna nyújtani e becses életet, meg tudtuk volna váltani e pillangó tehetségét, hogy ne kelljen robotban vánszorognia és fakulnia” (Ignotus 1928, 640). Nagy szavakkal illeti ugyan a költőt, de közelebb nem visz sem hozzá, sem költészetéhez. Sőt, Ignotus többet értekezik Vörösmartyról, mint Tóth Árpádról, és végül ekképp zárja nekrológját: „Minden versén megérezett, minden tekintetéből kinézett az érték, melynek ez a vers, ez a szerényen felsőséges mozdulat csak egy darabja volt. Az egészet magával vitte korai sírjába” (Ignotus 1928, 641). Ignotus nekrológja azt tükrözi, mintha azzal, hogy Tóth Árpád „magával vitte korai sírjába” életművét, már nem is lehetne hozzáférni, megérteni azt. Ehhez kapcsolhatók Schöpflin gondolatai, aki szerint Tóth „tisztá ember” volt és „tisztá költészetet” művelt, „[...] sohasem írt le életében egyetlen frázist, sohasem szőtt szavakból hamis vagy zavaros képet, soha hamisan csengő rímet össze nem csendített.” Úgy tűnik azonban, ezt mégsem érti más – Schöpflin sem –, csak Tóth Árpád „kis szektája” (Schöpflin 1928, 647). Móricz rendkívül fellengzősen úgy fogalmaz, hogy Tóth „lélekben élt, lelkek között” (Móricz 1928, 652), Babits pedig Baudelaire szavait idézve gáncstalan költőként aposztrofálja Tóth Árpádot, aki „nemes és magas poéta” volt, és akit „ősi és igazi költői ösztön” vezérelt (Babits 1928, 635). Még Babits érzékeny, a költőhöz és műveihez közelítő nekrológját olvasva is felmerül a kérdés: ha jellemzik is a Tóth Árpád-i poétikát ezek a megállapítások, vajon mennyiben igazak csak az ő lírájára?

Szembetűnő az is, hogy mennyire különféleképpen ítélik meg az egyes nekrológírók Tóth költészetét. Így például Ignotus és Babits szövegei, ha nem is éles ellentétei egymásnak, de mindenképpen különböző szemléletmódot képviselnek. Míg Ignotus Vörösmartyéhoz hasonlítja Tóth életpályáját,⁴ Babits harmonikusnak, egésznek tartja a költő líráját,⁵ Babitscsal szemben viszont Ignotus egyáltalán nem látja annyira késznek, befejezettnek sem az életművet: „Azt olvasom róla, a sebtében odavetett baráti sirámokban, hogy mindössze negyvenkét év után mégis befejezett oeuvre maradt utána. Dehogyan maradt – csak amit csinált és megcsinálnia lehetett, az volt egyenkint és kötetenkint befejezett, egészen kicsengő [...]” (Ignotus 1928, 640).

Hasonló, de mégis egymástól távol álló gondolatokat olvashatunk a nekrológokban Tóth költészetéről, amelyek viszont egyes esetekben sokkal inkább tükrözik szerzőik beállítottságát, irodalmi szemléletmódját, semmint hogy valóban az életmű mibenlétének lényegét ragadnák meg. Babits közismerten a filozofikus költő, a „poeta doctus”, és mementója ezt a feltételezést abszolút mértékben igazolja, főleg az elvont, allegorizáló kifejezések használatával: „Egyetlen módon lehetne vitássá ez a költészet: ha vitássá tennők magát a szépségeket teremtő Költészet ős elvét [...]” (Babits 1928, 638). Babits nekrológiájának záró sorai pedig majdhogynem önfényezésnek hatnak, különösen, ha felidézzük, hogy Karinthy (1910, 1896–1898) jóval korábban

4 „De az a fajta volt Tóth Árpád, mint Vörösmarty, az a fajta volt magyarnak, férfinak, művésznek, költőnek, – az a fajta volt úrnak – [...] az a fajta lett volna, ha meg nem örlődik, ha hozzájut saját magához, ha akad Deák Ference, ki barátjának fogadja [...]” (Ignotus 1928, 641).

5 „Az ő költészete nem adott fogózat vitáknak. Tiszta volt, egységes, töretlen, az első pillanattól kész, az utolsó percig változatlan. Kevés ilyen »harmonikus jelenség« van az egész magyar irodalomban; igazán a Berzsenyieket, Kölcseyeket kellene idézni” (Babits 1928, 635).

(szintén a Nyugatban, így nagyon valószínűtlen, hogy Babits nem olvasta pályatársa írását), valóban elsőként méltatta Tóth Árpád verseit, mint ahogy Babits 1917-es kritikája megjelent. Ha pedig mindaz igaz Tóth Árpád verseire, amelyeket ezekben az emlékezőekben olvashatunk, úgy megállapíthatjuk, Tóth Árpád igen sokszínű, sokoldalú költő – minden bizonnyal az is, csak hogy a visszaemlékezések távolról sem ezt hivatottak igazolni.

Vannak közös pontok is az egyes nekrológokban: mindegyik rezignált, szomorú, melankolikus költőként (de inkább emberként) jellemzi (a tüdőbajos) Tóth Árpádot. Kivétel ez alól a korábban már említett Tersánszky-írás, de az is, ahogy Babits Tóth „exotikus látásmódjáról” értekezik: „Játék és látvány: ezekből szövődik a költészete” (Babits 1928, 636). Ámde ismét felmerül a kérdés, vajon tényleg Tóth Árpád személyének és életművének sajátos vonásait ragadják meg ezek a gondolatok, vagy inkább következnek a nekrológok kötelező hangvételéből. Úgy vélem, e nekrológok – ahogy korábban is hangsúlyoztam – általánosítanak, sőt túláltalánosítanak.

Ha még közelebbről is szemügyre vesszük a nekrológokat, feltűnhet az is, hogy – különösen Móricz és Füst írása – rendkívül személyes és / vagy erősen esztétizáló. „Mielőtt belépett, azt mondták róla, hogy Tüdővész. Utolsó stádium. S mikor belépett, borzongó meghatottsággal, s gyöngédséggel néztem szép szelíd, barna szemébe.” Móricz saját fájdalomának ad hangot, szép-irodalmi stílusban, sőt saját halálát vizionálja: „Temetése napján kihúztam íróasztalom fiókját s keresgélni kezdtem benne. Először magam sem tudtam, mit. Aztán rájöttem: anyagi ügyeim végiggondolásához s elrendezéséhez fogtam, hogy ha... Szóval, hogy ne hagyjak magam után, egy hirtelen esetben...” (Móricz 1928, 652). Füst Milán nekrológja is Füst Milánról szól: „Nem tudok a lidércnyomástól szabadulni, hogy ő nincs már. Gépies ütemre a verseit mondogatom s rendesen ugyanazt: [...] Egyre ezt recitálom s gyakran sírok eközben” (Füst 1928, 649). Füst anekdotázik, de az lehet a benyomásunk, hogy a legkevésbé sem ismerte Tóth Árpádot, mintha amaz „finnyás, érzékeny lélekként” (Füst 1928, 649) annyira visszavonult volna az emberektől, hogy egyúttal kiismerhetetlenné is vált volna.⁶ Ignotus megemlékezése pedig – akárcsak Móriczé – novellához hasonló felütéssel indít, aprólékos, a környezetre is kiterjedő leírását adja egy találkozásnak. A tárgyak antropomorfizálódnak („[...] minden egyes szőnyeg, kép, csipke és edény szépséget és választékosságot lehel”), és Tóth Árpád alakját is egészen meseszerűen festi le: „[...] törékeny férfiúcska, kinek közellátóan zománcos szembogara együtt égett a rubin, a topáz, a smaragd szeszekkel, mik a csiszolt pohárkákból feléje szikráztak” (Ignotus 1928, 640). Összefoglalóan: a *Nyugat*-emlékszám egy félig-meddig egységes Tóth Árpád-képet fest, ugyanakkor miközben Schöpflin vagy Füst Milán a költői jellemből fakadóan tartja megközelíthetetlennek Tóth Árpád verseit, addig Babits és Ignotus – kritikai szempontból is helytállóan tekinthető megjegyzései – azzal magyarázzák Tóth költészetének visszhangtalanságát, hogy versei nem igazodtak eléggé a korszak ízléséhez. Mégis mindegyik nekrológ éteri, nem evilági lélekként mutatja be Tóth alakját, olyan emberként és költőként, akiről nem lehet rosszat mondani, akit csak szánni lehet, akit csak hiányolni lehet, ahogy Babits is írja: „[...] ezt a poézist csak

6 Ez egyébként köthető ahhoz a hozzáférhetetlen költőképhez, amit Ignotus és Schöpflin korábban idézett nekrológjai visszhangoznak.

oly költő teremthette meg, aki maga sem volt egészen ezé az életé” (Babits 1928, 636). Az emlékszámban megjelentek Tóth Árpádról és Tóth Árpádhoz szóló versek, esszék is, többek között Peterdi István (1928, 645) vagy Elek Artúr (1928, 646) személyes megemlékezései, amelyek modalitásukkal, stílusukkal síremléket állítanak a költőnek. Ady Endre rövid, az emlékszámban újraközölt kritikai jegyzete is árulkodó: „Halvány, szomorú, kedves öcsémnek, Tóth Árpádnak a verseiről akartam írni sokat és szeretőt, de nem írok. Írjanak önzetlenebb mások” (Ady 1928, 653). Ambivalens érzéseket közvetítenek az idézett sorok: egyrészt az lehet a benyomásunk, hogy elmarasztalnák valamiért Tóth Árpádot, de mégsem teszik, baráti szeretetből. Vagy talán – ahogy Babits Szép Ernőről –, Ady sem tud Tóth Árpád költészetéről „tudós kritikát”⁷ írni. Véleményem szerint erről van szó, de erre a kérdésre még később visszatérek.

A Tóth Árpád-recepcióról a nekrológok tükrében

Tóth Árpád verseinek korai recepciója

Tóth Árpád korai fogadtatása nem mondható elsöprőnek és meglehetősen szegényes is. A recenziók nagyon hasonló módon vélekednek költészetéről, rendre ugyanazokat a frázisokat ismétlik, hogy tudniillik Tóth Árpád költészete bánatos, szomorú, mélabús, csendes (l. Medgyes 2016b, 8). Ahogy Tóth Árpádról Babits azt írja, hogy „[n]em lesz az ily poéta változatos: egyhúrú marad, de igaz és mélyhúrú” (Babits 2006, 78), úgy a korai kritikai visszhangot ugyanilyen szavakkal illethetnénk. A következőkben azt veszem szemügyre, miként alakult Tóth verseinek fogadtatása halála előtt, és milyen hangot ütnek meg a szerzők az egyes bírálatokban.

Már utaltam rá, hogy Tóth Árpádot (akinek akkor még kötete sem volt!) először Karinthy méltatta a *Nyugat* egyik 1910-es számában. „Tóth Árpád verse – írja Karinthy – egy állandó és elvégzett szomorúság folytonos megújulása [...] téma és hangulat mindig ugyanaz: tompa, reménytelen szomorúság – mindig ugyanaz a szomorúság” (Karinthy 1910, 1896). Az 1913-ban napvilágot látott *Hajnali szerenád* című kötetéről Jász Dezső ugyancsak pozitív kritikát ír: „Egy csendes, komoly alak lép elő Tóth Árpád verseiből, akinek bágyadt járásán, aggodalmas és óvatos nyugalmán ez az életfilozófia [ti. a bánat, a szenvedés életfilozófiája – B. A.] érzik” (Jász 1913, újraközlés: Jász 2006, 65). Kosztolányi 1913-ban hasonló hangvétellű recenziót közöl *A Hétfőben*: „Némely versét kántálni kell, éneklő szavalással kell átélni hosszú, siránkozó és jajongó sorait, színeit és rímeit is – ezeket a keresett, perverz és bánatos rímeket –, amelyek a végtelen sorok végén sírnak” (Kosztolányi 1958, újraközlés: Kosztolányi 2006, 67).

Az 1917-es *Lomha gályán* című kötetéről Babits – rá jellemző módon – esztétizáló, majdhogynem szentimentális hasonlattal él: „[...] a legkészebb művészi ajándék számunkra a Tóth Árpád könyve. [...] Teli van szép dolgokkal, nem teliaggatva: hanem e szép dolgok szép lendületeknek, mint szemünk előtt kisugárzó bájos növénykékeknek, természetesen hajtott virágai” (Babits 1971, 78). Ugyancsak 1917-ben és a *Nyugatban* jelent meg Nagy Zoltán *Baráti kalauz* című hosszú

⁷ „Nem is tudok Szép Ernő verseiről tudós kritikát írni; nem is akarom elemezgetni őket, elmondani hogyan hallatszik a gyermekszobából a felnőttek kínjának, kéjének jaja” (Babits 1912, 363).

tanulmánya is Tóth két verseskönyvéről. Nagy a festészeti kapcsolódások felől veszi górcső alá a verseket. Amellett érvel, hogy a későbbi szövegekben „[...] a költő látni kezdi a világ jelenségeit önmagán kívül is, a gesztusokat már a körülötte lévő tárgyak csinálják, egy fa, mely áthajlik a patakon, vagy ballagó nagy szénásszekerek, melyek mintha életének egy újabb évét vinnék magukkal” (Nagy 1917, újraközlés: Nagy 2006, 105). A tanulmány utolsó része részletesen foglalkozik a költő verselési technikáival is (Nagy 1917, újraközlés: Nagy 2006, 106–108). Nagy szövege ezért az első olyan tudományos munka a Tóth-recepcióban, amely poétikai vonatkozásokban is releváns kérdéseket vet fel. Ezzel szemben az Öröm illan 1922-es kötetéről írott recenziójában Kosztolányi ismét visszatér a „megszokott” beszédmódokhoz, és az álmodozó, talán ezúttal kevésbé szomorú költő alakját fedezi fel a versek mögött (Kosztolányi 1922, újraközlés: Kosztolányi 2006, 161).

Tóth Árpád korai recepciójáról szólva meg kell még említeni Schöpflin Aladár és Németh László írásait is. Schöpflin – ahogy a bírálók nagy része – a melankolikus költőről ír: „Tóth Árpád rezignál a maga passzivitásában, csak lírailag szemléli az élet viharos sodrát, nem kíván benne részt venni.” Ugyanakkor írásában hangsúlyozza a versek zeneiségét és sajátos, impresszionista képalkotását is (Schöpflin 1924, újraközlés: Schöpflin 2006, 163–164), akárcsak Németh László aki a Sójaj című vers néhány sorát idézve megjegyzi,⁸ hogy „[e]z a jelzőhalmozás, a ritmusbomlasztás nem a költő botlása: ez a korai Tóth Árpád-vers” (Németh 1970, 126). Németh szerint szembetűnő Tóth „versalakító-hajlama”, az Öröm illanról szólva pedig a versek asszociativitásáról, gazdagságáról, tarkaságáról értekezik (Németh 1970, 131).

Akár a korai recepciót vesszük szemügyre a nekrológok felől, akár a nekrológokat vizsgáljuk a korai recepció tükrében, azt tapasztalhatjuk, hogy igazolják egymást. Ezalatt azt értem, hogy a kritikákból kirajzolódó melankolikus költői alkathoz szinte magától értődő módon kívánczik a nekrológok sajátosan komor, mélabús hangvétele. A korai recepció alig-alig bővelkedik kritikai megjegyzésekben, poétikai kérdésselvetésekben, ezért nem is csoda, ha a nekrológok sem tudnak mit kezdeni a költő Tóth Árpáddal. Természetszerűleg idekíváncsoznak Németh G. Béla gondolatai, még akkor is, ha Radnóti recepcióját értékeik: a Radnótiról és a Tóthról szóló csekély számú írás ugyanis egyaránt „[...] az irodalompublicisztika, a sorstársi emlékezés, vagy [...] a személyes hangvételi és vonatkozású esszé körébe tartozik” (Németh G. 1995, 165).

A recepció alakulása Tóth Árpád halála után

„A költő születésének 125. évfordulóján valóban úgy tűnik, hogy nem sokat változott a Tóth Árpád-kép az azóta eltelt időben – kevés modern költői életművet említhetnénk, amelynek annyira szilárd lenne a kánoni pozíciója, ám egyszersmind oly kevésbé inspirálta volna újraolvasásra az értelmezőket” – írja Lapis József 2011-es tanulmányában (Lapis 2011, 95). A helyzet azóta is változatlanul mondható, gyakorlatilag nem született olyan értelmezés Tóth verseiről,

8 „Mint túlédés, setét, únt kávéházi lőrét, / Úgy szürcsölöm már sokszor a halkuló harangszós / Fülledt, fáradt estéken lankadt illatu, / langyos Italát bánatomnak.”

amely érdemlegesen kibillentette volna a recepcióban korábban uralkodó beszédmódokat, sőt, nemcsak hogy ilyen értelmezés nem született, de lényegében komoly nehézségekbe ütköznénk, ha arra vállalkoznánk, hogy az elmúlt néhány év és évtized befogadástörténetének alakulását felvázoljuk. Említésre méltó ugyanakkor Medgyes Sándor disszertációja, amely kivételesen sokrétűen, a kortárs tudományos diskurzusban tárgyalja újra Tóth életművét.⁹ Medgyes disszertációjában és tanulmányában (vö. Medgyes 2016a, 7–18; Medgyes 2016b) körültekintően foglalkozik a recepció alakulásával is, a következőkben ezért csak vázlatos bemutatásra vállalkozom, és a gondolatmenetemhez igazodva tárgyalok egy-egy kérdéskört.

Egyetértek Medgyes meglátásaival abban, hogy Karinthy korábban citált 1910-es, négy verset méltató írása meghatározó támpontot jelenthetett az értelmezésekben. Mint Medgyes rámutat Karinthy olyan hagyomány alapjait fektette le, „[...] amelyetől máig sem tudott, s úgy tűnik, nem is akar eltávolodni a Tóth Árpád-recepció; a költő szövegeiből kinövő metatextusok rendre azokat a nyelvi síkokat, világképi és poétikai frázisokat ismétlik, amelyeket a kortárs kritikus több mint száz évvel ezelőtt – az életmű megszületésének hajnalán – megfogalmazott” (Medgyes 2016b, 93). Hasonlóan Karinthy kritikájához, a nekrológok is inkább egy szomorú, mindig rezignált, melankolikus költő képét rajzolják meg, holott Tóth nem pusztán mélabús verseket írt, sőt.¹⁰ Déry, aki szintén észreveszi Tóth verseinek más rétegeit is, így fogalmaz: „Nyert vagy veszített volna-e Tóth Árpád költészete, ha részletesebben kibontja köznapjainak színskáláját, például humorát is? Kis indulatai is többé-kevésbé takartan ott lappanganak versében” (Déry 1979, 160). Noha az életkörülményeket kiemelve Barta János is hangsúlyozza, hogy Tóth lírájának jellegzetes tónusa a „mélabú”, a „bánat atmoszférája”, a „lemondás” és a „rezignáció” (Barta 1990, újraközlés: Barta 2006, 331), de Déryhez hasonlóan vélekedik, amikor azt írja, hogy „[...] még a bánatos tónus alatt vagy ellenére is könnyű észrevenni »élni jó« – mondja szó szerint, és az élet ízét érzi az ajkán” (Barta 1990, újraközlés: Barta 2006, 330). Igaz, sok olyan verssel is találkozhatunk az életműben, mint a *Gesztenyefa-pagoda* („Agyamban alszik gond, szitkok, / Most áhitatot áhitok ...”) vagy az *Elzeng az élet...* kezdetű vers („Elzeng az élet, s vissza, vissza nincsen út! / Koporsóból kélsz minden reggel: bús feltámadás!”), Barta értelmezéséhez hasonló megközelítéseket olvasva mégis joggal merül fel a kérdés, hogy vajon mennyiben határozza meg a versek olvasatát inkább Tóth Árpád személye és egyénisége.

Annak ellenére is, hogy megjelentek olyan szövegorientált elemzések, mint például Nemes Nagy Ágnesé (1989, 183–189) vagy Lator Lászlóé (1993, 28–38), a Tóth Árpád halála utáni recepcióban is uralkodó szempontként szolgált a versek melankolikus hangvétele. „Karinthy hívja fel az olvasók figyelmét a tragikus életrajzi háttér (betegség, szegénység, kiszolgáltatottság) és a költészet alaphangnemének viszonyára is, amely kijelentés szintén hagyományteremtővé vált” –

⁹ Medgyes Sándor szerint Tóth Árpád szövegei „marginalizált” helyzetben vannak (lásd: Medgyes 2016a).

¹⁰ Csak néhány szemléletes példát említek. A *Május éjén a régi bor* ritmikailag is hömpölygő, játékos vers, ami Dionüszosz égisze alatt élet élvezetét hangsúlyozza („Ezt sirja: élni, élni még! / Mert élni, jaj, sosem elég! / Az élet örök táru! / Aki nem éli, áruló!”), az *Áprilisi capriccio* című versnek még a műfaji kijelölése sem egy mélabús költőt idéz, a Hófehérke is egy szerelmes (gyerek) verse („Pihenj, szerelmem! nézzenek a boldog / Élők, mint nyugszol némán, hófehérbe, / Tündérmeséim édes Hófehérje.”), és számos tréfás vers is gazdagítja a Tóth-életművet.

írja Medgyes (2016b, 94) vonatkozó tanulmányában. Vas István a költő anyagi vonásait keresi a versekben (Vas 1938, újraközlés: Vas 2006, 210), Tudósy Margit 1943-mas dolgozata pedig, mint Medgyes rámutat: „[...] új szerkezet szerint közelít az életműhöz, ám döntően életrajzi és tematikus gondolatokhoz keres idézeteket, így sokkal kevesebb költészettani kérdés merül fel, mint az a fejezetcímek alapján várható lenne” (Medgyes 2016b, 97). Makay Gusztáv 1967-es monográfiájának bevezetőjében pedig a következőket olvashatjuk: „Míg a többi nyugatos költő időnként vihart kavart maga körül, az ő szelíd, szerény, félrehúzódo egyénisége, eseménytelen élete elkerülte a reflektorfényt” (Makay 1967, 7). Megjegyzendő, hogy Makay sem szakad el az életrajzi közelítésektől, mindössze – a dekadencia művészi felfogása felől közelítve – poétikai alapokra helyezi a korábbi felvetéseket.

Ha az iménti gondolatokat és a korai Tóth-recepció alakulását visszavonatközzítjük a nekrológokra, magyarázatot kaphatunk arra, miért épülhetett ki a költő alakja és az életmű köré valamiféle életszentség. Párhuzamként József Attila vagy Radnóti Miklós befogadástörténetét említhetjük: az életrajz, a tragikus sors (a betegség) felőli olvasat válhatott meghatározóvá a versek értelmezésében (vö. Tverdota 2009, 73–78; Borbély 2008, 117–118). Hiszen – noha a Tóth-recepció meglehetősen jelentéktelen méretű, és így komoly nehézségekbe ütközik meszszenő következtetéseket megfogalmazni vele kapcsolatban, mégis lényeges, hogy – a legtöbb, a költőről szóló írás kevésbé poétikai kérdésfelvetéseken alapszik, mint inkább életrajzi vonatkozásokon. Kardos monográfiája (a fényképekkel együtt különösen), de még Makayé is inkább „kritikai életrajz”,¹¹ amely mindenekelőtt élet és mű egységét helyezi előtérbe. Megítélés szerint ez is inkább gátolta, semmint elősegítette, hogy az értelmezések radikálisan elmozduljanak a korábbi megközelítésektől. Sokatmondó lehet, hogy jóval később Kovács András Ferenc is Tóth egykorú megítélését idézi: „Ábrándos, álmodozó, halk, szeretetreméltó jelenség lehetett. Kortársi jelzőkkel élve: érzékeny, gyöngéd, szelíd, szemérmes, tartózkodó, tapintatos, törékeny. [...] Valahogy így láthatták őt a redakciókban robotolva, s így a *Nyugat* körében: legkivált jóságát, szelídségét, szerénységét idézik föl” (Kovács 2004, 85).

Tóth Árpád költészetét tehát „[...] még legjobb értői is sokáig szuggesztív első kötetének, a *Hajnali szerénádnak* csendes, halkszavú, csüggeteg, fuldokló versei alapján könyvelték el, alig-alig észrevéve, nyomon kísérve költői fejlődését” – írja Makay (1967, 7). Vajon mi ennek az oka? A költőről szóló személyes írásokat, visszaemlékezéseket, a költő leveleit a már korábban is hivatkozott 2006-os *Lélektől lélelig* című kötet gyűjti egybe szép számmal. Ezek az esszék és memoárok hasonlóan „egyhúrúak”, mint a nekrológok és a kritikák. A költő levelei – minden olykor nagyon is élesen megfogalmazódó indulat ellenére is – egy valóban sanyarú sorsú, keserű, beteges ember képét rajzolják ki előttünk. Tóth Árpádot többnyire kedves, csendes embernek

11 Hasonlók Ferenc Győző először 2005-ben megjelentetett Radnóti-mongoráfiájához (Ferencz 2005¹, 2009²) Nem mellékes persze az sem, hogy – miként arra Schein Gábor az életrajzi szövegekről szólva rámutat – ilyenfajta életrajzi jellegű monográfiákat publikálni különben is meghatározó tendencia a (magyar) irodalomtörténet-írásban (Schein 2008, 965–966). Tóth Árpád recepciójáról szólva Medgyes is taglal hasonló kérdéseket. Kardos monográfiája kapcsán megjegyzi, hogy munkájában közzétett „[...] adatok kibővítették ugyan ismereteinket Tóth Árpádról, ám azt a veszélyt is magukban hordozzák, hogy az egyes művek értelmezése kapcsán túlzott szerep jut az említett adatoknak, folyamatoknak” (Medgyes 2016b, 98).

láttatják a róla szóló írások, Vas István piedesztálra is emeli személyét: „Ő azokhoz a régiekhez hasonlítható – írja Vas –, akik egy szent földi élet után az angyalokkal kerültek egy sorba. [...] ennyiben legendája és példaképe nem csak a költészetnek, hanem magának az emberi sorsnak is” (Vas 1938, újraközlés: Vas 2006, 231). Tersánszky pedig egyenesen úgy fogalmaz, hogy „[...] a csendes hitvallók és vértanúk alakjára és életére gondol önkéntelen az ember és róla szólva még a túlságos vidámság is sértő lehet, nemhogy a szabadszájúság” (Tersánszky 2006, 48). Ha hihetünk a visszaemlékezéseknek, az egyes írásokból kirajzolódó Tóth Árpád-képnek, úgy felmerül a gyanú, hogy a csekély számú elismerő kritika kezdetben inkább a búskomor Tóth Árpádnak szólt és kevésbé a verseinek. Lehetséges, hogy a nekrológokból, a kritikákból tükröződő ellentmondásosság abból fakad, hogy magához Tóth Árpádhoz sem tudtak viszonyulni a szerzők, vagy éppenséggel túl elfogultak voltak személyével kapcsolatban. Tóth Árpád versei és Tóth Árpád személye egyaránt sajátos érzékiséget és érzékenységet képviselnek, és talán ez a sajátos érzékiség és érzékenység hatott vissza a befogadásra, a szövegek tehát „hangot és arcot” kaptak a megértésben.¹² A szerzői életrajz megalkotásában – mint arra Schein rámutat – egyébként is fontos szerep jut „a fikciós műveleteknek,” ezek jellemzésére pedig prosopopeia alakzata látszik a legalkalmasabbnak. „E műveletek révén az életrajz gyakorlatilag leválaszthatatlanná válik a szerző művéről, hiszen az arcadás (és az arcrombolás) allegorikus eljárásai, amelyek az olvasás és a jelentésadás stratégiái között is fontos szerepet kapnak, példászerűen teljesülnek akkor, amikor az olvasáshoz valaki keretet választ, és ilyen keretként legtermészetesebben éppen a szerző kultikus mozzanatokkal átszőtt élettörténeti konstrukciója adódik” (Schein 2008, 967). És különösen akkor, ha szerző személyét jól ismerők írnak a szerzőről.

Záró gondolatok

Tanulmányom elején azt írtam, hogy a Tóth Árpád-oeuvre bebetonozódott. Az előzőkben a nekrológok felől közelítve azt követtem nyomon, miként alakult a recepció, és mi lehetett az oka annak, hogy Tóth költészetéről alig-alig született értekező írás, miért nem került a tudományos diskurzus látókörébe.

Amikor az irodalmi szemlélet némileg újrarendeződött, Tóth vélhetőleg azért szorult ki a kánonból, mert nem lehetett hozzákötni a Rákosi- és Kádár-korszak irodalomelméletében érvényesülő Petőfi Sándor–Ady Endre–József Attila-fősodorhoz. Mindhárom költőt valamilyen ideológiai felfogás mentén illesztették a magyar költészeti hagyományba: Lukács és Révai nyomán Petőfi lett nép nyelvén szóló „tézis”, Ady az eltévelyedett „antitézis”, József Attila pedig a „kommunista”, a munkások pártfogója, az igaz forradalmár „szintézis”.¹³ Tóth Árpád e tekintetben egyáltalán nem számított jelentős költőnek.

Noha osztozom Mekis D. János meglátásaiban „vers és kontextus” elvéről, miszerint az interpretáció során fontosak az „egymást értelmező kontextusok,” amelyek között poétikai mód-

¹² Az önéletrajz „[...] nem műfaj vagy beszédmód, hanem az olvasás vagy a megértés figurája” (De Man 1997, 94–95).

¹³ Szolláth Dávid ad erről az irodalomszemléletről átfogó képet (Szolláth 2009, 446–459).

szertani kérdések éppúgy szerepet kaphatnak, mint az életrajz és az életmű szempontjai, és „amelyek nélkül aligha beszélhetünk tudatos műértelmezésről” (Mekis D. 2014, 7–8). És egyet-érték azzal a gondolattal is, mely szerint a műértelmezésben kikerülhetetlenül adott pontot jelent számunkra a szerző életrajza, illetve társadalom- és kultúrtörténeti tudásunk (vö. Mekis D. 2015, 9; Compagnon, 2006, 89–90), mégis úgy gondolom, hogy egyes esetekben kifejezetten előnyös, ha zárójelbe tesszük az életrajzi vonatkozásokat, s kevéssé a versek modalitására, mint inkább a versek formaiságára összpontosítunk. Különösen fontos lehet ez akkor, amikor olyan költővel találkozunk, akinek a recepciója Tóth Árpádéhoz hasonlóan alakult. Talán a közeljövőben rendeződhet olyan módon az irodalmi kánon, amely nyomán Tóth Árpád költészete – Radnóti Miklós vagy Szép Ernő lírájával egyetemben – átértékelődik és a helyére kerül.

Irodalomjegyzék

- Ady Endre. 1928. Ady Endre sorai Tóth Árpád első verseskötetéről. *Nyugat* (22/II): 653.
- Babits Mihály. 1912. Szép Ernő „Énekeskönyv”-e. *Nyugat* (4/I): 363.
- Babits Mihály. 1928. Tóth Árpád (Vázlatok költői arcképehez). *Nyugat* (22/II): 635–638.
- Babits Mihály. 1917. Új verskötetek. *Nyugat* 8. Újra-kiadás: *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 76–85. Budapest: Nap Kiadó.
- Bakó Endre. 1978. *Tóth Árpád a debreceni porban*. Debrecen: Phoenix Könyvműhely.
- Barta János. 1978. Miért szép? *Alföld* (11): 41–56.
- Barta János. 1990. Tóth Árpád műhelyében. In *Ma, tegnap, tegnapelőtt*. Debrecen: Csokonai. Újra-kiadás: *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 330–351. Budapest: Nap Kiadó.
- Borbély Szilárd. 2008. Megjegyzések az életszentségről (Ferencz Győző: Radnóti Miklós élete és költészete). In *Egy gyilkosság mellékszálai*. 117–129. Budapest: Vigilia.
- Compagnon, Antoine. 2006. *Az elmélet démona Irodalom és józan ész*. Ford. Jeney Éva. Pozsony: Kalligram.
- De Man, Paul. 1997. Az önéletrajz mint arcrongálás. Ford. Fogarasi György. *Pompeji* (2–3): 93–107.
- Demeter Alice. 1934. *Tóth Árpád költészete (doktori értekezés)*. Szeged: M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem, Magyar Irodalomtörténeti Intézet.
- Déry Tibor. 1979. Belépőm az irodalomba. In *Ítélet nincs*. 140–161. Budapest: Magvető–Szépirodalmi.
- Elek Artúr. 1928. Tóth Árpád. *Nyugat* (22/II): 646.
- Ferencz Győző. 2005¹, 2009². *Radnóti Miklós élete és költészete: Kritikai életrajz*. Budapest: Osiris.
- Füst Milán. 1928. Néhány szó. *Nyugat* (22/II): 649–651.
- Ignotus. 1928. Tóth Árpád. *Nyugat* (22/II): 640–641.
- Jász Dezső. 1913. Hajnali Szerenád, *Nyugat* (10). Újra-kiadás: *Lélektől lélekig: In memoriam*

- Tóth Árpád, szerk. Márkus Béla, Budapest, Nap Kiadó, 2006, 65–66.
- Józan Ildikó. 2010. Nyelvek poétikája: Alice, Évike, Kosztolányi meg a szakirodalom. *Filológiai közlöny* (3): 213–238.
- Kardos László. 1955. *Tóth Árpád*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Karinthy Frigyes. 1910. Tóth Árpád. *Nyugat* (24/II): 1896–1898.
- Keresztury Dezső. 1986. Tóth Árpád – Debrecen – Magyar szecesszió. *Irodalomtörténet* (4): 791–795.
- Keserü Katalin. 1986. „Légi semmi” és „állandó alak”: Dante a magyar szecesszióban. *Irodalomtörténet* (4): 851–876.
- Kosztolányi Dezső. 1958. A debreceniek: Két költő. In *Írók, festők, tudósok*. Budapest: Szépirodalmi. Újraközlés: *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 66–68. Budapest: Nap Kiadó.
- Kosztolányi Dezső. 1922. Az Öröm illan. *Nyugat* (3). Újraközlés: *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 158–161. Budapest: Nap Kiadó.
- Kovács András Ferenc. 2004. Valaki, aki szárny is, fény is (Vázlatok Tóth Árpád lírájáról). *Látó* (5): 81–100.
- Lapis József. 2011. Anyagszerűség és érzékiség Tóth Árpád költészetében. *Alföld* (10): 95–107.
- Lator László. 1993. A Tóth Árpád-vers természetrajza. In *Szigettenger. Költők, versek, barátaim*. 23–38. Budapest: Európa.
- Makay Gusztáv. 1967. *Tóth Árpád*. Budapest: Gondolat.
- Medgyes Sándor. 2016a. *Az identitáskeresés mozzanatai Tóth Árpád műveiben (doktori értekezés)*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Irodalomtudomány Doktori Iskola, Budapest. <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7430/file/Medgyes%20S%C3%A1ndor%20PhD%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf> (Utolsó letöltés: 2018. máj. 14.)
- Medgyes Sándor. 2016b. Tóth Árpád műveinek recepciója. *Iskolakultúra* (1): 93–101.
- Mekis D. János. 2014. *Vers és kontextus*. Pécs: Pro Pannonia.
- Mekis D. János. 2015. *Auctor ante portas: Személyes irodalom, epikai hagyomány*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Móricz Zsigmond. 1928. Memento mori. *Nyugat* (22/II): 652.
- Nagy Zoltán. 1917. Baráti kalauz: Tóth Árpád két verseskönyvéhez. *Nyugat* (24). Újraközlés: *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 86–108. Budapest: Nap Kiadó.
- Nemes Nagy Ágnes. 1989. Tóth Árpád: Elégia egy rekettyebokorhoz. In *Szó és szótlanság*, szerk. Székely Sz. Magdolna. 183–189. Budapest: Magvető.
- Németh G. Béla. 1959. Tragikus hittevés a költészet mellett. In *Kérdések és kétségek*. 165–174. Budapest: Balassi.
- Németh László. 1970. Tóth Árpád. In *Két nemzedék. Tanulmányok*. 126–134. Budapest: Magvető, Szépirodalmi.
- Peterdi István. 1928. Ki volt, – hogy halt meg. *Nyugat* (22/II): 645–646.

- Rába György. 1969. *A szép hűtlenek: Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád versfordításai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Schein Gábor. 2008. Az életrajzok visszatérése? *Jelenkor* (9): 965–974.
- Schöpflin Aladár. 1924. A magyar irodalom a huszadik században. *Nyugat* (11). Újra-kiadás: *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 163–164. Budapest: Nap Kiadó.
- Schöpflin Aladár. 1928. Temetés után egy nappal. *Nyugat* (22/II): 647.
- Sebestyén Árpád. 1986. A versnyelv néhány jellemzője Tóth Árpád lírájában. *Irodalomtörténet* (4): 796–836.
- Szolláth Dávid. 2009. A forradalmi költőtriász: A Petőfi–Ady–József Attila-kánon az ötvenes és a hatvanas években. *Literatura* (4): 446–459.
- Szuromi Lajos. 1986. Tóth Árpád: Isten Törött csellója, hallgatok – metrikai elemzés, *Irodalomtörténet* (4): 837–850.
- Tersánszky J. Jenő. 1928. Tóth Árpád. *Nyugat* (22/II): 642–644.
- Tersánszky J. Jenő. 2006. Az ifjú Tóth Árpád. In *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 48–62. Budapest: Nap Kiadó.
- Tóth Árpád. 2000. *Tóth Árpád összegyűjtött versei és versfordításai*. Budapest: Osiris.
- Tóth Eszter. 1985. *Családi emlékek Tóth Árpádról*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Tudósy Margit. 1943. *Tóth Árpád költészete*. Debrecen: M. Kir. Tisza István Tudományegyetem, Magyar Irodalomtörténeti Szeminárium.
- Tverdota György. 2009. Újratemetés és kisajátítás: József Attila és Radnóti Miklós „komor föl-támadása”. *Műhely* (5): 73–78.
- Vas István. 1938. Tóth Árpád. *Nyugat* (11). Újra-kiadás: *Lélektől lélekig: In memoriam Tóth Árpád*, szerk. Márkus Béla. 210–231. Budapest: Nap Kiadó.

Gandis Csongor

A DETEKTÍVTÖRTÉNETEK SZÍNEVÁLTOZÁSA

Dolgozatomban a detektívregények címszereplőivel foglalkozom, a „kívülálló” figurájaként határozom meg őket, és azt vizsgálom, az egyes konkrét szövegek miként írják meg ezt a kívülállót, mikor mi a következménye az alternatív létmódnak, milyen különbségek adódnak közöttük. Elemzem továbbá annak a társadalmi miliőnek a reprezentációit, amelyek szerint ezek a hősök különcök, furcsák, alterlétűek, mivel a detektívregény újabb (döntően televízióra adaptált) változatainak narratívájában radikális metamorfózisokat tapasztalunk.

Kulcsszavak: detektívtörténetek, a műfaj evolúciója (regressziója?), intermedialitás

A detektív meghatározása

Akárcsak a detektívtörténetekben, ebben a tanulmányban is fontos szerepet játszik az enigmatika megjelenése. Viszont ahhoz, hogy ne csak kérdések tömkelegével rendelkezünk, el kell kezdenünk kutatni a sorok között, találnunk kell egy olyan kiindulási pontot, amely válaszul szolgál a bennünk felgyülemlett kérdésekre, tehát ebben az esetben egy „detektív” hozzáállással feltehetjük a legalapvetőbb kérdést, miszerint: Ki a detektív, és mit akar?

Jogosan állíthatjuk, hogy a műfaj 1841-ben Edgar Allan Poe *Morgue utcai kettős gyilkosság* című novellájával született meg, majd ezt követően megismerkedhettünk az első európai mesterdetektívvel, Auguste Dupinnel. Poe új műfajának sok hű követője akadt a későbbiekben, köztük megemlíteném Sir Arthur Conan Doyle-t és mesterdetektívjét, Sherlock Holmes-t. A műfaj kiteljesedésével megszületett a detektívtörténet-írás afféle tízparancsolata, amelyben Poe meghatározza a nyomozó tulajdonságait:

- a főhős különc férfiú, nem állami szolgálatban álló rendőr-bürokrata, hanem műkedvelő, akinek tetteit nehéz felfogású krónikása ír fel;
- szokatlan, meglepő eszközökkel történjenek a megoldások;
- a főhős lepipálja a rendőrséget;
- pszichológiai okfejtést produkál munkája során.

Edgar Allan Poe számára a logika esztétikai értékkel bír; a következtetések, a tények elrendezése és azok alapos feldolgozása egyenértékű a komponálással. Sir Arthur Conan Doyle is hasonlóképpen vélekedett, így e jegyek az ő főhősében is felfedezhetőek, egy helyütt így ír róla: „Sherlock Holmes tudománya

Szépirodalom: semmi.

Bölcselet: semmi.

Csillagászat: semmi.

Politika: egy kevés.

Botanika: részleges; jól ismeri általában a mérgeket és azok hatásait.

Geológia: kevés, de gyakorlati, különösen a talajfajtákat ismeri jól; a járás közben felfröccsent sárból megmondja, London mely részéből származik.

Kémia: jelentős.

Anatómia: széles körű, de rendszertelen.

Bulvársajtó: minden jelen és múlt századbeli bűntényt ismer.

Zene: szépen hegedül.

Sport: kitűnő bokszoló és kardvívó.

Jog: jól ismeri az angol törvényeket” (Conan Doyle 2016, 28).

A szövegekben sok mindent alkalmaz e jellemzőkből Conan Doyle, de akadt olyan is, amin változtatni kívánt, ilyen például Sherlock műkedvelésének degradálása. Csak olyan dolgokkal kíván foglalkozni, amelyek munkája/hivatása során szükségesnek bizonyulnak. Ezért van az, hogy nem tud a kopernikuszi világról és a naprendszer összetételéről sem – számára ezek mind felesleges dolgok. Viszont elmondható az ő esetében is, hogy hasonló logikai okfejtést alkalmaz detektívje, a következtetés, valamint a megfigyelőképesség tudományát tartja a legnagyobb becsben.

Annak ellenére, hogy ezek a szabályok határozták meg a műfajt, a két világháború között sokan megpróbálkoztak átírással vagy fejlesztéssel. Az efféle elmozdulások produkáltak számtalan új detektívtörténet-változatot, valamint a bennük megnyilvánuló címszereplők új, egyéni tulajdonságait (is) – és ez nincs máshogyan még napjainkban sem.

Poe és Conan Doyle szövegei betekintést engednek a detektívlét rejtelseibe, viszont állíthatjuk-e egyöntetűen, hogy a detektívtörténet mint műfaj Poe már említett művével születik meg? Nem feledkezhetünk meg azokról az írásos emlékeinkről sem, amelyek tartalmazzák a detektívtörténetek legősibb „irodalmi egysejtjét”, az enigmatikát. Fontos szerepet játszik a rejtély a műfajban, ez a cselekmény fő mozgatórugója, amely leköti, illetve feladattal látja el az olvasót. Poe műfaj-meghatározó írása előtt számos író foglalkozott a bűn, a rejtély, az igazságszolgáltatás, a deduktív elemzések kérdéskörével, amelyek mindegyike megtalálható az általunk ismert detektívtörténetekben is. Talán egyik legősibb példának vehetjük Káin és Ábel történetét, amelyben szerepelnek a detektívtörténet műfajának eszközei: bűn, gyilkosság, áldozat, gyilkos tárgy – nyomozó híján, de a minden feletti hatalom, Isten betölti ezt a szerepet. Egyéb furfangos talányokról is beszélhetünk, így Aiszóposz rókájának érvelését sem hagyhatjuk ki, mikor a magát betegnek tettető oroszlán kérdőre vonja, hogy miért nem megy be szerény hajlékába: „Bemennék én – felelte a róka –, ha nem látnám, hogy sok nyom megy befelé, de kifelé egy sem”. Számos szépirodalommal foglalkozó személy érdeklődését is felkeltette az enigmatika kérdésköre, köztük Balzac munkásságán ezt nyomon is követhetjük, *A rejtélyben* és a *Maitre Corneliusban* (1831) jelentős szerephez jutnak a deduktív következtetések, hamis nyomok. A nagy orosz realisták műveiben megjelenik a bűn, olykor a nyomozás motívumával, Dosztojevszkij két művében a *Bűn és bűnhődésben* vagy a *Ka-*

ramazov *testvérek*ben ez jól észrevehető. Raszkolnyikov szellemi párba a vizsgálóbíróval pedig a pszichológizáló detektívtörténetnek ad mintát.

Szépen kirajzolódnak a detektívlét ismertetőjelei, viszont szembetűnik, hogy milyen fontos szerepet tölt be a szövegben a nyomozó. Ezáltal állíthatjuk-e, hogy a detektív volna a szöveg hőse? Nehezen. Képzeljünk el egy háromszöget, amelynek csúcspontjain a detektív, a gyilkos és az áldozat helyezkedik el; ez a háromszög a történet motorja. Annak ellenére, hogy a legtöbb szerepet a detektív kapja, és az ő gondolataival osztozunk, nehezen lehetne meghatározni a mű protagonistájaként. Más irodalmi hősökhöz még csak hasonlítani sem lehet – inkább nevezném antihősnek, mint példaértékű személynek. Saját magán kívül nem képvisel senki más, nemhogy egy társadalmi réteget, abszurd volna, ha az emberiség sorsa tőle függene. Fontos elkülöníteni az átlagembertől, személyisége egyéni, még más detektívekhez sem hasonlítható. Számára a gyilkosság nem egy ideológiai törés, egy társadalmilag elfogadhatatlan tény. Munkájára hivatásként tekint, nem kényszerből csinálja, annál inkább etikai kérdés, valamely elvont fogalom vagy az igazságszolgáltatás vezérli cselekedeteit. A háromszög másik csúcspontját a gyilkos testesíti meg, a történet azon szereplője, aki megnyomja a „start” gombot, és ezáltal beindul a cselekmény gépezete a regényben vagy novellában. Antagonistának nem igazán nevezhető, mivel nincs konkrét főhős, akiben kárt tehetne – leszámítva az áldozatot/áldozatokat. És nem utolsósorban vegyük a háromszöget bezáró pontot: az áldozatot. Halála indítja meg a cselekményt a történetben, mondhatni tárgygyá válik, és csak egy megoldandó feladatként szerepel a továbbiakban. Nem szorul emberi együttérzésre, ugyanis az olvasót hidegen hagyja, csakis a detektív módszere érdekli. Nem kíváncsi az igazságszolgáltatásra, sem halálára, azért olvasnak a legtöbben krimit, „mert a detektívregény a lehető legtisztább találós mese” (Eco 2004, 606). Az orvosi diagnóziskészítés, a tudományos kutatás is hasonló találgatásokon alapul. A filozófiának, és a pszichoanalízisnek is hasonló lehetne az alapkérdése, mint a detektívtörténeteknek: ki a tettes? Minden találgatás olyan logikai következtetésekre utal, amelyeket az olvasó is használ nap mint nap.

Ahogy említettem, a főszerepet a detektív tölti be. Viszont a kérdés még mindig fennáll: Ki ő, és mit akar? Lehet egy dilettáns nyomozó, aki bohém szokásokkal bír. Lehet brit nyárspolgár. Lehet egy nyugalmazott belga nyomozó. Idős vénkisasszony. Amerikai bestselleríró. A detektív különlegét irracionális hordozók alkotják: alterlét, nem hétköznapi gondolkodásmód, kívülálló személyiség, bohém szokások; sok esetben transzcendens jelek. Mit akar? Megoldani egy ügyet, mert őt ez élteti.

Pszichoanalitikus megközelítés

Ahogy említettem, dolgozatomban a detektívregények címszereplőivel (is) foglalkozom, meghatározott szempontok alapján kutatom a leírt szövegben szereplő kívülálló alternatív létmódját, és annak következményeit. Kutatásom kísérleti alanya a már sokszor emlegetett Sherlock Holmes. Mit is kívánok vizsgálni rajta? Számomra fel nem fogható Sherlock drogfüggősége.

Fontos kiemelni az ő esetében, hogy kétféle drog létezik: a rejtély és a kokain. Az előbbi hajtja, hogy tökéletessé tegye személyiségét, alapszükséglet ez az életében; az utóbbi viszont csakis alternatívaként szolgál. Hogyan érhető ez? Nem egy kábítószeres detektívről beszélünk, akinek elsődleges örömforrása a kokain lenne, csakis az alapszükséglet, a rejtély hiányában nyúl hozzá. A másik érdekessége felvetésemnek, hogy miért pont a kokain helyettesíti a misztikumot. Mivel az előbbi felsorolt szempontok a személyiség kutatásának a hatáskörébe esnek, így szeretném Sigmund Freud személyiségszerkezetének elvével megközelíteni a címszereplőt.

Freud szerint a személyiség három részből épül fel: az id (ösztön-én), az ego (én), és a szuperego (felettes én). Mindhárom rendszernek megvan a funkciója, viszont együttesen dolgoznak. Az id képezi a biológiai ösztönszükségleteket: éhség, szomjúság, élet védelme, fájdalom elkerülése, és a szexuális kielégítés is ide sorolható. Tehát örömeiv alapján működik. Az ego a való elvnek engedelmessé válik, és az id kielégítésére szolgál, figyelembe veszi a környezeti feltételeket, és annak megfelelően cselekszik. Lényegében a személyiség végrehajtó szerve, amely felülbírálja a cselekedetet, és ezáltal látja el az id impulzusait. A szuperego dönti el, hogy egy cselekedet jó-e vagy sem, valamint a társadalmi értékek és erkölcsi normáinak belső képviselője, amely egyaránt képezi az egyén lelkiismeretét és erkölcsi ideáljáról alkotott képét.

Egy átlagember ideje az előbb felsorolt biológiai szükségleteket tartalmazza, viszont Sherlock esetében még egy ponttal bővül az életfeltételek listája, méghozzá az enigmatikával. Fontos megállapítás ez, ugyanis szoros kapcsolatban áll kokainmámoros kábultságaival. Mivel az id akkor leli örömeit, amikor az enigmatika megvalósul, így az egónak cselekednie kell ez ügyben, el kell látnia az agyat feladatokkal. Viszont ekkor jön az első nehézség: mivel a megbízatások nem mindig vannak, és detektívünk nem igazán kedveli monoton életet, így beteljesedik legnagyobb félelme, az unalom. A semmittevés teljesen kielégíti, hajlamos depresszióba esni, ilyenkor jelennek meg az igazi elvonási tünetei az enigmatika hiánya miatt. Ahogyan Freud is elmondta, abban az esetben, ha az ego nem tudja az id szükségleteit kielégíteni azonnal – pedig annak szüksége volna rá -, akkor a szuperego harcban áll mindkettővel, mivel az általa képviselt normák ezt nem tolerálják, majd rendet próbál teremteni - feltételezéseim szerint ebben a fázisban jelenik meg a kokain alternatívaként. Hogy hipotézisemet alátámasszam, így egy állítással szolgálnék: a kokain használatáért a dopamin a felelős. A dopamin az agyban egy olyan neurotranszmitter, amely az örömeit hatását kívánja megvalósítani – tehát az agy azon területén végzi feladatát, amely az érzelmekért felelős. Magas dopaminszint figyelhető meg akkor, amikor Sherlock egy gyilkosság után kutat – ilyenkor boldog. Ezáltal, ha a dopaminszint alacsony, akkor az ember letargikus állapotba kerül – ezt az állapotot vehetjük észre mikor jelentkezik Sherlock enigmatikaelvonási tünetei. Evolúciós szempontból, mivel a dopamin a „gyönyör” elvén alapszik, és a fajfenntartás, illetve a túlélés az elsősorú feladata, így tudatja az aggyal, hogy milyen tevékenységgel tudja ezt megvalósítani (párázás, táplálkozás). Természetes esetben a táplálkozás és a nemi közösülés csakis rövid időre valósul meg, nem tarthat egy egész délután – ahogyan az enigmatika sem -, ezért a dopaminszintet lehet mesterségesen emelni, erre pedig kiválóan alkalmasak a kábítószeres. Egyes opiátok hatalmas dopamintermelést váltanak ki, így

elárasztják az agyat „gyönyörrel”, és az eufória a magasba emeli az embert. Viszont a kokain furfangosabb ettől, nem a dopamintermelést serkenti, hanem annak a lekötését akadályozza meg, mégpedig úgy, hogy kapcsolódik egy dopamintranszporter molekulához, és megakadályozza funkcióját. Minél több kokain kerül a szervezetbe, annál nagyobb az öröme – kevesebb dopamin kötődik le, viszont a szimuláns anyag megteszi a feladatát. A kokain hatásának első szakaszát le is tudtuk: az eufóriás állapotot. Második szakaszt a hallucináció képezi, amely egy tökéletes elmére hagyatkozva nem szenved hiányt – egy rejtélytelen detektív legfőbb kielégülése. Talán ez az állapot a legmeghatározóbb Sherlock esetében, mivel tud hivatkozni olyan esetekre, amelyeket éppenséggel ő kreál, sokszor emlegetett „elmepadlását” ilyenkor veheti igénybe, és bombázhat ki minden lehetőséget. A freudi pszichoanalízis lényege, az álmok világa is ekkor jelenik meg, a tudatalattiban megfogalmazódott vágyak ekkor teljeseznek be. Viszont a szimuláns anyag sem tart örökké, és így utolsó fázisába érve újra megjelenik a letargia (röviden, nem kell vontatni).

Hermann Helmholtz nézetei szerint a fiziológiai eseményeket meg lehet magyarázni ugyanazokkal az elvekkkel, amelyek a fizikában történnek. Freudra nagy hatással volt az energiamegmaradás elve, miszerint „az energia átalakul, de el nem vész” – ezáltal az embert egy zárt energiarendszernek képzelte el. Minden egyén meghatározott pszichológiai energiával rendelkezik, és ezt nevezte el Freud libidónak (szexuális kielégültség, kéjvágy). Ezeknek az elfojtott erőknek viszont fel kell szabadulniuk. Ha az id szükségleteinek kielégítésére nem kerül sor, akkor ezek az elfojtott erők/vágyak máshogyan próbálnak meg felszínre jutni. Sherlock esetében az ő libidóját nem a szexualitás képezi. Számára a nő csakis minden probléma forrása (mondhatni nőgyűlölőnek), viszont ettől függetlenül neki is van múzsája, méghozzá Irene Adler. Ebben az esetben feltehető a kérdés, hogy vajon aszexuális vagy sem. Így a freudi libidó nála érvényét veszti, és azt más váltja fel, a már sokszor említett enigmatika, amely Sherlock létfenntartásában fontos szerepet játszik. Ezért is tudja a kokain az enigmatika utáni „kéjsóvárgását” kielégíteni.

Metamorfózis

Mielőtt kifejténém véleményemet, elmondanám, hogy a továbbiakban Sherlock Holmes miért szerepel tanulmányomban szinte már vesszőparipámként. Egyrészt a karakter iránt érzett szimpátiám a tettes, másrészt ő az a karakter, aki az 1800-as évek végétől egész napjainkig folyamatosan „porondon van”, és különböző adaptációkat írnak róla – a detektívtörténetek szimbolikus alakja. Nem újszerű állítás, hogy a detektívtörténetek a 21. században „megháborodtak”, ugyanis már Sherlock Holmes idejében megszülettek az első paródiák. Ilyenek voltak: John Kendrick Bangs kötetei, amelyekben Raffles Holmes (R. Holmes és Tsai) göngyölyíti fel a kérdéses ügyeket – sőt, még rokoni szálak is kötik Sherlockhoz –, valamint az újságoknak Shylock Holmes (Shylock Holmes: *Posztumusz emlékiratai*) néven írt egy sorozatot; Robert Barr kreálja Sherlaw Kombost; majd Brett Harte Hemlock Jonest; a francia Maurice Leblance pe-

dig a számomra legérdekesebb változatát hozza létre, Herlock Sholmes (Arséne Lupin Herlock Sholmes ellen) mesterdetektívet. Igazán játékos megoldások születtek, miszerint a következő magánhangzókra az e-o-o-e melódiára szinte már szabályszerűség elvén transzformáltak különböző neveket.

A továbbiakban szeretnék foglalkozni Sherlock Holmes különböző filmes adaptációival, ugyanjól száz feletti a mesterdetektívről készült filmek száma, ami napjainkban is csak növekszik. Érdekes, hogy a filmtörténet kezdetén 1900-ban szenteltek egy rövid részt Sherlock Holmesnak, amely a *Baffled* címet viselte – ez volt az első filmes detektívtörténet-feldolgozás. Jogosan állítható, hogy az összes adaptáció közül Jeremy Brett színészi teljesítménye tudta a legjobban átadni az igazi Sherlock Holmes-hatást – nem beszélve arról, hogy a *The Adventures of Sherlock Holmes* sorozat volt Conan Doyle írásainak a leghűbb adaptációja. Nem is kívánok róla hosszasan értekezni, csak azt feltüntetni, hogy a továbbiakban a művek közötti összehasonlításban ezt a sorozatot tekintem „A” résznek (hypotextus), a hozzá hasonlítottakat pedig „B” résznek (hypertextus).

Az általam kiválasztott Sherlock Holmes-sorozatokban, -filmekben a címszereplők (Sherlock Holmes és John H. Watson) személyiségének a változásait kívántam elsősorban megfigyelni. Kivételesen dr. Watsonnal kezdeném meglátásaim kifejtését, mivel e figura mindeddig nem kapott szerepet tanulmányomban. Mint minden detektívnek, Sherlocknak is van egy krónikása, egy „rajongója”, aki tetteit papírra veti, és megosztja a nagyérdekűvel. Különösebb szerepet nem tölt be, sokszor a detektív és társa közötti viták mutatnak rá az emberi naivságra. Ilyenkor a nyomozó felvilágosítja társát, hogy milyen az, amikor valaki laikusan áll hozzá a nyomozáshoz, és nem használja a józan eszét – a logikára tereli a hangsúlyt. Ilyen a kedves dr. Watson is Conan Doyle történeteiben. Viszont a filmvászonon nincs szükség elbeszélőre, így új tulajdonságokkal kezdték felruházni ezeket a krónikásokat, és naivítását felváltotta vagy a kalandéret, vagy a szülői gondviselés. Három, vagy négy olyan filmről beszélnék, amelyekben ezek szerepet töltenek be. Viszont, hogy egy téma alatt boncolgassam mindkét címszereplőt, így átugornék a sztárszereplőre, Sherlockra. Ahogyan illik, a fő hangsúly a különbségén van, a kirekesztettségén, viszont nála sem maradnak el a változtatások. Az egyik legsúlyosabb a drog használata, mivel nem az enigmatika hiányára utal, hanem konkrét függőségének egy ismertetőjele, mint aki csak kedvtelésből, vagy agyserkentőként veszi igénybe hatásait. A másik jelentős ellentmondás személyiségével szemben a szex mint tabutörés – a pszichoanalitikus megközelítés vizsgálata során alátámasztottam, hogy mekkora szerepet játszik ez a két hatás. És egy újdonság is tetten érhető a filmekben, amely a műfaj túlélési esélyeit növeli: egybeolvadás a szuperhősfilmekkel – ez pedig a gonosz túlzott hangsúlyozása, Moriarty megjelenése antagonistá szereplőként, így Sherlockból hőst hozva létre.

A kiadások sorrendjét követve elsőként a *Sherlock Holmes* (2009) és *Sherlock Holmes: Árnyjáték* (2011) című filmeket emelném ki, amelyekben Robert Downey Jr. és Jude Law játsszák a főszerepet. E filmekre jellemző a kaland és az akció. Watson a hős, aki akkor segít, amikor csak tud, és Sherlock, akit múzsjája, Irene marcangol.

A következő az *Elementary* (2012) című sorozat, magyar fordításban *Sherlock és Watson*. A címmé emelt szó utal Sherlock gyakran használt mondatára, amelyet társához fűz sokszor: „Elementary my dear Watson!”. Míg a magyar fordítás kritizálható, előtte megemlítenék egy fontos szerepet. A sorozat érdekessége, hogy Watson szerepét egy ázsiai nő váltja fel, akit John helyett Joel H. Watsonnak hívnak. Feltételezhetjük, hogy az emancipáció áldozata ebben a sorozatban Watson, viszont a magyar fordítás erre rátesz még egy lapáttal. Joel Watson nem a keresztnévét kapja, ahogyan az Sherlocknál történik, egyértelműen lealacsonyítóan határozzák meg, és Sherlock és Watson néven debütál az elérhetőségi platformokon. Másik érdekesség a drogra kitérve, hogy a legelső rész arról szól, hogy Sherlock apja egy nevelőt rendel fia mellé, mivel drogelvonón volt kezelésen. Ekkor jelenik meg a szülői gondviselés, Joel Watson esetében mondhatni anyainak is. A drog használata ebben az esetben is indokolatlan marad.

Továbbhaladva egyik személyes kedvencem és egyben a legbátrabb adaptáció, a *Sherlock* című sorozat Benedict Cumberbatch főszereplésével. A 19. századot felváltotta a 21. század, tehát történeti sík alapján anakronisztikus. Az első rész nagyon hűen ragaszkodott a *Bíborvörös dolgozószoba* felvezetéséhez, bár később ez a hozzáállás alábbhagy. Ebben az adaptációban kerül a hangsúly a jó és a rossz közötti konfliktusra, Moriarty tevékenységére, amellyel kereszttbe tesz ellenfelének. Talán a superhősfilmek hatására történt ez a jelentős változás, ugyanis elképzelhető, hogy a detektívtörténetek hasonló cipőben járnak manapság, mint a II. világháború, illetve a hidegháború ideje alatt, amikor kifejlődik egy új műfaj, a kémtörténet. Másrészt a filmet abba kellett hagyni a Sherlockot játszó színész miatt, ugyanis a MARVEL szerződése hívta kötelességére, így a BBC egy új detektívtörténettel látja el a befogadót, méghozzá J. K. Rowling *Strike* felügyelőjének adva át a porondot.

A közkedvelt *Dr. House* sorozatot sem hagyhatom ki, hiszen eddigi szempontok számtalanja megjelenik karakterében. A doktori rangot Watsontól kapja, a Gregory House név pedig Sherlock Holmes nevéből kreálódik. Az ő esetében is kihat a magánhangzók melódiája a figyelmes befogadóra. Ahogyan Sherlocknál, úgy nála is beszélhetünk függőségről: az egyiknek a kokain, a másiknak a vicodin. Annak ellenére, hogy a nyomozás orvosi köntösbe van burkolva, a detektívtörténetek minden eszköze jelen van a sorozatban. Akárcsak Sherlock, ő is megszállottja a zenének, hegedű helyett zongorázik. Különcségét modorával tanúsítja, személyiségét pedig csak nagyon kevesen tudják elismerni. A rendező nem kívánta eltitkolni, hogy szándékosan látta el House-t olyan tulajdonságokkal, mint amilyenekkel Sherlock rendelkezik. Merész állítás, de igaz: ő a tökéletes Sherlock Holmes-imitáció.

Irodalom

- Bókay Antal. 2006. *Bevezetés az irodalomtudományba*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Dominic Streatfeild. 2007. *Kokain*. Ford. Kozma Zsolt. Budapest: HVG Könyvek.
- Keszthelyi Tibor. 1979. *A detektívtörténetek anatómiája*. Budapest–Szombathely: Magvető Könyvkiadó.
- Maria Konnikova. 2013. *Mesterelme – Gondolkodj úgy, mint Sherlock Holmes*. Ford. Matolcsi Gábor, Morvay Krisztina. Budapest: HVG Kiadó.
- Sigmund Freud. 1986. *Bevezetés a pszichoanalízisbe*. Ford. Hermann Imre. Budapest: Gondolat.
- Virginás Andrea. 2001. Detektívtörténetek – Klasszikus modell és szubvertált méretben. *LélekJelenLét* II (5).

ATYÁK VAGY VŐLEGÉNYEK?

A korinthosziakhoz írt első levél két református fordításának összehasonlító elemzése

A dolgozat célja összehasonlítani Pál apostol első, korinthusiakhoz írt levelét a Károli-biblia 1908-as revideált változatában és a revideált új fordítású Bibliában (RÚF), különös tekintettel azokra a különbségekre, amelyek vélhetően a fordítók világgépével lehetnek összefüggésben. Ilyen ígehely például az 1Korint hus 7:36–37, ahol a régebbi fordítás az apákat szólítja meg, az új viszont a házasulandó férfiaknak címezi ugyanazt az intelmet.

Megvizsgálom, hogy az eltérések eredeztethetőek-e a két (három?) korszak közötti különbségekből. A markáns különbségek esetén kísérletet teszek arra, hogy megállapítsam, a két változat közül melyik illeszkedik koherensebben a bibliai szöveg univerzumba, és végül, de nem utolsósorban arra is kísérletet teszek, hogy megállapítsam, a két fordítás tekinthető-e ekvivalensnek.

Kulcsszavak: Pál apostol, fordítás, Károli-biblia, Revideált új fordítású Biblia

Bevezető

Dolgozatomban Pál apostol első, korinthosziakhoz írt levelének két fordítását hasonlítom össze, nevezetesen a Károli-biblia 1908-as revideált változatát (a továbbiakban HUNK) és a 2014-es revideált új fordítású Bibliát (a továbbiakban: RÚF). Egy nagyobb dolgozat része ez a munka, amelyben ilyenformán Pál apostol minden fennmaradt levelét összevetem majd.

Munkámban igeversről igeversre haladva hasonlítom össze a RÚF és a HUNK szövegét. Munkám célja annak megállapítása, hogy az első korinthoszi levél két fordítása között melyek a legmarkánsabb különbségek, melyik változat állhat közelebb az eredetihez, és hogy ekvivalensnek tekinthető-e a két fordítás.

Azért esett Pál apostol leveleire a választásom, mert az evangéliumok mellett e levelekben találjuk meg a kereszténység magvát, e levelekben minden keresztény teológiai kulcsinformációt fellelhetünk, sőt, még az első századi gyülekezetek mindennapi életébe is betekintést nyerhetünk. Ezek a gyülekezetek korántsem ideálisak, a dolgozatban tárgyalt korinthoszi gyülekezet például rendkívül megosztott, mégpedig több fronton is. Egyrészt aszerint, hogy melyik apostolra esküdtek, másrészt választófalak húzódtak gazdag és szegény, zsidó és görög között is. A gyülekezet tagjai közt megtalálható a szexuális erkölcstelenség és a túlzott aszkézis is. E problémák közül némelyek ismerős lehetnek, némelyek távol esnek tőlünk. Pál egyes megnyilvánulásai is furcsán, sőt, olykor sértőnek hatnak. Az a világ, amelyben élt, nyilvánvalóan sok tekintetben különbözött a mienktől, mint ahogyan különbözött a tizenhatodik vagy a huszadik század elejének Magyarországtól is. A bibliafordítás rendkívül érzékeny terület, a fordítónak talán sehol máshol nem kell ennyiféle részrehajlással megküzdenie. Elkerülhetetlen, hogy bizonyos mértékben befolyásolja saját világnézete, nevezetesen, hogy keresztény-e vagy ateista, esetleg agnosztikus. A nem hívő bib-

liafordító esetében is naiv dolog teljes semlegességet feltételezni, hisz ahol a hívő bibliatudós az ellentmondásmentességet keresi és harmonizációra hajlamos, addig az ateista bibliafordító lehet, hogy ott is ellentmondást keres, ahol nincs. A Biblia világnézetek gyűjtőpontjában áll, itt tetszik vagy nem, senki sem lehet semleges. Azonban mindenkinek meg kell maradnia a tudományosság területén és különválasztani azt, amiben hisz attól, amit bizonyítékok alapján is állítani tud. Ez egyformán érvényes keresztényre és ateistára.

Egyrészt azért esett a választásom konkrétan erre a két fordításra, mert mindkét fordítás református, vagyis egyrészt elvileg azonos világnézetű, másrészt szakmailag kiváló. A magyar kultúrtörténet szempontjából a református bibliafordítások (különösen a Károlyi-biblia) a legjelentősebbek. A magyarság nagyobb része ugyan majdnem mindig katolikus volt, de a hiteles bibliafordítás és -olvasás inkább volt a protestánsok szívügye. Jól illusztrálja ezt az a tény, hogy a legrégebbi magyar katolikus bibliafordító, Káldi György fordításának előszavában így ír: „Tovább is ellehetett volna a mi nemzetünk a magyar Biblia nélkül, meglegedvén az igaz tanítónak magyarázásával” (Zvara 2003, 218).

Azért is érdekes összevetni e két református fordítást, mert a kettő között legalább egy, de inkább több paradigmaváltás zajlott. Először is elválasztja őket a két fordítás között lezajlott szexuális forradalom, amely ugyan az egyházra nem hatott olyan mértékben, mint általában a világra, de egyes igehelyek fordításában ez a hatás nagyon is tetten érhető. Ugyanakkor a forrásként használt görög szövegekben is különbség mutatkozik. Nagy általánosságban elmondható, hogy míg a HUNK a Textus Receptus névvel illetett kéziratcsoportra hagyatkozik, addig a RÚF nagymértékben a XIX-XX. századi szövegkritika által kialakított textusra hagyatkozik. Károlyi Gáspár bibliafordításának előszavában kifejezetten sok forrást említ meg, ami arra utal, hogy a fordításban rendkívül alaposan mérlegelt. Név szerint megjelöli Tremellius, Vatablus, Sebastian Münster és Sancte Pagninus fordításait (vö. Zvara 2003, 179, 180, 188). Mint mondja, a Septuagintát, az Ószövetség i. e. 300 körül íródott görög fordítását is használta. A Vulgata editióra is támaszkodott, ami differenciált világlátásról árulkodik, hisz ez a fordítás Hieronymus, azaz Jeromos negyedik századi latin fordítása, amelyet a mereven protestánsellenes Tridenti Zsinat egyetlen engedélyezett bibliaváltozatnak mondott ki. Károlyi azonban nem az egy évezreddel későbbi katolikus egyház aranyborjóját látta benne, hanem egy sokszor hibás, de mindazonáltal nem ördögtől való bibliafordítást, amely szellemében még meg is egyezik a reformáció programjával.¹ Károlyi a korábbi részleges magyar nyelvű fordításokra is támaszkodott, név szerint említi Heltai Gáspár és Melius Juhász Péter fordításait. Mindezekon kívül, mint mondja, olykor a héber és görög szövegeket is megtekintette. Ezekben az esetekben a Textus Receptus valamelyik változatáról lehetett szó.

E munkában azonban nem Károlyi eredeti szövegét, a Vizsolyi Bibliát vettem figyelembe, hanem elsősorban annak 1908-as, revideált változatát. Döntésemet az indokolta, hogy munkámban nem a diakrón nyelvészeti szempont érvényesítése az elsődleges, és ezért célszerűbbnek tartottam a Károlyi-szöveg legkiforrottabb változatát vizsgálni, minthogy ez tekinthető ennek a

1 A Vulgata ugyanis a maga korának népnyelvén szólalt meg.

régebbi szövegtípusnak legrepresentatívabb, legjobb, széles körben² használt magyar képviselőjének. A revízió 1908-as kiadását húsz évnyi munka előzte meg, de a célkitűzéseit figyelembe véve ez nem is csoda: „1. Ne új fordítás legyen, hanem 2. Károlyi szövegének pontos átvétele úgy, hogy 3. alkalmazkodjon a mai kor kívánalmaihoz, de őrizze meg ódonszerűségét és „bibliai zamatát”, ugyanakkor 4. vegye figyelembe a bibliai tudományok friss eredményeit, de 5. a protestáns egyházak tanításával nem egyező tételek ne kerüljenek be a fordításba, 6. a régi és új változat között csak a helyes és nyelvtani szabatosság követelte eltérések engedtetnek meg, 7. kerülni kell minden megütközést vagy botrányt okozó újítást olyannyira, hogy 8. a közmondászerű változások, még ha hibásak is, maradjanak meg a szövegben” (Pogány 2008, 113).

A revideált új fordítású Biblia (RÚF) előszavából megtudhatjuk, hogy az Újszövetség fordításában a 27. kiadású Nestle Aland Novum Testamentum Graece szövegére támaszkodtak. Míg a Textus Receptus különféle változatai közül elsősorban az ún. bizánci szövegtípust veszik figyelembe (a legtöbb ránk maradt kézirat e típusba sorolható), ezek a görög szövegek a nyugati szövegtípusra építenek. Az újabb változatú görög szövegek régebbi kéziratokra támaszkodnak (pl. Sinaiticus, Vaticanus, Alexandrinus), mint a Textus Receptus, ám vannak teológusok, akik szerint attól, hogy régebbiek, még nem feltétlenül állnak közelebb tartalmukban az autografákhoz (azaz az eredeti, apostoli, mára már elveszett kéziratokhoz).

A Textus Receptus az Erasmus által összeállított görög biblia, amely maga ugyan viszonylag kis számú kéziratot vett figyelembe, azonban ezek a kéziratok meglehetősen reprezentatívak voltak, hisz (Borzási István szerint) a kéziratok mintegy 98 százaléka a Textus receptus, más néven csoportjába sorolható. A Textus Receptus nagymértékben a keleti ortodox egyház szövegeire épít. Hívei a kritikai szövegnél jobb szövegváltozatnak tartják. Egyik legerősebb érvük, hogy a Sinaiticus és a Vaticanus kéziratok –amelyeket a kritikai szöveg hívei a két leghitelesebb, legmegbízhatóbb kéziratnak tartanak – csupán az evangéliumokban 3036 helyen térnek el egymástól (vö. Borzási 2014, 50). A Textus Receptus hívei úgy gondolják, hogy erős ariánus hatás alatt álltak e kéziratok írnokai, és feltételezik, hogy szándékosan változtattak az eredeti szövegen. A változtatások ennek megfelelően gyakran Jézus szerepét, súlyát kisebbítik. A kritikai szöveg védelmezői szerint azok az igehelyek, mondatok, szavak, amelyek e legrégebbi kéziratokban nem lelhetőek fel, későbbi betoldások, és ezért nem igaz az a vád, hogy az újabb Bibliák elhagynának valamit. Úgy gondolják, ma az eredeti autografákhoz közelebb álló Bibliával rendelkezünk, mint a reformáció korának tudósai. E vita eldöntése nem célja a dolgozatnak.

Mi haszna egyáltalán két bibliaváltozat összehasonlításának?

„Minden tekintetben sok.” Az, hogy pontosan mi áll a kereszténység, a világ legfejlettebb, legélhetőbb civilizációi vallásának szent könyvében, nem lehet közömbös. De nem elégedhetünk meg annak a ténynek a konstatálásával, hogy a Biblia számos változatban létezik, még akkor

² Az 1938-as Károlyi-revízió Pogány György szerint nem örvendett túlzott népszerűségnek, az 1975-ös revízió pedig teljesen új fordítást eredményezett. Egyébként ez az újabb, nyugati szövegtípusra alapozott fordítás lett a RÚF alapja is, rengeteg igevers szóról szóra megegyezik.

sem, ha ezek a változatok elég nagy részben megegyező tartalmúak. Minél pontosabban tudjuk, mi állt az autografákon, annál jobb. Világnézettől független ez a megállapítás, hisz a Biblia meghatározóan fontos történelmi forrás. Másrészt olyan irat a Biblia, amely rengeteg életet befolyásol, a keresztények elvileg a Biblia állításaira alapozzák életüket, ezért fontos, hogy a fordítás minél hitelesebb legyen. Ha hiszünk a Biblia ihletettségében, akkor azért fontos ez, mert a Biblia Isten szava, ha nem hiszünk az ihletettségében, akkor pedig azért, hogy kimutathassuk pusztán emberi voltát. Én magam evangéliumi, protestáns keresztényként hiszek a Biblia ihletettségében, és ezért úgy gondolom, a Biblia nem szorul védelemre, az objektív, őszinte, kutató, kérdező hozzáállás a célravezető.

A korinthuszi levél

Pál apostol első, korinthusziakhoz írt levele egyike azoknak az episztoláknak, amelyet a szkeptikus, nem keresztény tudósok is hiteles első századi iratnak tartanak. Nagyjából 56-ra vagy 58-ra datálják. Korinthosz Achája tartomány fővárosa volt. A görög szárazföldhöz csatlakozó keskeny átjárón Kelet és Nyugat között közvetített. Ebben az időben híres és hírhedt város. Híres, mert gazdag kereskedőváros, igazi metropolisz. Mary Ann Getty szerint a legjelentősebb görög város lehetett (vö. Getty 1994, 7), Athén ugyanis eddigre már elveszítette egykori jelentőségét. Hírhedt, mert a nagy gazdagság (a mai nagyvárosokhoz hasonló módon) sok erkölcsileg züllött embert is odavonzott. Korinthoszt a korabeli világban szexuális kicsapongásai kapcsán emlegették, Mathew Henry szerint a Korinthuszi nő a korabeli nyelvhasználatban mindenhol női prostituáltat vagy promiszkuis nőt jelentett.

Pál 50 körül, második missziós útján jött ide. Lukács szerint 18 hónapig tartózkodott itt. A Korinthuszi gyülekezet, mint mondtuk, görögökből és zsidókból állt. A zsidók nem csak az egykori Izrael területéről érkeztek, hanem Rómából is, ugyanis Claudius császár büntetésből számos római zsidót is idetelepített, mert – Suetoniustól tudjuk – állítólag egy bizonyos „Chrestus” miatt zavargásokat szítottak. Számos zsidó viszont Palestinából érkezett ide, közülük sokan rabszolgaként, másokat pedig a város kereskedelmi lehetőségei vonzottak. A 18 hónap után Pál levelekben tartotta a kapcsolatot a korinthuszi gyülekezettel. E levelek tele vannak a hétköznapi, praktikus kérdésekre adott válaszokkal, de általánosabb teológiát, vagy éppen költészetet is tartalmaznak. Mindkettőre jó példa az episztola 13. fejezete, közismert nevén a szeretet himnusa. Feltételezhető, hogy a fennmaradt két levél mellett voltak más Korinthuszi levelek is, erre látszik utalni a 1.Kor 5, 9-13 szakasz.

Kisebb különbségek a két fordítás között

A két fordítás között sok kisebb-nagyobb különbség van, de ez minden fordításnál így van, hiszen ugyanazt a két szöveget még két kortárs fordító sem fogja szóról szóra ugyanúgy fordítani. Szembeötlő különbség a két fordítás között, hogy Károlyi és fordítótársai előszeretettel alkal-

mazzák a szenvedő szerkezeteket. Ebben időnként a RÚF fordítói is követték a régi fordítást, leginkább a liturgikus szóhasználatba bejáródott frázisokat hagyták meg archaikus formájukban, pl.: „és hálát adva megtörte, és ezt mondotta: „Vegyétek, egyétek, ez az én testem, amely tiérettetek megtöretik, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre” (1Kor 11,24). A híres szószerkezeteket (pl. tükör által homályosan) is meghagyták közismert formájukban.

Összességében azonban a RÚF a mai olvasó számára könnyebben érthető, nemcsak szókincsének korszerűsége miatt, hanem elsősorban a „magyarosabb”, könnyebben érthető, mai fülünknek természetesen hangzó mondatszerkesztése okán. Például ilyen esetekről van szó:

1Korinthosz 9,10

Református új fordítású Biblia	Károli-biblia 1908
...vagy teljes egészében értünk mondja ezt? Bizony, értünk íratott meg, hogy aki szánt, azzal a reménységgel szántson, és aki csépel, azzal a reménységgel csépeljen, hogy részesedik a termésből.	Avagy nem érettünk mondja-e általában? Mert mi érettünk íratott meg, hogy a ki szánt, reménység alatt kell szántania, és a ki csépel, az ő reménységében részesnek lennie reménység alatt.

A konkrét igeversek összehasonlításában elsősorban a jelentésbeli különbségeket vettem figyelembe. Nem számoltam a különbségek közé azokat az eseteket, ahol a HUNK által használt szó már elavult, túlon túl archaikus, de teljesen ugyanazt jelenti, mint a RÚF változata:

1Korinthosz 1,1

Református új fordítású Biblia	Károli-biblia 1908
Pál, Krisztus Jézusnak Isten akaratából elhívott apostola és Szószthenész <i>testvér</i>	Pál, Jézus Krisztusnak Isten akaratából elhívott apostola, és Sosthenes, az <i>atyafi</i> .

Megjegyzem, ugyanebben az igeszakaszban, az 1Kor 1,1-ben szórendi változást is láthatunk, egyik helyen Jézus Krisztust, másik helyen Krisztus Jézust írt a fordító. Ebben az esetben ez a változtatás a kéziratok közötti különbségekből ered. A legtöbbször csupán árnyalatnyi különbségekkel találkozunk, a két fordítás megoldása a legtöbbször lényegében szinonim:

1Korinthosz 10,4

Református új fordítású Biblia	Károli-biblia 1908
...és mindnyájan ugyanazt a lelki italt itták, mert a lelki kősziklából ittak, <i>amely velük ment</i> . Az a kőszikla pedig Krisztus volt.	És mindnyájan egy lelki italt ittak, mert ittak a lelki kősziklából, <i>a mely követi vala őket</i> , e kőszikla pedig a Krisztus volt.

Ilyen, nem drasztikusan, de árnyalatnyian azért különböző igehelyből összesen huszonhatot számláltam össze.³

3 Az apró különbségeket tartalmazó igehelyek a következők: 1Kor: 2,14; 4,13; 4,15; 5,1; 6,20; 7,5; 7,26; 7,34; 8,7; 9,20; 10,4 ; 10,5; 10,16; 10,28 ; 10,33; 11,16; 12,6; 12,10; 12,31; 15,36; 15,44; 15,45; 15,55; 16,12; 16,15; 16,17.

Markánsan különböző igeszakaszok

Olyan esetek is vannak, ahol számottevő a különbség, sőt, olykor egyenesen antinomikus viszony áll fenn a két fordítás között. A továbbiakban ezeket az igeszakaszokat veszem egyesével górcső alá.

1Korinthosz 3,9

Református új fordítású Biblia

Mert *mi Isten szolgálatában állunk*, ti pedig Isten szántóföldje, Isten épülete vagytok.

Károli-biblia 1908

Mert Isten munkatársai vagyunk: Isten szántóföldje, Isten épülete vagytok.

A két fordítás közti különbség ugyan nem drasztikus, de mégsem ugyanazt jelentik. Nem mind-egy, hogy valaki munkatárs valakinek, vagy a szolgálatában áll.

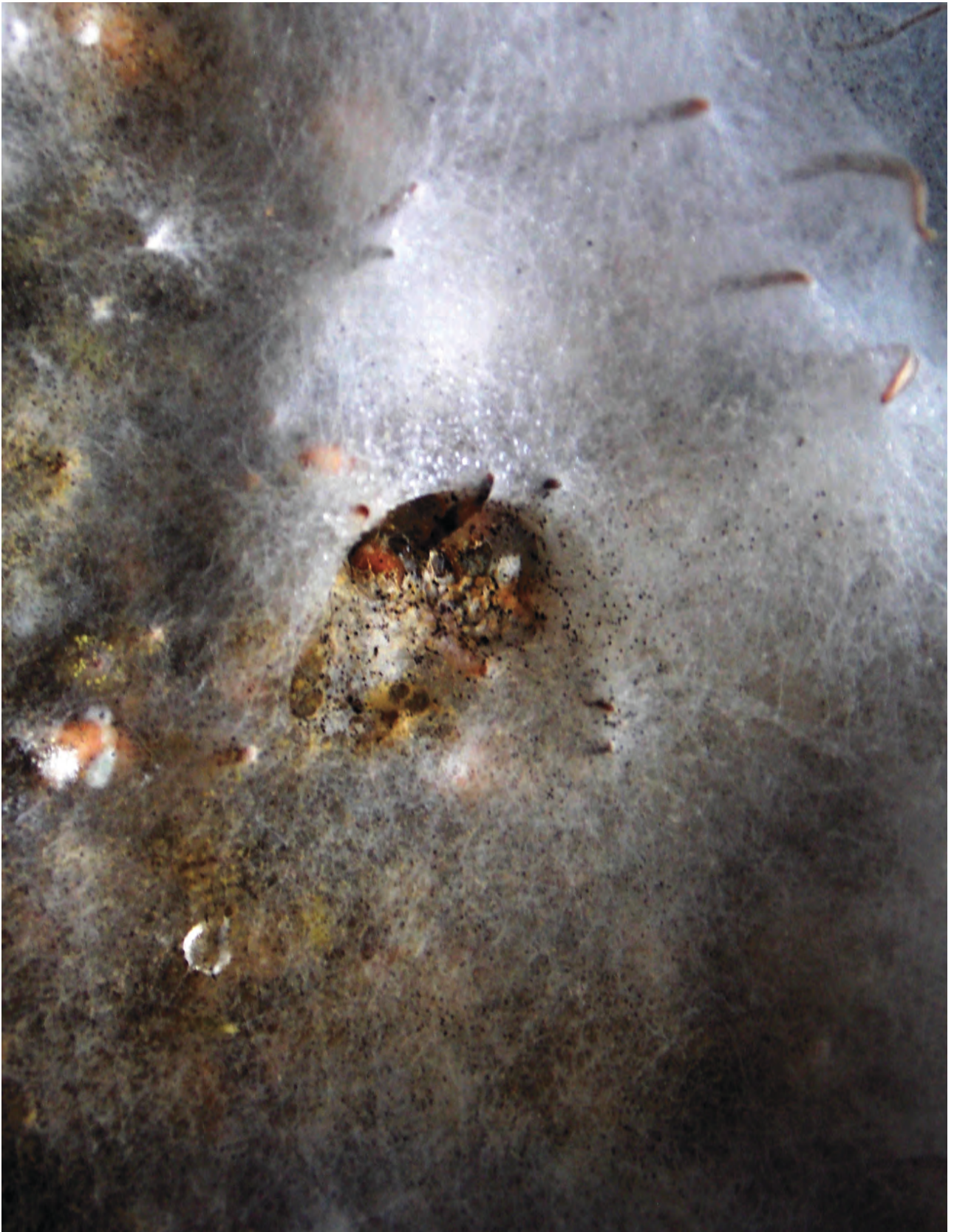
A kontextus a következő: Pál a különböző tanítókra esküvő és egymással acsarkodó korinthosziakat arra inti, hogy ő, Apollós és Kéfás (azaz Péter apostol) mind csak ültetnek, a növekedést, a fejlődést Isten adja. Tehát a tanítók Isten alárendeltjei. Ez tehát a RÚF értelmezése felé látszik billenteni a mérleg nyelvét.

Érdekes azonban, hogy mind a Textus Receptus, mind a Nestlé Aland a synergoi (συνεργοί) kifejezést használja, amely munkatársakat, „együtt dolgozókat” jelent. Ez a kifejezés vonatkozhatna elvileg arra, hogy Pál, Apollós és Kéfás egymás munkatársai, az Úr szolgálatában. Azonban a Nestlé Aland nem tartalmaz egy olyan kifejezést sem, amelyet szolgálatnak lehetne fordítani, így a RÚF itt (félre)értelmező fordítást ad.

Tudtommal a RÚF az egyetlen magyar nyelvű fordítás, amely Isten szolgálatában állásnak fordítja ezt a kifejezést. A HUNB, azaz a Magyar Bibliatársulat új fordítású Bibliája is munkatársakat említ, pedig ez a fordítás az esetek túlnyomó részében szóról szóra azonos a RÚF-fal. A magyar nyelvű katolikus bibliák is mind munkatársi viszonyról beszélnek, de még a három leginkább mérvadó angol verzió (KJV, NIV, ESV) is mind a Károlyi-féle változatot támogatja.

Unikális jellege ellenére nem légből kapott e megoldás, mert a szöveggörnyezetben globálisan valóban ez a helyzet, a tanítók Isten alárendeltjei, az ő szolgálatában állnak. Azonban nem lehet véletlen az, hogy az apostol lokálisan, ezen az igeversen belül egy familiárisabb viszonyra utaló szót használt. Az Isten munkatársaként megjelenő ember nagyobb méltóságot kap, Istenhez való kapcsolata személyesebb. Ez a fajta fogalmazásmód egyébként még az Ószövegetől sem idegen, a Teremtés könyve Ábrahámot Isten barátjának nevezi.

A RÚF tehát elveszít egy jelentésárnyalatot és nem kompenzálja az olvasót, hisz az árnyalás helyett csupán parafrázálja a szövegben már amúgy is megjelenő tartalmakat.

1Korinthosz 6,4

Református új fordítású Biblia

Ha tehát a mindennapi élet ügyeiben pereskedtek, akkor azokat ültetitek a bírói székbe, akik semmit sem számítanak a gyülekezet előtt?

Károli-biblia 1908

Mert Isten munkatársai vagyunk: Isten szántóföldje, Isten épülete vagytok. Azért ha életszükségre való dolgok felől van törvénykezétek, a kik a gyülekezetben legalábbvalók, azokat ültessétek le.

Az 1Kor 6,4 kontextusa a következő: egyesek a korinthuszi gyülekezetben oly mértékben képtelenek voltak a megegyezésre, hogy ügyüket a világi törvényszék elé vitték. Emiatt feddi őket az apostol. Felhozza, hogy a gyülekezet tagjai angyalokat fognak megítélni, így hát miért nem tudtak egy gyülekezeti tagot megkérni arra, hogy ítélkezzen ebben a hétköznapi ügyben, és ehelyett miért azokat kéri fel ítélkezni maguk között, akik nem számítanak a gyülekezet előtt (ti. a nem keresztény, világi bíróságot).

A fordítások közötti különbség az, hogy még a HUNK szerint a hétköznapi élet ügyeiben a gyülekezet legkevésbé megbecsült tagjait kell felkérni bírászkodni, addig a RÚF az előző versek feddő hangnemét folytatva szemére veti a korinthusiaknak, hogy a gyülekezeten kívülieket kéri fel bírónak.

Az igehelyek fordításai közti különbség nem a kéziratokból ered, azok azonos szöveget tartalmaznak. A különbség kulcsa a kathizete (καθίζετε) igében keresendő. Az ige kijelentő módban áll, ami a RÚF változatát látszik hitelesíteni.

Pusztán gyakorlatias megfontolások alapján is a RÚF fordítása látszik hitelesnek. Pál nyilvánvalóan nagyon is tisztában volt a gyülekezeti tagok gyarló voltával, és ezért nem valószínű, hogy a legkevésbé megbecsült gyülekezeti tagokra bízta volna, hogy igazságot tegyenek két peres fél között. Az ezután következő igevers is jobban illeszkedik a RÚF értelmezéséhez: „Meggzégényítéstekre mondom: Hát nincs ti köztetek egy bölcs ember sem, a ki ítéletet tehetne az ő atyjafiai között?” (1Kor 6,5)

Mi szól tehát a HUNK megoldása mellett? Nem sok, azon kívül, hogy elképzelhető, hogy Pál költői túlzással élt. A többi magyar nyelvű fordítás is mind a RÚF értelmezéséhez hasonló módon járt el. Érdekes, hogy az angol nyelvterületen a Károlyi-bibliával hasonló státusszal bíró King James Bible viszont a HUNK megoldását követi.

1Korinthosz 6,9

Református új fordítású Biblia

9 Vagy nem tudjátok, hogy igazságtalanok nem örökölhetik Isten országát? Ne tévelyegjete: sem paráznák, sem bálványimádók, sem házasságtörők, *sem bujálkodók, sem fajtalanok,*

Károli-biblia 1908

9 Avagy nem tudjátok-é, hogy igazságtalanok nem örökölhetik Istennek országát? Ne tévelyegjete; se paráznák, se bálványimádók, se házasságtörők, *se pulyák, se férfiszéplősítők,*

Ez a nyugati kereszténység egyik legvitatottabb igeverse, minthogy a homoszexualitást elítélő három újszövetségi igeverse egyike. A homoszexualitás egyházi elfogadtatását sürgető köröknek köszönhetően a bibliát kutató „laikus” keresztények is sokan megismerhették az arsenokoitai (ἀρσενοκοῖται) görög szót, amelyet a RÚF fajtalanoknak, a HUNK pedig férfiszexuálisoknak fordít. Az arsenokoitai összetett szó, az arrhen férfit, a koite pedig szexuális kapcsolatot jelent, ezek szerint tehát mai tükörfordítása férfiakkal szeretkező lenne. Bűnös kapcsolatról lévén szó, az ókori szövegben ez vagy valamilyen parázna nőt jelent, vagy férfiakkal szeretkező férfit. Minthogy a görög szó grammatikailag hímnemű, úgy gondolom, itt férfiakkal szeretkező férfiről lehet szó. A Strong's Greek egész egyszerűen homosexualnak fordítja e szót. A RÚF ezzel szemben a fajtalanok szót tette e helyre. Ez – ha a múltban esetleg jelenthetett is szűkebb értelemben homoszexualitást – mára általános értelemben perverziót jelent.

Az előtte szereplő görög szót, a malakoit (μαλακοί) is különböző módon fordítják, a RÚF bujálkodókat, még a HUNK pulyákat említi. A pulya szó a tájnyelvben a legismertebb gyerek jelentés mellett jelenthet puhányt is. A Strong's Greek ebben az esetben effeminate-et ír (<https://biblehub.com/greek/3120.htm>), ami nőiest jelent, és megjegyzi, hogy figuratív értelmű jelentése catamite, amely homoszexuális kapcsolatban részt vevő férfit vagy fiút jelent.

Itt is azt látjuk, hogy a RÚF, az arsenokoitai szóhoz hasonlóan egy általánosabb szót, a bujálkodót alkalmazza, és így az igehely nem a homoszexualitást, hanem általában véve a szexuális perverziókat ítéli el. Minthogy a modern olvasó számára nem magától értetődő, hogy a homoszexualitás kölcsönös megegyezésen alapuló változata perverzió-e vagy nem, itt arról szól a vita, hogy bűn-e a homoszexualitás a Biblia szerint.

Anélkül, hogy erről a konkrét igehelyről ítéletet mondanék, úgy gondolom, Pál apostol bűnnek tartotta a homoszexualitást, sőt, úgy vélem, hogy ez a kijelentés vitán felül áll, semmilyen épkezláb érvet nem lehet ellene felhozni. Zsidó volt és farizeusi háttérű, az Apostolok cselekedeteiben is szereplő Gamálielnek, a Szanhedrin tekintélyes tagjának tanítványa. Farizeusként a lévíták könyvét nyilvánvalóan ismerte és Isteni ihletettségűnek tartotta, a Léviták könyve pedig így ír a RÚF fordításában: „Férfival ne hálj úgy, ahogy asszonnyal hálnak. Utálatosság az” (3Mózes 18:22). Arra sem utal semmi, hogy megtérése után megváltoztatta volna véleményét ezzel kapcsolatban, mint ahogyan egyetlen olyan igehely sincs, amely arra mutatna, hogy az újszövetségi teológia feloldotta volna az Ószövetség ilyen irányú tilalmait, így biztosan állítható, hogy Pál nem változtatta meg erről véleményét.⁴

De a konkrét szöveghelynél maradva: melyik forma tűnik valószínűbbnek? Úgy vélem, a fent említett görög szójelentések, a kérdéses szavak grammatikai hímneme miatt a HUNK fordítása látszik valószínűbbnek. A fordítások nagyobb része egyébként a szöveget a HUNK értelmében fordítja, de vannak kivételek.

4 Ennek fényében még abban az esetben is, ha az Újszövetség homoszexualitást tiltó igeversei valóban nem a homoszexualitásról beszélnének (mint ahogyan egyes liberális teológusok gondolják), annál többet akkor sem lehetne állítani, mint hogy az Ószövetség tiltja, az Újszövetség pedig nem említi a homoszexualitást. Tehát a különféle ún. meleg keresztény mozgalmak nem hoznak semmiféle komolyan vehető bibliai érveket.

1Korinthosz 7,15

Református új fordítású Biblia

15 Ha pedig a hitetlen házastárs válni akar, váljék el, nincs szolgaság alá vetve a hívő férj vagy a hívő feleség az ilyen esetekben. *Mert* arra hívott el minket az Isten, hogy békességben éljünk.

Károli-biblia 1908

15 Ha pedig a hitetlen elválí, ám váljék el; nem tettett szolgaság alá a keresztyén férfiú, vagy asszony az ilyen dolgokban. *De* békességre hívott minket az Isten.

A két változat között látszólag csak kis különbség van, az ógörög *de* (δε) kötőszó két különböző fordítása. A református új fordítású Biblia *mertnek*, a Károlyi pedig *denek* fordítja. A *mert* okhatározói mellékmondatot vezet be, a *de* pedig egy ellentétes mellérendelő kapcsolatra utal. A RÚF értelmezésében a hitetlen házastárstól való elválás engedélyezett abban az esetben, ha a hitetlen házastárs válni akar, abból az okból kifolyólag, hogy a hívőket Isten békés életre hívta el. A HUNK értelmezésében a hitlentől való elválás engedélyezett ugyan, ha a hitetlen házastárs akarja ezt, de ha csak lehet, ezt el kell kerülni, mert Isten békére hívta el a hívőket, a házastársak elválása pedig a béke ellentéte, a házastársak eggyé vált testének szétszakítása.

Úgy vélem, ebben az esetben a szöveg folytatása nagyon nagy segítséget nyújthat annak eldöntésében, melyik lehetett az autografikus verzió:

„16 Mert mit tudod te, asszony, vajon megmentheted-e a férjedet? Vagy mit tudod te, férfi, vajon megmentheted-e a feleségedet?” (1Kor 7,16, RÚF)

A RÚF értelmezésében e szöveg parafrázisa valahogy így hangozna: ha hitetlen házastársad válni akar, válj el tőle nyugodtan, hiszen nem tudhatod, hogy a házastársad lelkének megmentéséért folytatott küzdelmed sikerrel jár-e vagy nem, így nincs értelme vele összezárnod magad. Ugyanez a HUNK értelmezésében: ha a hitetlen házastársad válni akar, rendben, legyen, de ha csak lehet, kerüld el a válást, mert egyrészt békességre hívott el minket az Isten, másrészt nem tudhatod, azáltal, ha együtt maradsz házastársaddal, nem hatsz-e rá az évek során oly módon, hogy végül ő is megtér neked köszönhetően.

Noha mindkét változatnak megvan a maga belső logikája, úgy gondolom, hogy ebben az esetben Károlyinak volt igaza. A 17-es igeverssel is azt hiszem, az ő változata harmonizál jobban, még a RÚF fordításában is: „Csak a mint kinek-kinek adta az Isten, a mint kit-kit elhívott az Úr, úgy járjon” (1Kor 7:17). Pál apostol világlátásához is jobban illik a HUNK változata, hiszen Jézus, akit Pál apostol istennek tartott, a válás intézményéről azt mondta, hogy azt az Úr csak a zsidók kemény szíve miatt adta, így tehát a válás nem Istennek tetsző tett.

1Korinthosz 7,21

Református új fordítású Biblia

21 Rabszolgaként hívattál el? Ne törődj vele! Ha viszont szabadabb lehetsz, inkább élj azzal!

Károli-biblia 1908

21 Szolgai állapotban hivattattál el? Ne gondolj vele, sőt ha szabad lehetsz is, inkább élj azzal.

Ez a rész szinte közvetlenül az előző után következik, és ezúttal is hasonló a fordítások közötti viszony, legalábbis abban, hogy ezúttal is a RÚF adja a liberálisabb értelmezést. A szöveg értéséhez hasznos tudni, hogy a rabszolgaság az ókori világban nem kizárólag az emberszámba sem vett, beszélő szerszámként kezelt embereket jelentette, a doulos-ok jómódúak is lehetek, bizonyos esetekben akár gazdájuk pénzügyeit is kezelhették (ESV commentary, 1Cor 7:21). Mindazonáltal természetesen jobb volt szabadnak lenni, mint rabszolgának. Nekünk, 21. századi olvasóknak nyilván a RÚF változata állhat közelebb a szívünkhöz, de ez a kérdés nem könnyen dönthető el. Újfént fontos ismernünk a kontextust:

„17 Egyébként mindenki éljen úgy, ahogy az Úr adta neki, ahogy az Isten elhívta: így rendelkezem minden más gyülekezetben is. 18 Körülmetélten hívatott el valaki? Ne tüntesse el! Körülmetéletlenül hívatott el valaki? Ne metélkedjék körül! 19 Sem a körülmetélkedés, sem a körülmetéletlenség nem ér semmit, egyedül Isten parancsolatainak a megtartása fontos. 20 Mindenki maradjon abban a hivatásban, amelyben elhívott. 21 Rabszolgaként hívatál el? Ne törődj vele! Ha viszont szabaddá lehetsz, inkább élj azzal! 22 *Mert az Úrban elhívott rabszolga az Úr felszabadította, hasonlóan a szabadként elhívott a Krisztus rabszolgája.* 23 *Áron vétettetek meg: ne legyetek emberek rabszolgái!* 24 *Mindenki abban maradjon meg Isten előtt, testvéreim, amiben elhívott*”⁵ (1Kor 7, 17-24, kiemelés tőlem).

Az, hogy a 21.vers melyik fordítását fogadjuk el hitelesebbnek, nagy mértékben múlik a kiemelt szakaszok értelmezésén. A RÚF fordítói nyilván elsősorban a 23. verset tarthatták szem előtt („áron vétettetek meg: ne legyetek emberek rabszolgái!”). Az azt megelőző mondat („Mert az Úrban elhívott rabszolga az Úr felszabadította, hasonlóan a szabadként elhívott a Krisztus rabszolgája”) az ő értelmezésükben azt jelentené: a földi jogviszonyoknak nem kell túlzott jelentőséget tulajdonítani, mert azok nem érvényesek Isten országában, ezért a hívó ne tegye életcéljává a szociális létrán való feljebbjutást, mindazonáltal ha lehetősége rá, éljen vele, mert nem helyes, hogy ember volta ellenére jogilag mintegy tulajdonként legyen kezelve.

A Károlyi-fordítás szerint viszont a hívőnek egyáltalán nem kell törődnie a szociális helyzetével, még ha lehetősége van előrelépni, akkor is inkább maradjon meg a jelenlegi helyzetében, mert Isten királyságára úgysem érvényesek a földi kategóriák. Ebben az értelmezésben a „ne legyetek emberek rabszolgái” kitétel nehezen értelmezhető, hiszen az előbb azt mondta, maradjon az olvasó (rab)szolga. Elképzelhető, hogy retorikusan alkalmazott paradoxonnal van dolgunk, ebben az esetben azt jelenthetné a parancs, hogy ne legyenek az emberi gondolkodásmód rabszolgái, amely a földi előrehaladást mindennél fontosabbnak tartja.

Az eredeti szövegben a második tagmondatot bevezető kötőszó az all'(áll), amely a Strong's Greek alapján (https://biblehub.com/interlinear/1_corinthians/7-21.htm) ellentétes kötőszó, angolul but, magyarul de. Így az előző tagmondattal ellentétes értelmű második tagmondatot vezet be, vagyis a RÚF értelmezését látszik alátámasztani. Pál apostol más helyütt (1Tim.10) egy felsorolásban a bűnösök közé sorolja az emberkereskedőket vagy rabszolgakereskedőket (ἀνδραποδιστής, andrapodistis) ([5 A kiemelt igeszakasz HUNK-féle fordítása nem különbözik lényegileg a RÚF-étől.](http://ujszov.hu/text?corpus=2&book=215&chapter=1&ver-</p></div><div data-bbox=)

se=10#!21500101000030), bár a Timóteushoz írt első levelet nem ismeri el minden szaktekin-tély autentikusan páli episztolának.

Összességében tehát nem lehet teljes bizonyossággal eldönteni, melyik a hitelesebb fordítás. Mindazonáltal az ellentétes kötőszó, a „ne legyetek emberek rabszolgái” kitétel és az 1Tim.10-ben foglaltak alapján a RÚF változata látszik konzisztensebbnek.

1Korinthosz 7,36–38

Református új fordítású Biblia

36 Ha pedig valaki azt gondolja, hogy tisztesség-telenül bánik jegyesével, és már nem tudja magát fékezeni, és így érzi szükségesnek, tegye meg, amit akar, nem vétkezik: vegye feleségül.

37 Aki azonban szilárd elhatározásra jutott, és a szükség nem kényszeríti, mert hatalma van saját kívánsága felett, és úgy döntött szívében, hogy jegyesét megőrzi: jól teszi.

38 Azért aki feleségül veszi jegyesét, az is jól teszi, de aki nem veszi feleségül, még jobban teszi.

Károli-biblia 1908

36 De ha valaki szégyennek tartja az ő hajadon leányára, ha virágzó idejét múlja, és úgy kell történnie, a mit akar, azt cselekedje, nem vétkezik; menjenek férjhez.

37 A ki pedig szilárdan áll a szívében és a szükség nem kényszeríti, hatalma pedig van a tulajdon akaratára fölött, és azt végezte el szívében, hogy megtartja hajadon leányát, jól cselekszi.

38 Azért, a ki férjhez adja, az is jól cselekszi, de a ki nem adja férjhez, még jobban cselekszi.

A kérdéses igeszakasz esetében nem lehet könnyen eldönteni, melyik változata a helyénvaló. Mint majdnem mindig, ezúttal is a RÚF változata a liberálisabb, individualistább, még a HUNK „patriarchálisabb” értelmezi a szakaszt. Jellemzően a régebbi fordítások választják az apás változatot, de nem kizárólag, például a 2016-os ESV (English Standard Version) is apákról beszél.

Mindkét álláspont mellett lehet felhozni érveket, a RÚF értelmezése azonban szerintem jobban beágyazható a kontextusba. Érdemes a rész megértéséhez két közeli, kicsit hosszabb igeszakaszt elolvasni. Pál a kérdéses fejezet elején így ír: „1 Amiről pedig írtatok, arra ezt válaszolom: jó a férfinak asszonyt nem érinteni. 2 A parázناسág miatt azonban mindenkinek legyen saját felesége, és minden asszonynak saját férje. 3 A férj teljesítse kötelességét felesége iránt, hasonlóan a feleség is a férje iránt. 4 A feleség nem ura a maga testének, hanem a férje; ugyanúgy a férj sem ura a maga testének, hanem a felesége. 5 Ne fosszátok meg magatokat egymástól, legfeljebb közös megegyezéssel egy időre, hogy szabaddá legyetek az imádkozásra, de azután legyetek ismét együtt, nehogy megkísértsen a Sátán titeket azáltal, hogy képtelenek vagytok magatokon uralkodni. 6 Ezt pedig engedményként mondom, nem parancsként. 7 Szeretném, ha minden ember úgy volna, mint én magam is; viszont mindenkinek saját kegyelmi ajándéka van Istentől: kinek így, kinek amúgy. 8 A nem házasoknak és az özvegyeknek pedig ezt mondom: jó nekik, ha úgy maradnak, mint én is. 9 Ha azonban nem tudják magukat megtartóztatni, házasodjanak meg, mert jobb házasságban élni, mint égni” (1Kor 7, 1-9, RÚF).

Majd később: „32 Azt szeretném, hogy gond ne terheljen titeket. Aki nőtlen, az az Úr dolgaival törődik: hogyan legyen tetszésére az Úrnak. 33 Aki viszont megházasodott, az a világi dolgokkal törődik: hogyan legyen tetszésére a feleségének; 34 ezért élete megosztott. A nem férjes asszony és a hajadon az Úr dolgaival törődik, hogy szent legyen testében is, lelkében is; aki pedig férjhez ment, a világi dolgokkal törődik: hogyan legyen tetszésére a férjének. 35 Ezt pedig éppen a ti javatokra mondom, nem azért, hogy törbe csaljalak titeket, hanem hogy feddhetetlenül élhettek, és teljes szívvel ragaszkodjatok az Úrhoz” (1Kor 7, 32-35, RÚF).

Pál házassággal kapcsolatos álláspontja a kereszténynek a világgal való viszonyáról alkotott gondolataiban gyökerezik. Ahogyan a státuszt, az anyagi gazdagságot is másodlagosnak kell tartania Isten királyságához képest, úgy a házasságot is. Félreértés ne essék, egyiket sem tartja bűnös dolognak, csak akkor, ha Isten elé kerül a prioritások rangsorában. Pál úgy látja, ha a keresztényt szexuális vágy fűti, helyénvaló, hogy megházasodjon, de ha nem fűti, még helyesebb, ha szűz marad.

Érdemes a szövegben felfigyelni arra, hogy a Bibliában ritka módon felváltva szólítja meg a férfiakat és a nőket. A Bibliában található parancsolatok gyakran a férfiakhoz szólnak, de a nőkre is kötelező érvényűek. A férfi a család fejeként mintegy az egész családot képviseli ilyenkor, de Pál ezúttal, a házasság kérdését taglalva nem így tesz, hanem felváltva szólítja meg a férfiakat és a nőket. Ez arra látszik utalni, hogy a korinthuszi gyülekezetben a nőknek is volt beleszólásuk abba, hogy házasodnak-e és kivel.

A RÚF értelmezése mellett szól, hogy az egész diskurzusban a szexuális vágyakról van szó. A férfiak és nők két csoportját állítja elénk. Az első csoport tagjai olyan férfiak és nők, akik egy Istentől kapott különleges áldás által képesek uralkodni saját szexuális vágyaik felett, a második csoport tagjai viszont nem képesek erre, és ezért jobb, ha megházasodnak. A HUNK változatában elénk álló, lánya házasságát mérlegelő apa azonban nem saját szexuális vágyának kordában tartásáról gondolkozik, hanem arról, hogy szegény-e rá nézve, ha lánya aggszűz marad, így ez a szakasz nem illeszkedik koherensen a szöveggörnyezetbe.

A HUNK értelmezése mellett elsősorban a virágzó idejét múlja kifejezés szól. A hyperakmos (ὑπερακμος) kifejezés azt jelenti: „túl a virágzáson vagy élete delén; 2) túlrett, kövér és érett (és így nagyobb veszélyt jelent a tisztátalanság)” (<http://ujsov.hu/text?corpus=2&book=207&chapter=7&verse=1#!20700703600120>). A hyperakmos szót a Strong's Greek úgy fordítja: past the bloom of youth, (túl van az ifjúkori virágzásán) of full age (teljes korú vagy nagykorú, esetleg eufemisztikusan: öregedő) (<https://biblehub.com/greek/5230.htm>). E kifejezés használata sokkal jobban illik az „apás” változatba, noha nem összeegyeztethetetlen a „férjes” változattal sem. A RÚF szövege teljesen figyelmen kívül hagyja ezt a kifejezést, noha minden általam látott görög szövegverzióban benne van, ez pedig súlyos fordítási hibának minősíthető. Összességében véleményem szerint nem lehet eldönteni a kérdést. Úgy gondolom a kontextus alapján, hogy az eredeti szövegben férjről lehetett szó, azonban a RÚF-ot az általa kifejejtett (szándékosan kihagyott?) hyperakmos kifejezés miatt szintén nem lehet pontos fordításnak mondani.

3 Aki pedig prófétál, emberekhez szól, és ezzel épít, bátorít, vigasztal.

3 A ki pedig prófétál, embereknek beszél épülésre, intésre és vigasztalásra.

A különbség itt nem nagy, de mégsem beszélhetünk rokonértelműségről a bátorít és az int ige között. A kérdéses görög szó a paraklēsiv (παράκλησις), amely buzdítást, vigasztalást jelent (<http://ujszov.hu/text?corpus=2&book=207&chapter=14&verse=3#!20701400300080>). Hogy Károli pontosan miért választotta az int igét ennek fordítására, nem egészen tiszta számomra, mivel még a Vulgátában is exhortatio, azaz buzdítás, bátorítás szerepel. Elképzelhető, hogy a jóra való intést értette ezalatt, mindenesetre itt egyértelműen a RÚF változata a jobb.

Konklúzió

Kezdjük a számokkal. Pál apostol első, korinthosziakhoz írt levelének 437 igehelyéből a két fordítás összesen 35 igehely esetében különbözött, vagyis a szöveg jelentése 92 százalékban azonos. Noha 35 igehely különbözik, 33 fordítási különbségről beszélhetünk, az egyik fordítási különbség ugyanis 3 igehelyen át húzódik. Ebből a 33-ból 26 esetben a két változat jelentése között egészen apró különbség van, 9 esetben viszont jelentős különbség. Ebből négy esetben az igevers olyan témával volt kapcsolatos, amelyben jelentős különbség van a 16. és 19. század, illetve a 21. század világlátása között.

A RÚF a markánsan különböző igeversék közül hat igevers esetében választotta az individualis-tább értelmezést, olykor a szöveghez hű módon, olykor nem.

Azt hiszem, nem meglepő, hogy Károlyi Gáspár változata a konzervatívabb, az talán már inkább, hogy az első század korinthoszi gyülekezetéhez író Pál olykor liberálisabb volt a gönci lelkipász-tornál. Azonban meglepő módon egy esetben Károlyi adott nagyobb teret az individuumnak, mégpedig az elsőként tárgyalt 1Kor 3,9-ben. Emellett volt két igevers (1Kor 6,4 és 1Kor 14,3), ahol nem lehet ilyen mérleget vonni, mert a különbségek nem helyezhetőek el ezen a tengelyen. Az eltérések a markáns különbségek esetében egyszer sem a kéziratok közötti különbségekből erednek, hanem a különböző értelmezésekből, esetleg az ezek hátterében álló különböző világnézetekből.

Annak fényében, hogy a két változat 92 százalékban azonos, úgy gondolom, hogy bizonyos korlátozott ekvivalenciáról beszélhetünk. A szöveg alapüzenete azonos, azonban sok helyütt található túl nagy – hétköznapi, gyakorlati jelentőséggel is bíró – különbség ahhoz, hogy teljes ekvivalenciáról lehessen beszélni.

Megjegyzendő, hogy ez a szöveg hemzseg a politikailag aktuális témáktól (nők helye, szociális viszonyok, szexuális erkölcs, homoszexualitás, válás stb.), ezért feltételezhető, hogy fordításai-ban több különbség van, mint a többi episztola fordításai között. A többi levél összehasonlítása során majd eldől, hogy igaz-e ez a hipotézis.

Irodalom

- Bible Hub. English-Greek Interlinear Bible/Nestle. 1904.* https://biblehub.com/interlinear/1_corinthians/1-1.htm?fbclid=IwARogEb1rdN3UXNwrud2HmsQXbnVvmwCTGmGHruKO-Roc8zNB0ARILNHfXu_Q (2018. okt. 14.)
- Biblia, Revideált új fordítás (RÚF).* 2014. Budapest: A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója.
- Borzási István. 2014. *Értetni az Írásokat.* „4H” / Magyar Misszió.
- Felix Just. *New Testament Statistics.* <http://catholic-resources.org/Bible/NT-Statistics-Greek.htm> (2018. okt. 14.)
- Görög újszövetség – Magyar nyelvtani elemzésekkel.* <http://ujszov.hu/text/1Kor?fbclid=IwAR2QlcoHmHRMQZGouQm1IqjoDaUMT5GioHvDyD51ZQMqrUPGhV3jnC-ttjs#!20700100100040> (2018. okt. 14.)
- Zvara Edina. 2003. *„Az keresztyén olvasóknak”: Magyar nyelvű bibliafordítások- és kiadások előszavai és ajánlásai a 16-17. századból.* Budapest: Balassi.
- Káldi Neovulgáta.* <http://szentiras.hu/KNB/1Kor> (2018. okt. 14.)
- Karoli Bible. (HUNK). Hungarian – Magyar. 1908.* Magyar Bibliatársulat Alapítvány. <https://www.bible.com/bible/84/1CO.1.HUNK> (2018. okt. 14.)
- Revised Hungarian Bible (RÚF). Hungarian – Magyar. Revideált ÚJ Fordítás.* 2014. Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Kálvin Kiadó. <https://www.bible.com/bible/920/1CO.1.R%C3%9AF> (2018. okt. 14.)
- Mathew Henry. Commentary. In *Bible Works 10/Resources/Commentaries.* Good News Publishers.
- Getty, Mary Ann. 1994. *1. és 2. Korintusi levél.* Kecskemét–Pannonhalma: Korda Könyvkiadó–Bencés Kiadó.
- Pogány György. 2008. *A történelem, a vallási irodalom és a Biblia-kiadások kútfői és szakirodalma.* Budapest: Hatágú Síp Alapítvány,.
- Scripture 4 All. Greek Interlinear Bible (NT). Scriveners Textus Receptus.* 1894. (Basis of KJV / AV translation). http://www.scripture4all.org/OnlineInterlinear/Greek_Index.htm (2018. okt. 14.)
- Textus Receptus Bibles.* <http://textusreceptusbibles.com/TRNTV/46/1> (2018. okt. 14.)
- The ESV Study Bible, English Standard Version.* 2008. In *Bible Works 10/Resources/Commentaries.* Good News Publishers.
- Vankó Zsuzsa–Reisinger János. 1993. *Bevezetés a Biblia tanulmányozásához.* Budapest: Bibliaiskolák közössége.

NYELVI TÁJKÉP SZÉKELYKEVÉN

Dolgozatomban Székelykeve nyelvi helyzetével, annak szociolingvisztikai megközelítésével foglalkozom nyelvitájkép-vizsgálat segítségével. Egységében kívánom láttatni a társadalom sokszínűségét, a politikai ideológiákat és a nyelvhasználatot saját képanyagom alapján, amely a 2018-as terepmunkán készült. Az elemzés a közösségi tereken megfigyelhető feliratokra fókuszál.

A nyelvi tájkép szorosan összefügg a nyelv státusával, a nyelvhasználat mindennapi gyakorlatával. Fontos felismerni a különböző nyelvű feliratok meglétének vagy hiányának, valamint azok térbeli viszonyának jelentőségét is.

A településen a vizualitás szintjén megjelenik a szerb, vagyis az államnyelv dominanciája, viszont gyakori a magyar és a szerb szövegek egyenrangú elemként való szerepeltetése is. Ritkább esetekben, főleg magánjellegű hirdetésekben, amelyek a szabad nyelv választást tükrözik, a kisebbségi nyelv kerül előtérbe. Bizonyos táblák készítettői pedig elkerülték a magyar és a szerb nyelv közötti választás konfliktusát, és angol nyelvű feliratokat rendeltek.

Kulcsszavak: nyelvi tájkép, Székelykeve, a nyelv státusa, nyelvhasználat

Bevezető

Nyelvitájkép-vizsgálat alatt a vizuális nyelvhasználat kutatását értjük. Laihonen, Durk Gorter és a legtöbb ezzel a tudományterülettel foglalkozó kutató a következő definíciót tartja a legmegfelelőbbnek: „A hivatalos útjelző táblák, a reklámtáblák, utcanevek, helynevek, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos táblái adják az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét” (Landry–Bourhis 1997, idézi Laihonen 2012, 27). Az utóbbi évtizedben egyre szerteágazóbb kutatási területté válik. Szerbiai nyelvitájkép-kutatók, Marija Ilić és Buljanović, három települést hasonlítottak össze. Arra jutottak, ahogy e témakörben sokan mások is, hogy az adott helység etnikai összetétele és egy nyelv láthatósága között szoros a kapcsolat – bár kutatásom ezt nem támasztja alá. Továbbá hazánkban még Lulić Emil Újvidék, valamint Takács Izabella és Vukov Raffai Éva Szabadka többnyelvűségéről értekeznek a vizuális nyelvhasználatot illetően (is) (Szabó Tamás 2013).

A településről a nyelvi tájkép tükrében

Székelykeve (szerbül: Skorenovac) Kevevára község része, Szerbia dél-bánsági körzetében helyezkedik el. A község etnikai összetételének mindössze 9,26%-a magyar. Minden települése szerb többségű, kivéve Székelykevét, mely etnikailag legfőképp magyar (és Emánueltelepet, mely vegyes) összetételű (1. táblázat). A falu a legdélebbi homogén magyar nyelvterület Szerbiában (<http://vajdasag.rs/Szekelykeve>).

1. táblázat: Székelykeve lakosságának száma és nemzetiségi összetétele a 2002-es népszámlálás alapján

	magyar	szerb	bolgár	jugoszláv	német
2501	86,71% (2232)	5,47% (141)	2,99%	1,04%	0,07%

A vizsgálat, amelyre 2018 augusztusában került sor (és amelynek feltételeit a Verbi Nyelvi Kutatóközpont biztosította), a köztereken megjelenő, a hétköznapi járókelő által is megtekinthető és látható kihelyezett feliratokat érintette. A kutatómunka során az egész települést körbejártuk, és minden látható kiírást lefényképeztünk. A legtöbb fotó a falu központjában elhelyezett táblákról, feliratokról, hirdetésekről stb. készült. Összesen 110 fényképes dokumentummal rendelkezünk.

A nyelvi tájkép kutatása szinkronjellegű (vö. Csernicskó 2015, 71). A szimbolikus térben megjelenő feliratokat a kutatók egy-egy időszakra érvényes módon jellemzik. Dolgozatomban a település egy adott időpontban látható nyelvi tájképének ún. „pillanatsfelvételét” tanulmányozom. Fontos az elemzési egységek meghatározása, ugyanis nem létezik nemzetközi megegyezés arra vonatkozóan, hogy mi számít önálló feliratnak, illetve, ha a vizsgált területen ugyanaz a felirat többször is előfordul, akkor azt egy vagy több feliratnak számoljuk, ilyen például az utcanév-táblák számításba vétele. Több megoldás található a szakirodalomban, én Laihonen meghatározását veszem alapul (Laihonen 2012, 33). Jelen kutatásban a nyilvános térben előforduló – mindenki által látható, külső térben elhelyezett – feliratokat tanulmányozom; mindegyiket csak egyszer veszem számításba, vagyis például az utcatáblákat csak egy feliratnak számolom. A nyelvi tájkép statisztikai vizsgálatát és a népszámlálások eredményeit is összevetem.

Az elemzés során rendszereztem a táblákat aszerint, hogy milyen nyelvűek, majd Hires-László Kornélia (Hires-László 2015, 168–171) különböző szempontú kategorizálása alapján szemléltetem a kapott eredményeket. A szerb egynyelvű és a magyar–szerb kétnyelvű táblák szinte ugyanolyan arányban vannak jelen, a tisztán magyar nyelvű táblák sokkal kisebb számban fordulnak elő annak ellenére, hogy magyarul lakta településről van szó (2. táblázat).

2. táblázat: Nyilvános feliratok nyelvi megoszlása Székelykevéen (2018 augusztusa)

szerb (államnyelvi) egynyelvű	24
szerb (államnyelvi)–magyar kétnyelvű	22
magyar egynyelvű	12
angol egynyelvű	2

A Székelykevéen jelen levő etnikumok csoportjainak aránya és nyelveik vizuális megjelenése között nem beszélhetünk szimmetriáról. Hires-László Kornélia, Csernicskó István, Szoatak Szilvia és sok más kutató a nyelvi jogi helyzetre hivatkozik, amely kimagasló mértékben meghatározhatja egy település nyelvi tájképét (vö. Hires-László 2015, Csernicskó 2015, Szoatak 2016). Esetünkben nem feltétlenül erről van szó, ugyanis a szerb egynyelvű feliratok elsősorban nem az állami, önkormányzati táblákon jelennek meg, hanem magánemberek hirdetein és cégtábláin. Például a 2. ábrán látható cégtábla annak ellenére államnyelvű, hogy a hostel tulajdonosa magyar nemzetiségű és anyanyelvű. A tulajdonos marketingcélokra hivatkozott ezzel kapcsolatban.

1. ábra: Szerb (államnyelvi) egynyelvű hirdetés

2. ábra: Szerb (államnyelvi) egynyelvű cégtábla

Székelykeve vizuális nyelvhasználatának kategorizálása

Hires-László Kornélia a következő kategóriákat különböztette meg *Nyelvi tájkép és entitás Begerszászon* című tanulmányában (Hires-László 2015):

1. legtöbbször előforduló kategóriák:

- szolgáltatóegység cégtáblája
- hirdető-, reklámtábla
- utcanévtábla
- hirdetés

2. kisebb arányban rögzített kategóriák:

- nyitvatartási rend
- emléktábla
- intézmény
- tájékoztatás
- árlista
- figyelem, veszély
- parkolni tilos
- zárva/nyitva tábla
- falfirka
- közúti tábla

Adataim csoportosításában nincs lehetőség a fenti kategóriák mindegyikének számbavételére, azonban Hires-László kategóriáit veszem alapul saját anyagom rendezésekor.

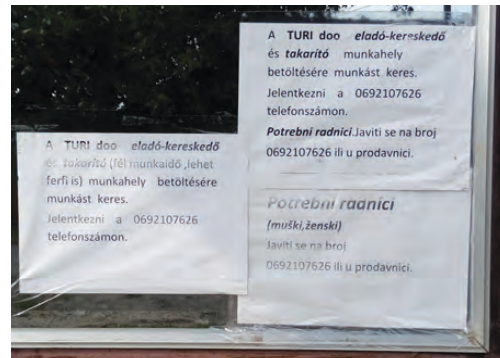
A szolgáltatóegységek cégtáblái alatt olyan kereskedelmi egységeket jelölő feliratok értendők, mint az üzletek, éttermek, kávézók stb. Székelykeven egyes boltok nevei nincsenek feltüntetve, viszont az egyik nagyobb kereskedés cégtábláján a következő olvasható: Ernest i Nora DIS partner. Bár két tulajdonnévről van szó, az elválasztás a szerb I, azaz 'és' kötőszóval történt, amely államnyelvi egynyelvű feliratról tanúskodik. Az éttermek, kávézók neveinél is hasonló a

helyzet: „Vándor”, Dalia, Dani; a nevek alatt megjelenő magyarázat, pontosítás szerb nyelvű; kivétel az utolsó példa, amely bár egyik helyen csak szerbül, más helyütt két nyelven, szerbül és magyarul is megnevezi az éttermet (4. ábra). A település húsboltja magyar és államnyelven is próbálja tájékoztatni vásárlóit, bár a kirakatban megjelenő felhívás nyelvi aszimmetriát mutat. A szerb szöveg csak felületes információt nyújt, míg a magyar részletesebb (4. ábra), tehát az államnyelv alulreprezentált ez esetben.

3. ábra: Magyar–szerb kétnyelvű felirat

4. ábra: Szerb nyelvi aszimmetria a húsbolt hirdetésének kétnyelvű feliratán

A település benzinkútja kiküszöböli a magyar és a szerb nyelv közötti választást, és nemzetközi, angol nyelvű feliratot használ (5. ábra: Auto Shop, Pan Gas Petrol), ahogy a tájház is (Tourist Information). Valószínűsíthető, hogy e két szolgáltató külföldi, más nemzetiségű vásárlókra, látogatókra is számít. A turizmus és a gazdasági okok tehát nagyban befolyásolják a nyelvi tájkép alakulását.

5. ábra: Az angol feliratú székegykevei benzinkút

A hirdetések csoportjába tartozik minden magánszemély vagy szervezet, intézmény által hírként vagy hirdetésként közzétett információ. „A magánemberek feliratai azért fontosak mert leginkább ezeknek szabad a nyelvhasználatuk, azaz valamennyire spontán és természetes nyelvválasztást tükröznek” (Pavlenko 2012, idézi Laihonen 2012, 43). Székelykeve három nagy hirdetőtáblával rendelkezik, ezeken található a feliratok többsége (6. ábra). A hirdetések hol magyar egynyelvűek, hol szerb egynyelvűek, ritkább esetekben pedig kétnyelvűek. Ha kétnyelvű szövegekről van szó, akkor legtöbbször vagy magyar vagy szerb nyelvi aszimmetriáról beszélhetünk. Gondoljunk például a már említett hentesüzlet felhívására (4. ábra).

6. ábra: Székelykeve egyik hirdetőtáblája, melyen egynyelvű (szerb vagy magyar) és kétnyelvű (szerb és magyar) feliratok találhatók

Az utcanévtáblák egységesen minden sarkon megegyeznek: előbb egy cirill írásmódú államnyelvű, majd magyar, végül román nyelvű megnevezés következik (7. ábra). A helységnévtáblára is ugyanez jellemző.

7. ábra: A település kétnyelvű utcanévtáblája

A boltok, kávézók munkarendje szinte mindenhol szerb nyelven látható. Kivételt képez az egészségház rendelési, a gyógyszertár nyitvatartási és a nyugdíjas szervezet munkaideje, ahol két nyelvű – szerb és magyar – feliratok értesítik az érdeklődőket.

Székelykeven két emléktáblával találkozhatunk, mindkettő magyar egynyelvű (8. ábra). Az egyiknél helyénvaló a kisebbségi nyelv használata, mivel Székelyföldre utal, ám a másik emléktáblához kapcsolódó kulturális emlékezet (Zsárko Zrenyanin) nemcsak a magyarokhoz kapcsolódik, mégis egy nyelven tekintenek rá vissza a faluban (ráadásul nem az állam nyelvén, hanem a kisebbségi magyaron).

8. ábra: Székelykeve két egynyelvű emléktáblája

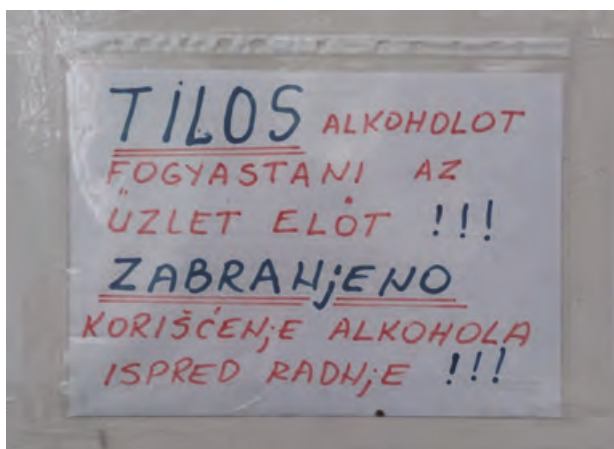
Az intézmények és szervezetek falán kivétel nélkül nyelvi szimmetriával kétnyelvű feliratok szerepelnek (magyar és szerb egyaránt). Ilyenek a Székelykevei Helyi Közösség és Helyi Iroda, az Orvosi Rendelő, a MECISZ (Művelődési Egyesületek és Civil Szervezetek Szövetsége) (9. ábra), az Önkéntes Tűzoltó Testület, a Nyugdíjas Szervezet. A különbségek a szerb és a magyar nyelv preferált helyzetéből adódnak (melyik előzi meg a másikat), gyakoribb a szerb nyelv előnyben részesítése.

9. ábra: Civil szervezet kétnyelvű táblája

A tájékoztató feliratok legtöbbször államnyelvi egynyelvű. A buszmenetrend, a dohányzást szabályozó felirat, a piac táblája, a hulladéktároló megjelölése mind szerbül vannak feltüntetve (ezeket a feliratokat más településeken sem találjuk meg a kisebbség nyelvén). Egyedül az egyik bolt előtti, magánszemély által elhelyezett szöveg magyar–szerb kétnyelvű, melyen a vásárlókat figyelmezteti (10. ábra). Ezen a feliraton magyar helyesírási hibát fedezhetünk fel, mely a szerb nyelvi interferenciát mutat: Tilos alkoholt fogyasztani az üzlet előtt (sic!).

10. ábra: Kétnyelvű tájékoztató jellegű felirat Székelykeve egyik boltjánál

Összegzés

Székelykeve nyelvi tájképének elemzéséből megállapítható, hogy szinte teljes nyelvi homogenitása ellenére legtöbbször kétnyelvű (magyar–szerb) vagy egynyelvű államnyelvi felirattal találkozunk a magyar településen. Az államnyelv ott is erősen jelen van, ahol a mindennapi szóbeli kommunikációban alig használják azt. Ennek oka valószínűleg az asszimiláció, ugyanis az ott élők a faluból kilépve a szerb nyelv használatára kényszerülnek, és ahhoz alkalmazkodnak. A táblákon megjelenő kétnyelvűség az esetek többségében szimmetrikus. Továbbá általánosságban a szerb szöveg megelőzi a magyart, illetve fölötte áll vagy balra tőle. Scollon és Schollon (geo)szemiotikai alapú vizsgálata alapján (Scollon 2003, idézi: Laihonen 2012, 38.) elhelyezésük szerint a szerb a preferált, a magyar a perifériális kód, a fordított eset a székelykevei táblákon ritkábban fordul elő.

A település nyelvi tájképét a vizuális nyelvhasználatban a domináns két nyelv (a szerb államnyelv és a faluban többséget alkotó magyar nyelv) alapján mutattuk be és elemeztük. Ehhez a kutatáshoz érdemes lenne hozzátartozni Székelykeve temetőjének sírfeliratait is. Továbbá célszerű az egész Vajdaságot felölelő nyelvi tájkép elkészítése, hogy árnyaltabb képet kapjunk a térség nyelvhasználatáról, ugyanis Szoták Szilvát idézve „a táblákon fellelhető nyelvek használata tükrözheti egy nyelv erejét és státusát, de a nyelvi tájképek befolyással lehetnek a nyelvi viselkedésre és nyelvhasználatra is” (Szoták 2016, 110).

Irodalom

A Vajdaság enciklopédiája. <http://vajdasag.rs/Sz%C3%A9kelykeve> (2018. nov. 10.)

Bartha Csilla–Laihonen Petteri–Szabó Tamás Péter. 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. *Pro Minoritate*. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2013/ProMino-1303-02-bartha-laihonen-szabo.pdf> (2018. nov. 10.)

- Hires-László Kornélia. 2015. Nyelvi tájkép és entitás Beregszászon. In *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*, szerk. Márku Anita, Hires-László Kornélia. Ungvár: Atdor-Shark. <http://mek.oszk.hu/15200/15254/15254.pdf> (2018. nov. 10.)
- Laihonen Petteri. 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 14 (3): 27–49.
- Landry Rodrigue–Bourhis Richard. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1): 23–49.
- Szabó Tamás Péter. 2013. (Táj)képbe került nyelvészek. *Nyelv és Tudomány*, jún. 14. <https://www.nyest.hu/hirek/taj-kepbe-kerult-nyelveszek> (2018. nov. 10.)
- Szoták Szilvia. 2016. Feliratok, táblák, nyelvi sokszínűség: nyelvi tájkép Burgenlandban. *Acta Humana* (3): 107–131.
- Szoták Szilvia. 2016. *Magyar nyelv és magyar népcsoport Burgenlandban – Nyelvi tájképek vizsgálata a többnyelvűség kontextusában*. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Alkalmazott Nyelvészet Program, Pécs. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16323/szotak-szilvia-tezis-hun-2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (2018. nov. 10.)

A VAJDASÁGI FIATALOK NÉZŐPONTJA A VÁLASZTOTT FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYRŐL

A dolgozat a továbbtanuló vajdasági fiatalokat veszi górcső alá, a következő kérdésekre kísérel meg választ adni egy 640 fős online kérdőíves lekérdés és egy 10 fős interjú kutatás eredményeit összegezve: Vajon milyen lehetőség áll e fiatalok előtt? Szerbiában maradnak-e? Magyarországon tanulnak-e tovább? Esetleg más országot céloznak meg? Az adatközlők kiválasztása esetében az volt a cél, hogy olyan fiatalok vegyenek részt a vizsgálatban, akik eltérő országban tanultak tovább és eltérő tudományterületeken.

A fiataloknál az egyetemválasztást befolyásoló tényezők a két módszertannál egy kivételével megegyeztek, a személyes interjúk alkalmával az ösztöndíj mint befolyásoló tényező nem jelent meg. Az említések számából látható, hogy a fiatalok számára a család, az ország és a város jelentette a legnagyobb motivációt. A kutatásból jól kivehető, hogy a fiatalok a kiírt pályázatok számához képest kevés ösztöndíjat pályáznak meg. Ebből kifolyólag kevés anyagi támogatást kapnak az egyetemi éveik alatt.

Kulcsszavak: továbbtanulás, egyetemválasztás, vajdasági magyar fiatalok, online kérdőív, mélyinterjú

Bevezető

A középiskola utolsó évében már minden diák buzgón tervezi az érettségi utáni időszakot. Van, aki középiskola után munkába áll, van, aki a családi vállalkozásban segít szüleinek és vannak olyan hallgatók, akik a továbbtanulásra készülnek.

Tanulmányomban azokkal a fiatalokkal foglalkozom, akik az utolsó kategóriához tartoznak, vagyis továbbtanultak. Vajon milyen lehetőség áll e fiatalok előtt? Szerbiában maradnak? Magyarországon tanulnak tovább? Esetleg más országot céloznak meg? Vegyük sorra ezeket a lehetőségeket, és nézzük meg, milyen esélyekkel indul egy vajdasági fiatal az egyetem világában. Általában már a negyedik év első heteitől kezdve felkeresik őket a különböző egyetemekről érkező lelkes önkéntesek. Azoknak akik Magyarországra szeretnének jelentkezni, február 15-ig meg kell hozniuk a döntést. Akik pedig Szerbiában szeretnének továbbtanulni, azoknak június vége a határidő. Viszont sokan biztosra mennek, inkább mindkét helyet megjelölik, jó esetben, később választhatnak a két sikeres felvételi közül. .

Az már egy bonyolultabb kérdés, hogy mi alapján választanak. Ez személyenként eltérő lehet, mégis vannak közös pontok, amelyek a jelentkezők nagy százalékánál megegyeznek. A továbbiakban két kutatás eredményét szeretném ismertetni, egy online lekérdés és egy interjúk módszer segítségével készültet. Mindkét kutatás célcsoportját azon fiatalok alkották, akik vajdasági származásúak, aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkeznek Szerbiában vagy Magyarországon működő felsőoktatási intézményben, és nem múltak még el 45 évesek.

Kérdőíves lekérdezés

A lekérdezés 2014 júliusától októberéig tartott, a három hónap alatt 646 kitöltés érkezett be, melyből 640 releváns kitöltés került be a kutatási eredményekbe.

Kérdőívben 19 kérdést tettem fel, melyeket az előzetes interjúk alapján állítottam össze. Három kérdésfajta alkalmaztam, a nyitott, zárt és félig nyitottat. Ezek a kérdések négy fő téma köré épültek: szerb nyelv mint államnyelv ismerete, a szülők iskolai végzettsége, illetve nyelvismerete, a felsőoktatásba való jelentkezés folyamata, majd a beilleszkedés, mely kapcsolatba hozható az oktatás színvonalával és a szerb nyelv ismeretével is. A kérdőívben nem kérdeztem rá a célcsoport nemére. A nemi hovatartozás nem befolyásolja a későbbi döntéseket.

A kitöltők életkora 18 és 45 év között volt, az átlagéletkoruk 24 év.

A megkérdezettek 63%-a Szerbiában folytatta tanulmányait, míg a maradék 37%-a Magyarország területén. Országoként a következő városokat választották:

- Szerbia: Újvidék (52%), Szabadka (45%), Zenta (2%), Belgrád (1%)
 - Magyarország: Szeged (58%), Budapest (20%), Pécs (18%), Debrecen (5%), Gödöllő (5%).
- A választott városokból látható, hogy akik a szülőföldet választották, Újvidék mellett döntöttek legnagyobb arányban, hisz ott látják a legnagyobb lehetőséget. Akik pedig a magyarországi felsőoktatási intézményeket részesítették előnyben, azok a határhoz legközelebb lévő Szeged városát célozták meg. Vajdaság területéről hatvanöt településről érkezett ankét, mégpedig Bácska és Bánát térségből. A szerémségi körzetből, illetve a Dél-bánsági körzetből nem töltöttek ki kérdőíveket.

1. ábra: A válaszadók területi megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés

Interjú lekérdezés

A Balassi Intézet Márton Áron Kutatói Program keretén belül a kérdőíves kutatást személyes interjúk készítésével folytattam. Az interjú folyamatát a bemutatkozáson kívül három fő részre bontottam.

A bevezetőnél az interjúalany megismerése volt a fő cél, itt az alany röviden bemutatkozott, mesélt eddigi tanulmányairól, illetve szó esett a családjáról, szülei iskolai végzettségéről, testvéréről. Majd a végén a tanulmányai alatt kitűzött célokra kérdeztem rá. A kezdeti feszültség feloldása érdekében minden interjúalanyomat arra kértem, hogy elsőként mondjanak három fontos információt magukról. Itt sokan a hobbijukat emelték ki, voltak, akik a civil szervezetekben betöltött szerepüket tekintették fontosnak, illetve voltak, akik az aktuális tanulmányukról kezdtek el mesélni. A második rész az „egyetem” gyűjtőcímet kapta. Elsőként az egyetemválasztásnál figyelembe vett fontos szempontokra kérdeztem rá. Ezután az egyetemi évek alatt szerzett tapasztalatokról volt szó. Itt főként a beilleszkedést, a szülővárostól való elszakadást és a szaktól elvártak teljesülését kérdeztem meg. Az interjú harmadik blokkjában pedig szó esett a későbbi terveikről is, a munkaerőpiaci kilátásairól. Az elemzéshez 5 szerbiai és 5 magyarországi felsőoktatási intézményben tanuló fiatal véleményét kértem ki.

1. táblázat: Az interjúalanyok (10 fő)

Ssz	Választott ország	Választott intézmény	Szak	Évfolyam	Település, ahol felnőtt
1.	Magyarország	Pécsi Tudományegyetem	szerkezettervező mérnök hallgató	mesterképzésen másodéves	Tornyos
2.	Magyarország	Óbudai Egyetem	villamosmérnök hallgató	alapképzésen másodéves	Nagykikinda
3.	Magyarország	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	építészmérnök hallgató	alapképzésen harmadéves	Oroszlámos
4.	Magyarország	Szegedi Tudományegyetem	mérnökinformatikus hallgató	mesterképzésen végzős	Gunaras
5.	Szerbia	Újvidéki Egyetem	jogi képzésen résztvevő hallgató	osztatlan képzésen végzős	Doroszló
6.	Szerbia	Újvidéki Egyetem	mérnöki menedzsment szakos hallgató	alapképzésen elsőéves (Magyarországra átjelentkezett)	Doroszló
7.	Szerbia	Újvidéki Egyetem, Közgazdasági Kar, Szabadka	pénzügyi képzésben résztvevő	alapképzésen ötödéves	Topolya
8.	Magyarország	Pécsi Tudományegyetem	festőművész szakos hallgató	alapképzésen másodéves	Muzslya

9.	Szerbia	Újvidéki Egyetem	kémia szakos hallgató	alapképzésen másodéves	Csantavér
10.	Szerbia	Újvidéki Egyetem	földrajz szakos hallgató	alapképzésen másodéves	Zenta

Az alanyok kiválasztásánál igyekeztem olyan személyeket felkérni az interjúra, akik eltérő tudományterületen tanulnak jelenleg, illetve különböző településekről érkeztek. Az interjúalanyaim között található olyan, aki már középiskolában Magyarországon tanult tovább, és olyan is, aki az alapképzést Szerbiában, míg a mesterképzést már Magyarországon végezte. Interjúalanyaimnak névtelenséget ígértem, így a táblázatban megjelölt sorszám alapján kerülnek megkülönböztetésre az elemzés során. Az interjúkról minden esetben hangfelvételt készítettem, amelyet az előbeszéd jellegzetességeit követő módon gépeltem le. Az ezt követően létrehozott szövegtörzset Atlas.Ti számítógépes program segítségével elemeztem. A beszélgetéseket kisebb egységekre bontottam, a részeket kódokkal láttam el. Később megvizsgáltam a kódok hierarchiáját, hogy bizonyos kódok hányszor jelennek meg a beszélgetések során. A kódok gyakorisági sorrendjére vonatkozó lista elkészítése mellett természetesen a kódok más szempontból is felhasználásra kerültek, segítségükkel kódcsaládokat hoztam létre. Megkerestem azokat, amelyek összekapcsolhatóak, így pedig érdekes összefüggések kerülhettek elő.

Eredmények

A tanulmány elején a fiataloknak a választott országokkal, egyetemekkel és az azokkal való elégedettségét, a beilleszkedésüket szeretném bemutatni. A 2. táblázatban a kérdőív lekérdezésben részt vett fiatalok ország szerinti megoszlását és az egyetemmel való elégedettségét emeltem ki.

2. táblázat: Melyik országban található az adott intézmény? * Mennyire elégedett az oktatás színvonalával?

		Mennyire elégedett az oktatás színvonalával?				Összesen
		Egyáltalán nem elégedett	Nem elégedett	Elégedett	Teljes mértékben elégedett	
Melyik országban található az adott intézmény?	SRB	19	84	188	68	359
	HU	5	11	93	91	200
Összesen		24	95	281	159	559

A válaszokból is látható, hogy a Szerbiában továbbtanult 359 hallgató 5%-a válaszolta azt, hogy nem elégedett az oktatás színvonalával, míg 19%-a elégedett. Ezek a számok a Magyarországon továbbtanult hallgatók körében más képet mutatnak, ugyanis a Magyarországon továbbtanult 200 fiatal 3% válaszolta azt, hogy egyáltalán nem elégedett, 46%-a pedig teljes mértékben elégedett.

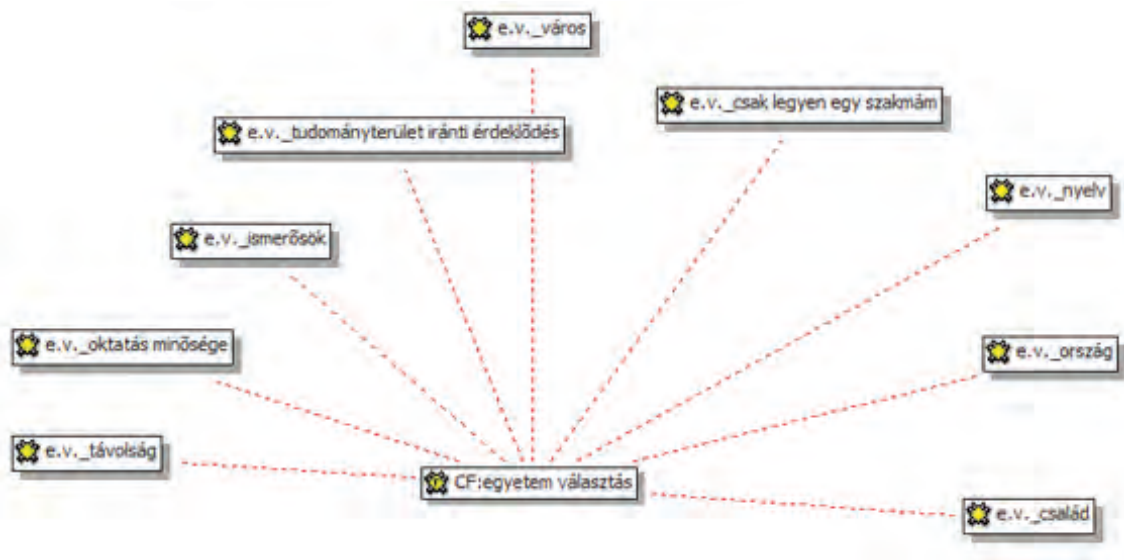
Az interjú válaszokból látható volt az, hogy a Szerbiában továbbtanulók jelentős aránya elgondolkodott a magyar felsőoktatásban történő továbbtanuláson, viszont végül az otthoni továbbtanulást választotta. Mások céltudatosan választották az adott ország felsőoktatását, úgy tűnik a szakmai motivációk is nagyon erősek voltak körükben.

„Kiskoromtól kezdve bankár szerettem volna lenni. Az volt az álmom. Innentől kezdve adott volt, hogy ezt a szakot választom. Itthon szerettem volna járni egyetemre, és ez volt a legközelebb. (...) Szerettem volna szerbül járni az egyetemet, ezáltal szerbül jól megtanulok beszélni, megtanulom a szakmai nyelvet. Így itthon is, illetve ha netán ki szeretnék vándorolni Magyarországra, akkor tudok ott is munkát vállalni. Itthon tudok szerbül, ott értelemszerűen tudok magyarul.” (7. számú interjúalany)

„A középsuli miatt talán. Már az elején tudtam, hogy informatikával szeretnék foglalkozni, és ugye ott volt a szakközépiskola, ahol ezt tanulhattam. Miután befejeztem, adta magát, hogy ott folytathassam az alapképzést is. Talán kicsit a könnyebb utat is választottam, azért is maradtam Szabadkán. (...) Ismerős volt a közeg, meg hát voltak ott barátaim. Várost sem kellett váltanom. Maradt minden a régiben, csak máshol tanultam. Így ez miatt gondolom, hogy nehezebb lett volna váltani, és elmenni máshova, ami be is következett végül.” (4. számú interjúalany)

Az egyetemválasztásnál (e.v.) az interjú kutatásban meghatározott kódokat felhasználva kódcsaládokat hoztam létre, melyek segítségével szemléltetni próbáltam a választás motivációit.

2. ábra: Az egyetemválasztás motivációi

Forrás: Saját szerkesztés

A megjelölt motivációk közül a család, az ország és a város volt az, amely egyforma számban (3 említés) jelent meg. A már említett kérdőíves kutatásnál az első három motiváló tényező között szerepelt az ösztöndíj, míg az az interjúalanyok válaszaiban nem jelent meg befolyásoló tényezőként.

Az elhangzott válaszokból már az is látható, hogy sokan elhivatottak a tanult szakma iránt. Már középiskolás korukban tudták, milyen területen szeretnének a későbbiekben munkát vállalni, ezért már céltudatosan az adott szakot keresték.

„Szeretem a gyerekeket. Szeretem a velük való foglalkozást minden mennyiségben. Negyedikre jöttem rá, hogy valójában tényleg ezt szeretném csinálni egész életemben. Nálunk az a mottó, hogy akkor lehetsz jó tanár, ha szereted a gyerekeket, illetve ha tisztelettel vagy a gyerekekkel, és azt, amit tanítasz, is szereted. Én imádom a kémiát, tehát ezzel nincs problémám. (...) Nálunk, vajdasági magyaroknál szerintem ez nyilvánvaló, hogy ha valamit megtanulunk, valamilyen szakmát, akkor azt két nyelven fogjuk használni. Ugyanígy nálam ez a tanári szakma. Már elsőben tudtam, hogy ezt fogom csinálni. Illetve, hogy el kell sajátítanom a szerbet maximálisan, ahhoz, hogy a gyerekeknek megfelelő tanár lehessenek, akár szerb, akár magyar tagozaton. Úgy gondolom, hogy ahol lakni fogok a településnek megfelelő körzetben, teljesen mindegy, hogy hol, de el tudnék vállalni bárhol iskolában állást.” (9. számú interjúalany)

Természetesen volt olyan is, aki szereti a szakmáját, viszont nem biztos benne, hogy később tudja majd használni a megszerzett tudást:

„Én kicsi korom óta inkább a természettudományokhoz vonzódtam, és ott is inkább (...) az ősi korokhoz vonzódtam. Meg jobban ráláttam a földrajzra, mint a többi. (...) Tisztában voltam vele, hogy nem fogok tanítani, de mégis egy szakmám legyen. Egy egyetemi szakképzettségem, onnan meglátom, hogy talán egy továbbképzéssel bírok máshova is illeszkedni” (10. számú interjúalany)

Az egyetemválasztásnál sok esetben a nyelvi ismeretek is közrejátszhatnak, így a kérdőívben a szerb nyelv mint államnyelv ismeretére is rákérdeztem.

Az adatokból látható, hogy nincs nagy eltérés a beszéd és a szövegértés között. Az eredmények szemmel láthatóan ellentmondanak a közhiedelemnek, miszerint, akik nem beszélnek jól a szerb nyelvet, azok Magyarországra adják be jelentkezésüket. Azok, akik egyáltalán nem ismerik, vagy pedig alapszinten az államnyelvet, azok egyenlő eséllyel választják a két országot továbbtanulási céllal. Akik pedig már önállóan ismerik a szerb nyelvet, esetleg anyanyelvi szinten használják, azok közül kevesebben iratkoznak Magyarországra.

3. táblázat: Nyelvtudás – Beszéd

		Saját megítélése szerint milyen szinten tudja használni a szerb nyelvet? – Beszéd				Összesen
		Egyáltalán nem beszéli a szerb nyelvet	Alapszinten beszéli a szerb nyelvet	Önállóan beszéli a szerb nyelvet	Anyanyelvi szinten beszéli a szerb nyelvet	
Melyik országban található az adott intézmény?	SRB	19	84	188	68	359
	HU	5	11	93	91	200
Összesen		24	95	281	159	559

4. táblázat: Nyelvtudás – Szövegértés

		Saját megítélése szerint milyen szinten tudja használni a szerb nyelvet? – Szöveg				Összesen
		Egyáltalán nem érti a szerb nyelvet	Alapszinten érti a szerb nyelvet	Önállóan érti a szerb nyelvet	Anyanyelvi szinten érti a szerb nyelvet	
Melyik országban található az adott intézmény?	SRB	19	84	188	68	359
	HU	5	11	93	91	200
Összesen		24	95	281	159	559

A nyelvismeret kihathat a beilleszkedésre is. Amikor a beilleszkedésről kérdeztem alanyaimat, érdekes és egyetemenként is eltérő válaszok érkeztek. Itt két, az Újvidéki Egyetemen továbbtanuló hallgató teljesen eltérő válaszát szeretném kiemelni. Mindkét interjúalanyom jobbára magyarul érkezett, így a szerb nyelv ismerete mindkettőnél gondot jelentett. Legnagyobb hátránnyal azok a személyek indultak, akik olyan területeken nőttek fel, ahol nem volt lehetőségük a szerb nyelv aktív használatára. Az említett két személy az egyetemi közegbe való beilleszkedésének története két külön utat mutat be:

„Befogadóak. Nagyon befogadóak. Az egy nagyon rossz sztereotípiá, hogy ők kitúrnak, meg hogy nacionalisták. Ez egyetemi körökben, értelmiségi körökben nem így van. És ez egy abszolút, egy nagyon-nagyon rossz sztereotípiá. Engem mint magyart... én úgy jöttem el az egyetemre, pont azért, hogy gyorsabban beilleszkedjek. Én a magyarokkal nem is tudtam úgy kommunikálni. Voltak magyar évfolyamtársaim, szobatársaim, az egyetemen. Beszéltem velük, de többet a szerbekkel. Így most már eljutottunk odáig,

hogy együtt bulizunk, együtt megyünk kirándulni. Abszolút megvan az összhang, és ugyanúgy szeretnek engem, mint a többi szerbet. Tehát 100%-os a beilleszkedés” (9. számú interjúalany)

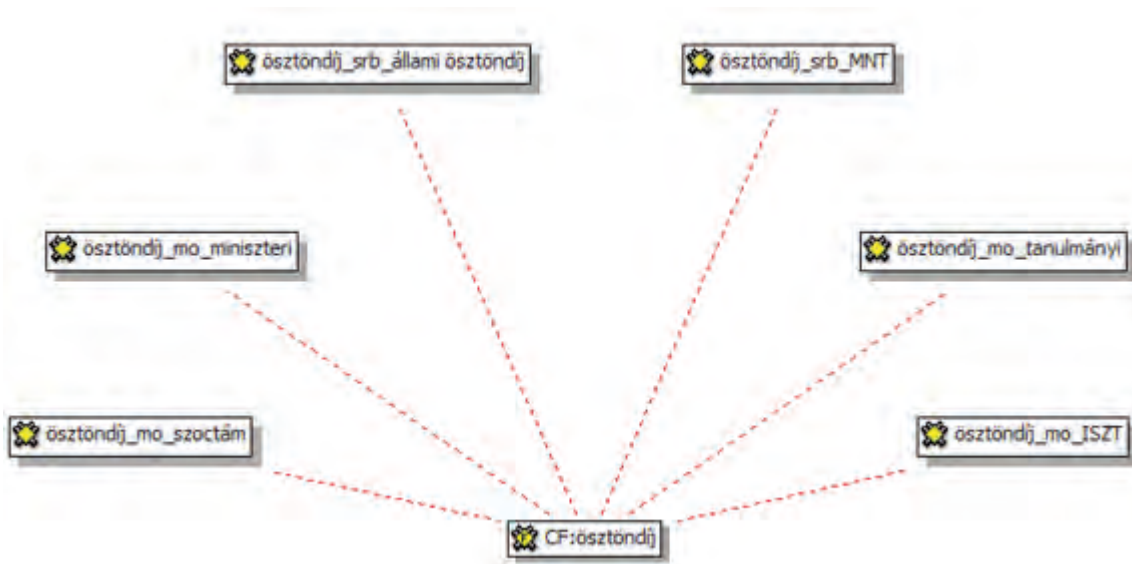
„Hűűű oda, nagyon nehezen. 180-an voltunk az évfolyamon, és ketten voltunk ebből magyarok. Nem is lett volna probléma, hogy ketten vagyunk, meg nem is olyan sűrűn találkoztunk mi ketten, hanem az, hogy nagyon nem volt ahhoz türelmük, hogy... lassabb voltam a kifejezésben, meg mire a szavak eszembe jutottak, meg hogy kibökjem, hogy mit is akarok. A végén úgy voltak velem, hogy nem is nagyon akartak barátkozni, a szia-szián kívül. Mert, hogy mire én azt kimondtam, meg befejezem. Szóval ők nem fogadtak el engem. Nagyon kevesen voltak, akik elfogadtak.” (6. számú interjúalany)

A nyelvi ismeretek mellett az ösztöndíj jelenik meg mint befolyásoló tényező, itt fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy a Magyar Nemzeti Tanács által 2011 óta biztosított ösztöndíj mennyiben hat a fiatalok egyetemválasztására.

Az interjú harmadik egységében az ösztöndíj téma köré irányítottam a beszélgetést. Itt a megpályázott és elnyert ösztöndíjak számára és felhasználásának módjára kérdeztem rá. Fontosnak tartottam, hogy kitérjünk az ösztöndíjakról kialakult véleményekre és a külföldi tanulmányutakra is.

Az alábbi ábrán látható, hogy a két ország hallgatói milyen ösztöndíjpályázatokat nyertek el tanulmányaik alatt. Itt az országok rövidítését (Szerbia – srb., Magyarország – mo.) használtam az ösztöndíjak kódnevei előtt.

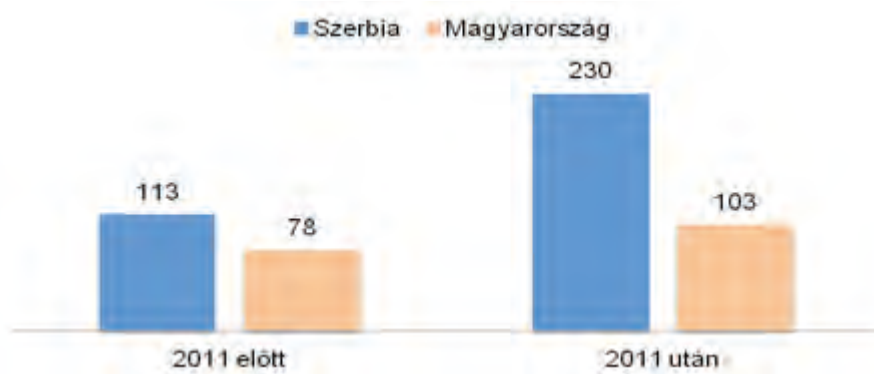
3. ábra: Ösztöndíjtípusok az interjúk alapján

Forrás: Saját szerkesztés

Látható, hogy akik Szerbiában tanultak tovább, csak két ösztöndíjat említettek meg, melyet megpályáztak, és elnyertek. Ezek pedig az állami ösztöndíj, mely tanulmányi átlag alapján pályázható meg, illetve az MNT által folyósított ösztöndíj. Az utóbbi ösztöndíjat 2011-ben indította a Nemzeti Tanács, azzal a céllal, hogy a tanulmányi migrációt bizonyos fokig megállítsa, az otthonmaradást támogassa. 2011 óta több jelentkező választotta a szerbiai felsőoktatást, hisz sok családnak ez jelentette a biztos pontot, és a fiatalok számára azt az anyagi biztonságot, amely mellett tanulmányaikat folytatni tudták.

4. ábra: A Szerbiában továbbtanult hallgatók számának alakulása a Magyar Nemzeti Tanács ösztöndíjának bevezetése előtt és után

Forrás: Saját szerkesztés

A magyar felsőoktatásban résztvevő hallgatók – egy kivétellel (miniszteri ösztöndíj) -, csupán olyan ösztöndíjakat soroltak fel, melyeket saját intézményük ír ki (mo_szocitám-Rendszeres Szociális Ösztöndíj, mo_tanulmányi-Tanulmányi Ösztöndíj, mo_ISZT-Intézményi Szakmai és Tudományos Ösztöndíj).

„Igazából részesültem, amiben részesültem, az a tanulmányi ösztöndíj. Az nagyon tudott motiválni a tanulmányaim során, hogy egy bizonyos tanulmányi ösztöndíjat kapjak azért, amit igenis letettem az asztalra az egyetemem.” (1. számú interjúalany)

Következő kérdésemet szorosan a fent említett válaszokhoz kapcsoltam. Arra kerestem a választ, hogy vajon figyelik-e, esetleg tudatosan keresik-e azokat az ösztöndíj-lehetőségeket, amelyek nyitottak számukra. Itt a válaszok nagy többsége nemleges volt, ezért azt a következtetést vontam le, hogy sokan nincsenek tisztában azokkal a lehetőségekkel, amelyek előttük állnak. Évi szinten több ösztöndíjat, illetve pályázatot írnak ki határon túli területen élő fiatalok számára. Ezek a pályázatok eltérő tudományterületekre és célcsoportokra fektetik a fő hangsúlyt, mégis az látható a válaszokból, hogy a fiatalok saját tudományterületükön sem keresik ezeket a fejlődési lehetőségeket.

Az ösztöndíjaknál nem csupán az anyagi támogatások iránt érdeklődtem. Megkérdeztem a fiatalokat, részt vettek-e, esetleg részt vennének-e külföldi tanulmányúton.

Itt egy Szerbiában továbbtanult hallgató válasza volt pozitív, ő már részt vett, és a továbbiakban is tervez külföldi tanulmányutat. Az otthon továbbtanult fiatalok annak ellenére, hogy már nem saját nyelvükön tanulnak tovább, nem nyitottak arra, hogy egy újabb nyelven tanuljanak egy meghatározott ideig, és új lehetőségeket próbáljanak ki. A Magyarországon továbbtanulók közül egy személy tervez részt venni külföldi tanulmányúton. Akik nemleges választ adtak (Magyarországon tanuló 4 fő), ők az iskola mellett vállalt munka miatt döntöttek így. Mindannyian munkaviszonnyal rendelkeznek, és félnek attól, hogy a kint töltött idő után nem tudnak visszatérni jól megszokott munkahelyükhöz.

A válaszokból levonható, hogy a vajdasági fiatalok nem mobilak. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a magyarországi intézmények mellett döntők a határ menti egyetemeket választják legnagyobb számban. A kutatásban részt vevő interjúalanyok ösztöndíja nem érte el a 250 euró feletti összeget.

Az utolsó két interjúrészletből egy-egy olyan mozzanatot ragadtam ki, melyből látható az, hogy a fiatalok érzelmi kötődése a tanulmányi migráció ellenére fennmarad.

„(...) nincs sok minden. Egy kocsmánk maradt, de az a miénk, és itthon vagyunk, és ismered a szomszédod. A Maris néni és a nem tudom ki... mindenkinek köszönsz az utcán. Sok fiatal elment, de az idősek itt vannak, és akkor is jó hazajönni. Úgyhogy szeretném, vagy jó lenne itt nevelni fel a gyereket. Tényleg szép környezet és szép falu. Van benne lehetőség, de ha így halad tovább, mindent, ahogy most van. Ha az állam, ahogy igazgatja az országot, az egyszerűen lehetetlen. Még azokat is elzavarják, akik tényleg itt akarnak lenni.” (6. számú interjúalany)

„A nemzetközi dolgok azok, amik érdekelnek. Minél több hely, minél több nyelv. (...) Viszont hogyha lenne otthon lehetőségem, otthon maradnék. Mert ragaszkodom az otthonhoz. Az otthonlét, az otthoni mentalitás. Szerintem sok idő kell ahhoz, hogy ne érezzem magam idegennek egy másik országban. Még Magyarország is idegen.” (8. számú interjúalany)

Az interjúalanyok válaszaiból az is kivehető volt, hogy a mai fiatalok Vajdaságban havi 500 és 1000 euró közötti fizetésért maradnának otthon. Egy személy nyilatkozta azt, hogy 250 euróért már elfogadna munkaajánlatot. Amikor megkérdeztem, hogy mennyi lenne az az összeg, amelyért kimenne külföldre, mindenki gondolkodóba esett. Volt, aki számolni kezdett, volt, aki kacagva rávágott végül egy összeget. Egyben viszont minden válasz azonos volt, nem mondták, hogy a saját szakmájukban mennyi egy külföldi fizetés. Ebből látható, hogy a fiatalok nem túlzottan tájékozottak. Nincsenek tudatában, hogy a megszerzett diplomájukkal milyen munkát tudnának külföldön végezni és mennyiért.

Összegzés

Tanulmányomban egy online kérdőíves lekérdezésben részt vett 640 vajdasági származású egyetemista és interjú módszer alkalmazásával lekérdezett 10 vajdasági származású egyetemista véleményét vizsgáltam. Mindkét módszertannál igyekeztem olyan fiatalokat találni, akik eltérő országban tanultak tovább és eltérő tudományterületeken. A fiataloknál az egyetemválasztást befolyásoló tényezők a két módszertannál egy kivételével megegyeztek, a személyes interjúk alkalmazásával az ösztöndíj mint befolyásoló tényező nem jelent meg. Az említések számából látható, hogy a fiatalok számára a család, az ország, és a város jelentette a legnagyobb motivációt. Kutatásomból látható, hogy a fiatalok a kiírt pályázatok számához képest kevés ösztöndíjat pályáznak meg. Ebből kifolyólag kevés anyagi támogatást kapnak az egyetemi éveik alatt.

A határon túli fiatalok számára sok ösztöndíj-lehetőség van. A fiatalok viszont nem tesznek lépéseket afelé, hogy ezekről a pályázatokról értesüljenek. Nincsenek tisztában azzal, hogy az említett pályázatok mekkora anyagi, kapcsolatszerzési, tapasztalati és egyéb lehetőségekkel bírnak. Az interjúkból úgy tűnik, többen elnyerték a tanulmányi ösztöndíjat, és ez nagyon motiváló volt számukra, hisz elismerték tanulmányi eredményeiket. Úgy gondolom, a további ösztöndíj-lehetőségeket is közelebb kellene hozni a fiatalokhoz.

A Vajdaságban továbbtanuló fiatalok nem nyitottak a külföldi tanulmányutakra, ez annak is köszönhető, hogy a szerbiai egyetemeken nem jelenik meg a külföldi tanulmányút lehetősége. Megoldást jelentettek azon ösztöndíjak, amelyek lehetővé teszik a szerbiai és a magyarországi egyetemek között a részképzéseket és egyéb mobilitási lehetőségeket. A Szerbiában tanuló hallgatók/oktatók akár Magyarország területén is tölthetnek 1–2 szemesztert, majd haza tudják vinni tapasztalataikat, bővített tudásukat. Ezáltal az új ismeretekkel hazatért személyek hatékonyabb teljesítményt tudnak nyújtani.

Az interjúalanyok válaszából azt tapasztalom, hogy a Magyarországon továbbtanult délvidéki fiatalok kis százaléka hozott végső döntést arra vonatkozóan, hogy Magyarországon vagy külföldön telepszik le. Sokan hazatérnének, viszont jelenleg kevés lehetőséget látnak arra, hogy otthon érvényesülni tudjanak. Fontosnak tartják a folyamatos fejlődést és továbbképzést. Ezáltal zökkenőmentesen, határozott elvárásokkal lépnek ki a munkaerőpiacra. A két ország felsőoktatásában tanuló fiatalok azonos szempontokat emeltek ki az ideális munka kifejezés hallatán. Viszont sok esetben nem érzik úgy, hogy Szerbiában lehetőségük lesz elhelyezkedni a megfogalmazott kritériumokat figyelembe véve. A fiatalok havi szinten 500–1000 eurós összeget szeretnének keresni Vajdaságban, ezáltal le tudnák fedni kiadásait.

VAJDASÁGI MAGYAR–SZERB KÉTNYELVŰ SZEMÉLYEK TELJESÍTMÉNYE ÉRZELMI-KONFLIKTUSOS STROOP-HELYZETBEN¹

A kutatás kapcsolódik a nemzetközi szakirodalom modern irányzataihoz és a kétnyelvűség tükrén át vizsgálja az érzelmi feldolgozást. Az érzelmi arc–szó Stroop-feladatot alkalmazva magyar és szerb nyelven is arra kellett reagálniuk a résztvevőknek, hogy az összetett inger bemutatása esetén pozitív vagy negatív arckifejezést látnak-e. Ez az összetett inger viszont kihívás elé állítja őket, mivel minden arckifejezésen egy érzelmi jelentéssel rendelkező szó is látható – egyes szavak esetenként pozitív, más esetben negatív affektív tartalmúak. A szójelentés és az arckifejezés érzelmi töltete néhol átfedésben, másutt egymással ellentétben állt.

A kutatás fontos társadalmi vonzata, hogy a kétnyelvű, vajdasági magyar–szerb személyek érzelmi működésére világít rá, megmutatja, hogy a feldolgozás mennyire sikeres anyanyelven és a második nyelven egy olyan releváns területen, mint amilyen az érzelmek kommunikációja és feldolgozása. A kisebbségi lét mindennapi velejárója a különböző érzelmi helyzetekben való sikeres működés, így kutatásunk betekintést nyújt abba, hogy nehézségekbe ütközik-e ez a második, szerb nyelvben.

Kulcsszavak: kétnyelvűség, Vajdaság, érzelmi-konfliktusos Stroop-helyzet, szójelentés, arckifejezés

Bevezetés

A kétnyelvűek érzelmi működését vizsgáló kutatási irány a nyelven keresztül közvetített affektív tartalmak feldolgozásának sikerességével foglalkozik. Kutatásunk vajdasági magyar-szerb kétnyelvű személyekkel dolgozva azt vizsgálta, hogy e két nyelv viszonylatában hogyan történik az érzelmi információ feldolgozása. A kutatásban az arc–szó érzelmi Stroop-feladatot alkalmazva mértük, hogy egy összetett inger esetén, amilyen egy pozitív vagy negatív arckifejezést mutató kép és egy erre írt érzelmi jelentésű/töltésű szó bemutatásakor a reakcióidő hogyan módosul a nyelv viszonylatában.

Olyan kutatást szerettünk volna megvalósítani, amely kapcsolódik a nemzetközi szakirodalom modern irányzataihoz és a kétnyelvűség tükrén át vizsgálja az érzelmi feldolgozást. Az érzelmi arc–szó Stroop-feladatot alkalmazva magyar és szerb nyelven is arra kellett reagálniuk a résztvevőknek, hogy az összetett inger bemutatása esetén pozitív vagy negatív arckifejezést látnak-e. Ez az összetett inger viszont kihívás elé állítja őket, mivel minden arckifejezésen egy érzelmi jelentéssel rendelkező szó is látható – egyes szavak esetenként pozitív, más esetben negatív

1 A kutatást a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. Támogatta, a projekt címe: Vajdasági magyar-szerb kétnyelvű személyek teljesítménye érzelmi-konfliktusos helyzetben, pályázati azonosító: MKO-SRB-1-2018/4-000024.

affektív tartalmúak. A szójelentés és az arckifejezés érzelmi töltete néhol átfedésben, másutt egymással ellentétben állt.

A kutatás fontos társadalmi vonzata, hogy a kétnyelvű, vajdasági magyar-szerb személyek érzelmi működésére világít rá, megmutatja, hogy a feldolgozás mennyire sikeres anyanyelven és a második nyelven egy olyan releváns területen, mint amilyen az érzelmek kommunikációja és feldolgozása. A kisebbségi lét mindennapi velejárója a különböző érzelmi helyzetekben való sikeres működés, így kutatásunk betekintést nyújt abba, hogy nehézségekbe ütközik-e ez a második, szerb nyelvben.

A kétnyelvűség és az érzelmi feldolgozás kapcsolatával a kutatók évek óta foglalkoznak elméleti és gyakorlati szinten is (pl. Pavlenko 2006; Pavlenko 2008; Sutton és mtsai. 2007; Eilola & Havelka 2010; Duñabeitia–Costa 2014; Grabovac 2017). E kutatások egyik kiindulópontja, hogy lehetséges, hogy verbális tartalmakkal dolgozva a második nyelv az elsőhöz viszonyítva enyhébb érzelmi átéléssel jár (Fan és mtsai. 2016), az érzelmi tartalmak „lefojtottak” a második nyelvben. Így e kérdéskört a kutatók önbeszámolás módszerekkel, illetve különböző kísérleti paradigmákkal törekedtek megközelíteni (Pavlenko 2008; Sutton és mtsai. 2007; Eilola–Havelka 2010; Duñabeitia–Costa 2014; Grabovac 2017).

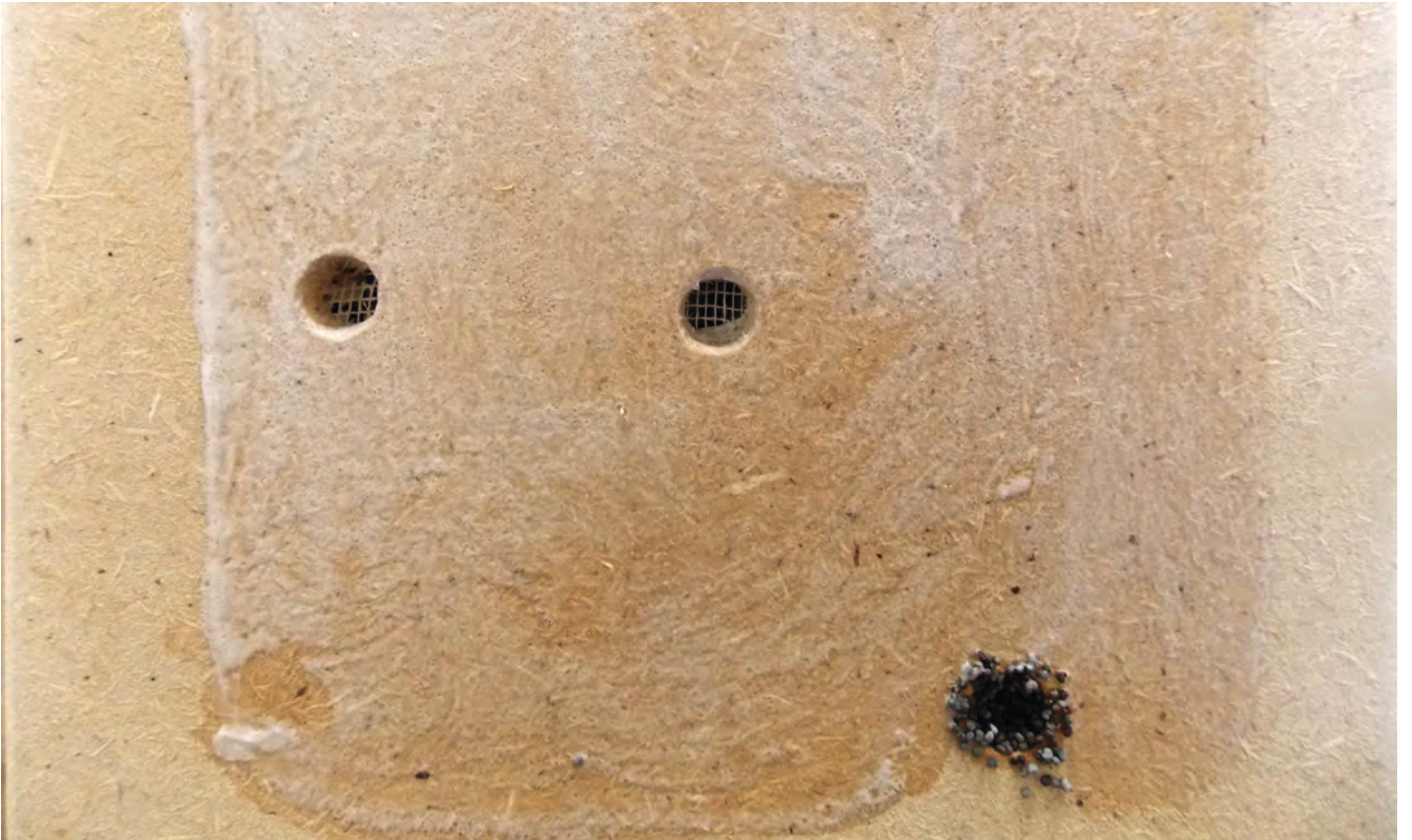
Az egyik kísérleti módszer a Stroop-feladatból (Stroop 1935) nőtte ki magát, amelyben a szavak színére kell reagálni, de maga a szó is színt jelöl, lehetséges konfliktusforrássá válva így. A feladatban jelen lehet kongruens (a szó színe és jelentése megegyezik) és inkongruens feltétel (a szó színe és jelentése nincs átfedésben) is.

A Stroop-feladatnak érzelmi változata is létezik. Ebben a módosított feladatban olyan szavak színére kell reagálni, melyek rendelkezhetnek érzelmi töltéssel vagy semlegesek (lásd pl.: Sutton és mtsai. 2007; Grabovac 2017). Az eddigi kutatások általános eredménye e feladat alkalmazásakor az, hogy az érzelmi színezet hosszabb reakcióidőt eredményez (Fan és mtsai. 2016). E feladat kétnyelvű csoportok vizsgálatára is alkalmas a nyelvek összehasonlítása érdekében (lásd pl.: Sutton és mtsai. 2007; Grabovac 2017), illetve egy módszertanilag feljavított változata is megjelent az utóbbi években, amely érzelmi konfliktust tartalmaz. Ha ugyanis a feladatban egy érzelmet tükröző arckifejezést mutatunk be, amelyre egy érzelmet jelölő szó van írva, akkor a feladat magába foglalja azt a fajta szemantikai konfliktust (Fan és mtsai. 2016), amely jelen van az eredeti Stroop-feladatban is (a szó színe és a szó jelentése megfelel egymásnak vagy nem) és amely a feladatmegoldást nehezíti.

Módszer

Résztevők

A kutatásban szerbiai, vajdasági magyar–szerb kétnyelvű személyek vettek részt. A magyar mindenkinek az anyanyelve volt, a szerbet pedig környezetnyelvként hétéves koruk előtt, illetve hétéves koruktól kezdték el tanulni az iskolában. Ez azt jelenti, hogy a mintánkban korai és

kései kétnyelvű személyek is akadtak. A kor 19–43 évesig terjedt, nemek szerint pedig 10 nő és 10 férfi végezte el a kísérletet. A kutatás Szabadkán és Újvidéken valósult meg.

Ingeranyag

A kutatás szavait, ingeranyagát Fan és mtsai. (2016) kutatása alapján állítottuk össze. A fordítási folyamatban két személy vett részt: egy angol szakos fordító, aki magyar–szerb kétnyelvű személy is és egy magyar–szerb kétnyelvű személy. A szavak listája az angol eredetivel együtt az 1. táblázatban látható.

1. táblázat: A kutatásban használt ingerek listája

(az eredeti angol, a kutatásban bemutatott magyar és szerb fordításokkal)

ANGOL	MAGYAR	SZERB
cheer	jókedv	raspoloženost
delight	elragadtatottság	oduševljenje
happy	boldog	srećan
joy	öröm	radost
pleasure	élvezet	uživanje
glad	vidám	veseo
fright	riadalom	zastrašnost
scare	ijedtség	uplašnost
fear	félelem	strah
horror	rémület	užasavanje
panic	pánik	panika
dread	rettegés	strepnja
gyakorló rész 1	szomorúság	tuga
gyakorló rész 2	eufória	euforija

A kísérletben alkalmazott képek két ellentétes érzelmet és érzelmi valenciát tükröztek: a félelem változatait vagy az örömet (Ebner–Riediger–Lindenberger 2010, 351–362). Hat negatív és hat pozitív kép került bemutatásra. Összesen 156 ingerünk volt nyelvenként a szerb és a magyar változatban. Hat pozitív és hat negatív szóval dolgoztunk, egyszer félelemteli arckifejezéssel, más esetben örömteli arckifejezéssel kombinálva azt. A kutatásban öt ingersorozat volt, harminc összetett ingerrel, az utolsóban pedig harminchattal.

A szerb részben tizenkétszer tizenkét összetett ingerre kellett választ adni (pozitív arckifejezés hat pozitív, illetve hat negatív szóval és negatív arckifejezés hat pozitív és hat negatív szóval). Emellett kontroll változatként bemutattuk csak az arckifejezéseket is, összesen tizenkét pozitív és negatív képet. Ezzel párhuzamos magyar változattal is dolgoztunk.

A feladatban kongruens feltétel az volt, amikor a pozitív arckifejezés pozitív szóval párosult vagy

a negatív arckifejezés negatívval, az inkongruens pedig az, amikor a negatív szó pozitív arckifejezéssel, a pozitív szó pedig negatív arckifejezéssel. Az arcokra a szavakat piros színnel írtuk ki, Times New Roman betűtípussal. A kontroll feltételben csak az arckifejezések voltak láthatóak.

Eljárás

A kutatásban résztvevő személyek laptopon dolgoztak, a monitort kb. 100 cm távolságból nézték. A feladat szóbeli és írásbeli instrukciókkal kezdődött és gyakorló résszel. Arra kértük a résztvevőket, hogy az arckifejezés minőségére minél gyorsabban, de hibátlanul válaszoljanak. A feladat szerkezete a következő: a fixációs kereszt 500 ms-ig volt látható, ezután fehér monitor következett, random módon bemutatva 400 vagy 600 ms-ig. A képet vagy a képet és a szót, amelyre reagálni kellett, 1000 ms-ig mutattuk be, miután a reakcióidőt mértük. A Q betűt kellett lenyomni, ha negatív volt az arckifejezés és a P betűt, ha pozitív.

Eredmények

Az adatfeldolgozás az SPSS 20 programmal történt. Csak a helyes válaszokat vettük figyelembe, amelyeket összetartozó mintás ANOVA-val elemeztünk. Két szempontunk volt az elemzésben: a nyelv (magyar, szerb) és a kongruencia (kongruens vagy inkongruens feltétel), valamint e két szempont lehetséges interakcióját is le akartuk ellenőrizni. A nyelv főhatása és az interakció nem volt jelentős eredményeink szerint, ami azt jelenti, hogy résztvevőink az első és a második nyelvben is hasonló sikerességgel oldották meg a feladatot, emellett az érzelmi Stroop-interferencia nem tért el az első és a második nyelvben. A kongruencia hatása viszont jelentős volt: $F(1,19) = 6.260$, $p = .022$, parciális eta négyzet $.248$, ami annyit jelent, hogy az inkongruens feltétel nyelvtől függetlenül jobban leterhelte a figyelmet, mint a kongruens. A reakcióidő átlag a kongruens feltételben $M = 805.57$, $SD = 142.96$, az inkongruensben pedig $M = 840.24$, $SD = 179.50$.

Megbeszélés

A magyar–szerb kétnyelvű csoport eredményei összhangban vannak Fan és mtsai. (2016) eredményeivel a kongruenciát illetően: az inkongruens feltételek náluk is több időt igényeltek válaszáskor. A két kutatás között a különbség az, hogy Fanék (2016) jelentős interakciót találtak a nyelv és a kongruencia között, az érzelmi arc-szó Stroop-hatás nagyobb volt az anyanyelvben, mint a második nyelvben. Ez annyit jelent, hogy a domináns nyelvben az interferencia hatása erőteljesebb, mint a második nyelvben, az inkongruens információ leterhelő hatására utalva ebben a nyelvben. Ez az eltérő nyelvi érzelmi feldolgozás felé mutat Fanék (2016) csoportjában az első és a második nyelvben. Nálunk ilyen különbség nem mutatkozott, tehát résztvevőink anyanyelvükön és a második nyelvükön is hasonló sikerességgel dolgozzák fel az emocionális információt és konfliktust.

Irodalom

- Duñabeitia, J. A.–Costa, A. 2014. Lying in a native and foreign language. *Psychonomic Bulletin & Review* 1–6.
- Ebner, N.–Riediger, M.–Lindenberger, U. 2010. FACES – A database of facial expressions in young, middle-aged, and older women and men: Development and validation. *Behavior research Methods* (42): 351–362.
- Eilola, T. M.–Havelka, J. 2010. Behavioural and physiological responses to the emotional and taboo Stroop tasks in native and non-native speakers of English. *International Journal of Bilingualism* (15): 353–369.
- Fan, L.–Xu, Q.–Wang, X.–Zhang, F.–Yang, Y.–Liu, X. 2016. Neural Correlates of Task-Irrelevant First and Second Language Emotion Words–Evidence from the Emotional Face–Word Stroop Task. *Frontiers in psychology* 7 (1672): 1–13.
- Grabovac, B. 2017. *Affektív ingerek és kétnyelvűség*. Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
- Pavlenko, A. 2008. Emotion and emotion-laden words in the bilingual lexicon. *Bilingualism: Language and Cognition* (11): 147–164.
- Pavlenko, A. ed. 2006. *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, Representation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Stroop, J. R. 1935. Studies of interference in serial verbal reactions. *Journal of Experimental Psychology* (18): 643–662.
- Sutton, T. M.–Altarriba, J.–Gianico, J. L.–Basnight-Brown, D. M. 2007. The automatic access of emotion: Emotional Stroop effects in Spanish–English bilingual speakers. *Cognition and Emotion* (21): 1077–1090.

